

ČESKÝ JAZYK -
MORFOLOGIE

Lánovka

Věra
Vykoukalová

ČESKÝ JAZYK - MORFOLOGIE

VĚRA VYKOUKALOVÁ

Vydáno v edici LANOVKA

Učební texty pro preprimární a primární vzdělávání

Redakční rada: doc. RNDr. Petr Anděl, CSc.; PhDr. Věra Vykoukalová, Ph.D.;

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.; Mgr. A. Lucrezia Škaloudová Puchmajerová, Ph.D.

Grafická úprava: Lucrezia Škaloudová Puchmajerová

TUL 2021

© Věra Vykoukalová, KPV FP TUL

Recenzenti: doc. PhDr. Ondřej Hník, Ph.D., PhDr. Ing. Zuzana Maňourová, Ph.D.

Vydala Technická univerzita v Liberci v roce 2021

ISBN 978-80-7494-569-4

OBSAH

1. ÚVOD DO MORFOLOGIE.....	6
1.1. KRITÉRIA TŘÍDĚNÍ SLOV DO SLOVNÍCH DRUHŮ	7
1.2. HRANICE MEZI SLOVNÍMI DRUHY	10
2. PODSTATNÁ JMÉNA (SUBSTANTIVA)	11
2.1. GRAMATICKÉ KATEGORIE SUBSTANTIV	11
2.1.1. Jmenný rod (genus).....	11
2.1.2. Číslo (numerus)	15
2.1.3. Pád (casus)	20
2.2. DEKLINACE (SKLOŇOVÁNÍ) SUBSTANTIV	25
2.2.1. Vzory podstatných jmen rodu mužského.....	26
2.2.1. Vzory podstatných jmen rodu ženského	29
2.2.2. Vzory podstatných jmen rodu středního	31
2.2.3. Deklinace podstatných jmen cizího původu	33
3. PŘÍDAVNÁ JMÉNA (ADJEKTIVA)	34
3.1. TYPY ADJEKTIV	34
3.2. MLUVNICKÉ KATEGORIE ADJEKTIV	35
3.3. DEKLINACE (SKLOŇOVÁNÍ) ADJEKTIV	36
3.3.1. Deklinace složená	36
3.3.2. Deklinace jmenná	37
3.3.3. Deklinace smíšená	37
3.4. STUPŇOVÁNÍ ADJEKTIV	39
4. ZÁJMENA (PRONOMINA)	41
4.1. TYPY A DRUHY ZÁJMEN	41
4.2. MLUVNICKÉ KATEGORIE PRONOMIN	43
4.3. DEKLINACE (SKLOŇOVÁNÍ) PRONOMIN	43
4.3.1. Skloňování zájmen bezrodých.....	43
4.3.2. Skloňování zájmen rodových	44
4.3.3. Nesklonná zájmena	45
5. ČÍSLOVKY (NUMERALIA).....	46
5.1. DĚLENÍ A DRUHY NUMERALÍ	46
5.2. GRAMATICKÉ KATEGORIE ČÍSLOVEK	47
5.3. DEKLINACE (SKLOŇOVÁNÍ) ČÍSLOVEK.....	47
5.3.1. Deklinace číslovek dva / oba	47
5.3.2. Deklinace substantivní	48
5.3.3. Deklinace adjektivní	49
5.3.4. Deklinace zájmenná	49
5.4. PRAVOPISNÁ PRAVIDLA NUMERALÍ	49

6. SHRNUTÍ DEKLINAČNÍCH TYPŮ	52
7. SLOVESA (VERBA).....	53
7.1. CHARAKTERISTIKA A TYPY VERB	53
7.2. MLUVNICKÉ KATEGORIE VERB	54
7.2.1. Osoba (persona)	55
7.2.2. Číslo (numerus)	55
7.2.3. Čas (tempus)	58
7.2.4. Způsob (modus)	60
7.2.5. Slovesný rod (genus verbální)	62
7.2.6. Vid (aspekt)	62
7.3. PŘECHODNÍKY (TRANSGESIVY).....	64
7.4. PŘÍČESTÍ (PARTICIPIA)	66
7.5. SUBSTANTIVUM A ADJEKTIVUM VERBÁLNÍ.....	66
7.6. VERBA Z HLEDISKA MORFOLOGICKÉ FORMY	66
7.6.1. Slovesný kmen	66
7.6.2. Stavba slovesného tvaru	67
7.7. KLASIFIKACE SLOVESNÝCH TVARŮ	68
7.8. ČASOVÁNÍ (KONJUGACE) SLOVES.....	70
7.8.1. Časování nepravidelných sloves.....	71
8. PŘÍSLOVCE (ADVERBIA)	72
8.1. PŘÍSLOVEČNÉ TYPY A DRUHY	72
8.2. STUPŇOVÁNÍ ADVERBIÍ.....	74
9. PŘEDLOŽKY (PREPOZICE).....	75
9.1. TŘÍDĚNÍ PŘEDLOŽEK	75
9.2. UŽÍVÁNÍ PŘEDLOŽEK	76
10. SPOJKY (KONJUNKCE)	77
10.1. TŘÍDĚNÍ SPOJEK	77
10.2. VYJADŘOVÁNÍ VĚTNÝCH A SLOVNÍCH VZTAHŮ	77
11. ČÁSTICE (PARTIKULE)	79
11.1. TŘÍDĚNÍ ČÁSTIC	79
12. CITOSLOVCE (INTERJEKCE).....	81
12.1. TŘÍDĚNÍ CITOSLOVCÍ	81
13. MORFOLOGICKÝ ROZBOR	83
Přehled jmenných vzorů.....	86
LITERATURA	88

Vážené studentky, vážení studenti,

na následujících stranách si představíme část české jazykovědy, která se nazývá morfologie neboli tvarosloví. Pojmy morfologie, tvarosloví, skloňování, časování, ohebnost, mluvnické kategorie atd. obvykle v lidech příliš nadšení nevyvolávají. Nicméně – zabýváme-li se touto problematikou blíže, narazíme na spoustu zajímavých věcí, žasneme, jak je systém jazyka, sloužící k našemu dorozumívání, propracovaný, a pochopíme principy, na kterých je postavený.

Jestliže zůstanete ve svém vystudovaném oboru, budete první osobou, která bude malým žákům mateřský jazyk představovat i z jiné strany, ze strany jeho vědomého poznávání a používání. Můžete jim pomoci hledat a nacházet systém, jak jazyk funguje, a hlavně – máte příležitost ukázat jim, jak je čeština nádherná a jak skvěle nám slouží.

Proto Vám moc přeji, abyste ke čtení této publikace přistoupili jako k možnosti vlastního obohacení, rozšíření obzorů a profesních znalostí, nikoli jako k nemilé povinnosti naložené Vám na již přetížená bedra.

Věra Vykoukalová
autorka

K lepší orientaci v textu Vám pomohou následující ikony

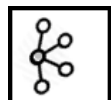
příklad

definice

otázky

síť, mezipředmětové vazby

text pro učitelství ZŠ

text pro učitelství MŠ

1. ÚVOD DO MORFOLOGIE

Morfologie (tvarosloví) je jazykovědný obor, který zkoumá slova z hlediska jejich flexe (ohýbání), tj. možnosti tvořit různé tvary téhož slova. Standardně se rozděluje na morfologii funkční a morfologii formální podle toho, z jakého úhlu pohledu slovo sledujeme.

Morfologie funkční (nazývaná také sémantická či významová) se týká funkcí různých tvarů slov v jazykovém systému (např. využití ve větě) a zkoumá slovo na základě tzv. **gramatických kategorií**¹.

Morfologie formální se zabývá stavbou konkrétního slova a možnostmi jeho ohýbání (tj. časování či skloňování), díky kterému vznikají celé soubory tvarů jednoho slova (tzv. slovní *paradigma*).

Morfologie obecně znamená **nauku o tvarech**, proto je česky nazývána jako **tvarosloví**. Pojem je ale užíván i v rámci dalších oborů. Například morfologie jako vědní obor biologie se zabývá vnější stavbou organismů. Od fyziologie se tedy liší tím, že zkoumá tvar, nikoliv funkci. Dříve byla morfologie společně s fyziologií jednou z mála metod, jak klasifikovat a třídit organismy.

Zkuste odhadnout, co je morfologie krajiny, morfologie orgánů, morfologie obrazu atd.

Podobné mezioborové použití má slovo **paradigma**, které v lingvistice znamená soubor všech tvarů ohebného slova. V obecném významu znamená příklad, vzor, model nebo schéma a v řadě oblastí se užívá v dále specializovaných významech. Ve filozofii vědy je to způsob zpracování vědeckých poznatků na základě aktuálně přijímaného vědeckého pohledu v daném oboru. V sociologii pojem paradigma představuje způsoby nahlížení na sociální realitu, např. na chování jednotlivců či společnosti na základě různých dobových kontextů.

Ovlivní Váš pohled na nevhodné chování žáka například znalost jeho sociálního paradigmatu (např. rodinného prostředí, zdravotního stavu, mentálního vybavení aj.)?

¹ Název **gramatická kategorie** je vlastně „to, co se u slova určuje“, tedy rod, číslo a pád u jmen (podstatných, přídavných, zájmen a číslovek) a osoba, číslo, čas, způsob, rod a vid u sloves. U slov sice běžně určujeme také vzor, ten však již není mluvnickou kategorií. Je to v podstatě jen vzorové slovo, které je zástupcem celé skupiny slov se stejnou (či podobnou) morfologickou charakteristikou.

1.1. KRITÉRIA TŘÍDĚNÍ SLOV DO SLOVNÍCH DRUHŮ

Jako každý vědní obor má také lingvistika snahu objekty svého bádání třídit, klasifikovat, definovat i didakticky uchopit. Z těchto důvodů jsou slova tříděna do skupin dle určitých hledisek (kritérií). Zde uvádíme tři základní kritéria dělení.

a) Sémantické kritérium

Pro uživatele (a také pro didaktické účely) nejvíce názorným je kritérium sémantické (významové), na jehož základě dělíme slova do deseti slovních druhů. Každý jednotlivý druh je obsahově definován dle toho, co slova typově vyjadřují. Definice pak začínají souhrnnými charakteristikami jako např.: „podstatná jména jsou názvy osob, zvířat, věcí...“, „přídavná jména vyjadřují vlastnosti...“, slovesa vyjadřují činnost...“ atd.

V rámci tohoto sémantického (významového) kritéria považujeme za základní slovní druhy ty, které v rámci své definice zahrnují slova s plným lexikálním významem. Tyto slovní druhy nazýváme jako **plnovýznamové (autosémantické)**. Jedná se o podstatná jména (substantiva), přídavná jména (adjektiva), slovesa (verba) a příslovce (adverbia).

K plnovýznamovým slovním druhům jsou řazeny i tzv. **nástavbové slovní druhy**, tj. zájmena (pronomina), číslovky (numeralia) a citoslovce (interjekce), které často významově či komunikačně základní slovní druhy zastupují.

Druhou skupinu slovních druhů tvoří slovní druhy **neplnovýznamové (syntaktické)**, u nichž převažuje zejména mluvnická stránka, tj. slova slouží zejména k výstavbě věty či výpovědi. Z hlediska syntaktického nebývají tato slova ani samostatnými větnými členy, stávají se jimi pouze ve spojení s plnovýznamovými slovy. Neplnovýznamovými slovními druhy jsou předložky (prepozice), spojky (konjunkce) a částice (partikule).

Názorné pomůcky pro výuku slovních druhů má Montessori vzdělávání. Každý slovní druh má přiřazený tvar, velikost a barvu (viz obr. 1). Najdete v tomto systému logiku?

Obrázek 1: Symboly slovních druhů používané v Montessori školách

My jsme se pokusili slovní druhy vyjádřit výtvarně. Zkusíte to také? Může Vám pomoci tabulka na další straně (viz *Všimli jste si, že...?*). Výsledek Vašeho pokusu můžete srovnat s naším – je na konci těchto skript (viz obr. 23).

Všimli jste si, že:

názvy slovních druhů jsou krásně popisné vzhledem k jejich funkci?

Podstatná jména. Slovo **podstatný** znamená základní, důležitý, významný atd. a takový je jejich význam – jsou základem promluvy, označují, o kom / o čem je řeč (např. *kluk*).

Přídavná jména. Slovo **přídavný** nebo-li **přidaný** vystihuje, že jde o slova „přidaná“ k základu, ke kterému přidávají něco navíc, např. vlastnost (*krásný a volný kluk* ☺).

Zájmena. Je jasně slyšitelné, že jsou **náhradou za jména**, což je také jejich hlavní funkce (tj. místo *kluk* zájmeno *on*, místo *krásný*, zájmeno *takový / jaký / čím* aj.).

Číslovky. Už z názvu vyplývá jejich **číselná** funkce (např. *dva kluci, sto kluků*).

Slovesa. Také slyšíte **slovní-esa**? ☺ Tedy slova důležitá. Význam latinského slova *verbum* je „slovo vyjadřující děj“, což je hlavní funkce sloves (např. *dívat se, spát*).

Příslovce. Slyšíme, že stojí **při slovesech**, mají k nim podobný vztah jako přídavná jména ke jménům, tj. rozšiřují jejich obsah (např. *zamilovaně se dívat, přihloupě se usmívat* aj.).

Předložky. Vnímáme, že jsou **předloženy** před slovy, neboli **leží před** slovy a zpřesňují jejich význam (*nad hlavou, v srdci*).

Spojky. Je zřetelně slyšet, že jejich hlavní účel je **spojuvat** slova nebo věty (*krásny, ale zadaný*).

Částice. Jsou slovy jen **zčásti**. Vyjadřují spíše postoj, emoce mluvčího (*kéž, ať...*).

Citoslovce. Z názvu slyšíme, že jde o **slova vyjadřující city a pocity** (*jéje, hurá, panebože...*). Také se snaží slovně napodobit zvuky (*buch, píp, mňau*).

b) Morfologické kritérium

Jak je to s morfologickým kritériem?

Dělení slovních druhů dle ohebnosti není absolutní – existují neohebná (nesklonná) slova ve sklonných slovních druzích, např. slova cizího původu (*klišé, super, blond* aj., některá jména či vlastní názvy (*Janků, Hoppan, Doris...*), zájmena *jeho, jejich*, číslovky násobné (*pětkrát*) aj.

Naopak i nesklonné slovní druhy zahrnují slova, která lze ohýbat. Příkladem může být stupňování příslovcí (*vysoko – výše – nejvýše*), umí vyjádřit rodové tvary (*jakživ, -a, -o, -i, -y*), osobu a číslo (spojky *abych, abys, kdybyste...*), citoslovce nebo částice mohou vyjádřit 2 os. sg a pl. (*na x nate, vid' x vidte*) aj.

Je stupňování ohebností?

Za specifický druh ohebnosti lze také považovat stupňování adjektiv a adverbií (*krásný – krásnější – nejkrásnější; krásně – krásněji – nejkrásněji*).

Dle morfologického kritéria lze slova / slovní druhy třídit na **ohebné** a **neohebné**. U ohebných slovních druhů si všímáme **typu ohebnosti**, tzn. zda se **skloňují** (substantiva, adjektiva, pronomina, numeralia), nebo **časují** (verba).

Rozlišujeme **4 typy deklinace** (skloňování):

a) **jmenné** (substantivní) skloňování, reprezentované vzory podstatných jmen všech tří rodů (*pán, hrad, muž, žena, růže... město, moře... atd.*);

- b) skloňování **složené** (adjektivní), reprezentované vzory *mladý a jarní*;
- c) skloňování **smíšené**, reprezentované vzory *otcův a matčin* (v podstatě jde o kombinaci jmenného a složeného skloňování, tzn. v některých pádech by bylo možné koncovky přiřadit k substantivním vzorům, v některých pádech k adjektivním);
- d) **zájmenné** skloňování (vzory *ten, náš, všechen*). Své vlastní skloňování mají zájmena bezrodá (*já, ty, se, my, vy*).

c) Syntaktické kritérium

Syntaktické kritérium pozoruje zapojení slova ve větě. Zkoumá, jaký význam (věcný i gramatický) má slovo v kontextu věty. Dle toho slovo je, či není tzv. větným členem (což je problematika oboru syntax). Autosémantické (plnovýznamové) slovní druhy, tj. substantiva, adjektiva, pronomina, numera, verba, adverbia, popř. interjekce (viz výše), bývají zpravidla větnými členy a vstupují do vzájemných větných vztahů. Neplnovýznamová slova (prepozice, konjunkce či partikule) slouží pouze k soudržnosti textu a větnými členy většinou nejsou.

Tabulka 1: Morfologická klasifikace slovních druhů se školní charakteristikou

	typ ohebnosti	název slovního druhu	charakteristika
ohebné	skloňování (deklinace)	jména	podstatná jména (substantiva) Názvy osob, zvířat, věcí, vlastností, dějů a jevů.
			přídavná jména (adjektiva) Vyjadřují vlastnosti podstatných jmen na otázky jaký, který, čím.
			zájmena (pronomina) Zastupují podstatná jména nebo na ně ukazují.
			číslovky (numeralia) Vyjadřují čísla, počet nebo pořadí.
	časování (konjugace)	slovesa (verba)	Vyjadřují děj (činnost nebo stav).
neohebné		příslowce (adverbia)	Vyjadřují okolnosti dějů na otázky kam, kde, kdy, jak.
		předložky (prepozice)	Spojují se se jmény a vyjadřují s nimi okolnosti (časové, místní aj.).
		spojky (konjunkce)	Spojují slova nebo věty.
		částice (partikule)	Vyjadřují přání, zvolání nebo zdůraznění. Často uvozují samostatné věty či slova.
		citoslovce (interjekce)	Vyjadřují zvuky, hlasy, pocity a pobídky.

1.2. HRANICE MEZI SLOVNÍMI DRUHY

Tak jako každé třídění i výše popsané třídění do slovních druhů obsahuje spoustu případů přechodových či ne zcela jednoznačných. Hranice mezi slovními druhy nejsou vždy zřetelné. Mezi slovními druhy také dochází k mnoha přechodům, tzn. slovo, které bylo původně jedním slovním druhem, se vlivem praktického užívání v jazyce stane slovním druhem jiným.

Přechod slova od jednoho slovního druhu k jinému může nastat beze změny tvaru slova (tzv. konverzí), či projde drobnou změnou, např. spřažením (spojením slov).

Nejčastějšími případy přechodů mezi slovními druhy jsou:

- a) **substantivizace adjektiv**, tj. přechod přídavného jména k podstatným jménům – takto vznikají podstatná jména adjektivního typu (*známý člověk* → *ten známý*, liberecký obyvatel → *ten Liberecký aj.*);
- b) **adverbializace**, tj. slovo nebo slovní spojení se stane příslovcem, např. vznik příslovcí ustrnutím tvarů podstatných jmen či spřažením předložky a tvaru substantiva (např. *to ráno* → *kdy? ráno*; *tím kolem* → *kudy? kolem...*, *na + večer* → *navečer, atd.*);
- c) **prepozicionalizace**, tj. ustrnutí tvaru či spřažením se slovo stane předložkou nepůvodní (*díky, kvůli někomu / něčemu, uprostřed něčeho...*);
- d) **konjunkcionalizace**, tj. slovo se stane spojkou (*zatímco, protože...*);
- e) **interjekcionalizace**, tj. slovo se stane citoslovcem (rozkazovací způsob slovesa *vid'* → interjekce *vid'*, oslovení Ježíši, Marie → interjekce *ježíšmarjá...*);

Co je to slovnědruhov^á homonymie?

Někdy se stane, že stejná podoba slova patří různým slovním druhům. Ve větěm kontextu lze slovo vždy přiřadit k určitému slovnímu druhu.

Samostatné slovo (bez kontextu věty) často zařadit nelze.

Tuto náhodně stejnou podobu slova nazýváme **slovnědruhovou homonymií**, např. tři

(číslovka základní; rozkazovací způsob *verba třít*), *pila* (podstatné jméno – nástroj na řezání; sloveso *pít* ve tvaru 3. osoby minulého času oznamovacího způsobu).

Tyto homonymie vznikají často při ohýbání slov v souvislosti se změnou tvaru slova (či gramatické kategorie). V tomto případě lze používat také název **homonymie morfologická**.

Úkol: Vymyslete další příklady slovnědruhov^é / morfologické homonymie.

Žáci 1. stupně ZŠ se dozví,

- že slova ve slovnících jsou zpravidla uváděna v základním tvaru. Slovesa v infinitivu, jména zpravidla v 1. pádě čísla jednotného.

- f) **partikulizace**, tj. slovo se stane částicí, např. *žil prostě* (příslovce) → *Prostě to řekni* (partikule), *viděl to* (zájmeno) → *To prší!* (partikule) aj.

2. PODSTATNÁ JMÉNA (SUBSTANTIVA)

Podstatná jména (substantiva) jsou plnovýznamový ohebný slovní druh, který označuje názvy osob, zvířat, věcí, vlastností, dějů, činností a stavů.

2.1. GRAMATICKÉ KATEGORIE SUBSTANTIV

U substantiv určujeme tři základní mluvnické kategorie: jmenný rod (genus), číslo (numerus) a pád (casus).

2.1.1. Jmenný rod (genus)

Z hlediska rodu třídíme podstatná jména (substantiva) do tří kategorií:

- **substantiva mužského rodu** (maskulina, singulár: maskulinum), u něhož zároveň rozlišujeme také životnost / neživotnost;
- **substantiva ženského rodu** (feminina, singulár: femininum);
- **substantiva středního rodu** (neutra, singulár: neutrum).

ZVLÁŠTOSTI V KATEGORII RODU

Většina českých slov je pevně přiřazena k příslušnému rodu. Někdy se např. vlivem podobnosti koncovek slov různých rodů² stane, že mluvčí používají slovní paradigma obou rodů a slovo je tedy pocitováno různými mluvčími rodově různě. Ne vždy jsou však obě možnosti zcela rovnocenné, často jde o spisovnou formu a nespisovný ekvivalent, variantu používanou místně atd. Stejně tak se liší i procento mluvčích používající jednu či druhou (popř. třetí) rodovou variantu. Případy rodového kolísání mohou mít různé projevy, a proto zde lze nalézt různé typy, např. různé rodové varianty téhož slova, pojmenovávání obou pohlaví jedním rodem, změny rodu v souvislosti s číslem atd. (viz dále).

Jak je to s biologickým rodem?

Přirozený (biologický) rod se může uplatnit jen u substantiv, která označují skutečně biologicky živé substance, např. *muž, strýc, slon aj.*

Proč přechylujeme?

Čeština je jazykem, který má snahu gramaticky vyjádřit rodovost, proto dochází k častému **přechylování**, např. *student* → *studentka*, *Novák* → *Nováková*, *úředník* → *úřednice*, *vévoda* → *vévodkyně* aj. Všimněte si podtržených typických přechylovacích přípon.

K řadě pojmenování se ale rodově protějšky netvoří, tj. slova se nepřechylují. Může jít jak o neutrální pojmenování (*zdravotní sestra, letuška, montér, host*), tak o slova emocionálně zabarvená (*miláček, nekňuba, hlupák, lenoch aj.*).

² Jde o zakončení na konsonant (souhlásku), které se objevuje v zakončení jak maskulin, tak i feminin (hrad – stroj – píseň – kost).

a) Obourodá substantiva

Stejně slovo je různými mluvčími používáno ve dvou (zřídka třech) rodech – většinou kolísají mezi maskulinem a femininem, ne vždy jsou však oba rody spisovné, stylisticky rovnocenné či z hlediska uživatelů stejně využívané.

Co jsou přechody mezi rody?

Někdy u slov dochází k **přechodům mezi rody v souvislosti s užíváním slova v čísle jednotném či množném**. Takovýmto příkladem může být slovo **dítě**, které je v singuláru neutrum, tj. v čísle jednotném je středního rodu, v plurálu přechází k femininům, tj. v množném čísle je rodu ženského (*dítě: vzor kuře, děti: vzor kosti*), což má za následek psaní -y v příčestí minulém ve větách s podmětem děti, ve kterých se často pravopisně chybuje. Správně je tedy: *děti se učily, běžely, psaly aj.*)

Dalším příkladem přechodů mezi rody mohou být slova **oko** a **ucho** (v singuláru dle vzoru město (*mé oko vidělo /ucho slyšelo*), v plurálu je situace složitější, neboť slova přechází mezi více vzory, tj. mají tvary dle vzoru růže, kost i dle podvzoru ruka (*oči viděly /uši slyšely* → *kosti, o očích / uších* → *růžích, s očima / ušima* → *podvzor rukama*).

Příklady obourodých substantiv bychom mohli nalézt jak ve slovech vyjadřující obecné skutečnosti (ten / ta *hřídle, bronz, kyčel, kredenc, rez, esej, prestiž, smeč, trnož...*), tak v názvech místních (*Olomouc, Třebíč, Telč, Litovel, Kuřim³, Aš, Bohdaneč, Bubeneč, Pankrác⁴* aj.). Častými příklady obourodých slov mohou také být jména osob (často jejich domácké podoby), např. *Stáňa, Jindra, Pája, Péťa...* či obecná substantiva (*choť*). Zde o přiřazení k rodu rozhoduje přirozený rod, který lze ale poznat pouze z kontextu (větného či situačního), tj. rod můžeme určit například podle tvaru shodného přívlastku nebo slovesa v přísudku, např. *naš / naše Stáňa, Stáňa přišel / přišla, o naší Stáně / o našem Stáňovi...* U obourodých jmen osob zřídka existuje trojí rod (ten / ta / to *budižkničemu*).

b) Rodové dublety

Jak již vyplývá z názvu, jde o rodové varianty, při kterých je rodovost pevně dána tvarem slova, přičemž obě varianty se od sebe liší většinou pouze koncovkou (př. ten *řádek / ta řádka, ten brambor / ta brambora, šál / šála, kedluben / -a, prostor / -a, aj.*). To, jaký rod mluvčí užije, často ovlivní např. místo, kde mluvčí žije, nářečí, profese, sociální skupina aj. zdaleka ne vždy jsou obě varianty rovnocenné, často jsou nositeli nějakého stylistického příznaku (např. spisovnost / nespisovnost, archaičnost, nářečí, emocionální odstín atd.).

³ Tyto názvy jsou kodifikací považovány za spisovné pouze jako feminina (tj. ženského rodu), nicméně spousta uživatelů je užívá v běžné mluvě jako maskulina (tj. v rodě mužském).

⁴ Za spisovnou podobu jsou považovány obě varianty názvu města, tedy ten *Aš* i *ta Aš.*, ten *Bohdaneč* i *ta Bohdaneč* atd.

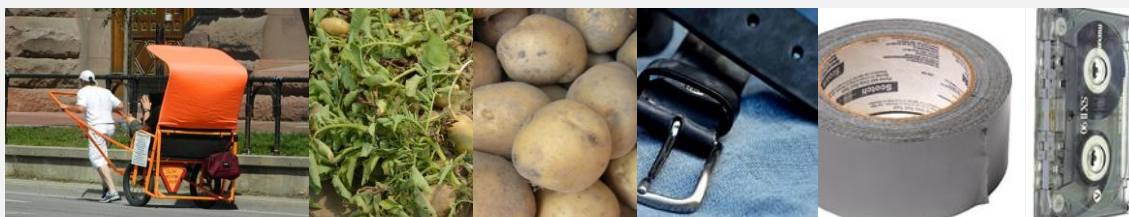

U některých podstatných jmen může rodové přiřazení signalizovat, o který význam při konkrétním užití jde. Například slovo *svízel* může kromě polní byliny (pouze rod mužský) znamenat i potíž či nesnáz (rod mužský i ženský).

Ač se to nezdá, oba zmíněné významy slova *svízel* spolu etymologicky souvisí. Zjistíte ja? (Odpověď naleznete např. na stránkách internetové jazykové příručky Ústavu pro jazyk český (<https://prirucka.ujc.cas.cz>) v tématu Rod podstatných jmen v kapitole 1.2.2.)

Podobně je rodem odlišen význam slov *rikša*, *brambor/a*, *pásek/páska*, *hyacint/hyacinta* aj. Víte jak? Napoví Vám obrázek (přesná odpověď viz <https://prirucka.ujc.cas.cz/>, Rod podstatných jmen, kap. 2).

Obrázek 2: ten rikša s tou rikšou, ten lilek brambor, ten/ta brambora, ten pásek, ta lepicí a kazetová páska

c) Vespolečná jména

Jde o jména, která výrazem jednoho rodu (většinou jde o maskulina, tj. slova mužského rodu, nicméně spoustu příkladů lze nalézt i v rodě ženském) označují příslušníky obou pohlaví. Typickými příklady vespolečných jmen jsou biologické názvy zvířat (*čáp*, *labuť*, *zebra*, *tur* aj.). U jmen domácích zvířat a zvířat, kde člověk potřeboval rozlišit pohlaví, vznikají vedle vespolečného jména ještě další samostatné názvy rozlišující rod (př. *kůň*: *hřebec*, *valach* / *klisna*, *vepř*: *kanec* / *svině* aj.) nebo vedle vespolečného vzniká ještě jeden rodově rozlišený název, např. *liška obecná* či *slon africký* jsou jména vespolečná, označující celý druh, tedy samce i samici, vedle nich však vznikají přechýlená jména *lišák* a *slonice*, označující konkrétní pohlaví.

Vytváření doplňujícího přechýleného jména může být také motivováno emocionálně, např. jde-li o domácího mazlíčka, plyšovou hračku, zvířecího hrdinu pohádky atd. (*křečice*, *žirafák*, *pan žížalák* aj.)⁵

Nezanedbatelnou součástí vespolečných jmen jsou také názvy osob, většinou expresivně zabarvená (často negativně), tedy nespisovná, která označují příslušníky obou lidských pohlaví (např. *louda*, *šílenec*, *nemotora*, *opilec*, *šereda*, *nenasyta*, *pitomec*, *ohyzda* aj.). K těmto slovům většinou nebyla vytvořena přechýlená varianta.

⁵ Tyto přechýlené názvy jsou někdy dokonce chápána jako jména vlastní, píší se tedy s velkým počátečním písmenem, např. *paní Krtková*).

d) Substantiva nesklonná

Z hlediska čísla jsou zajímavou kategorií také **slova cizího původu** (např. *klišé, ragú, interview, atašé, finále, ralley, derby, penále, taxi* aj.), která se v češtině gramaticky obvykle zařazují k neutřím. Vlivem praktického užívání a významového kontextu někdy přecházejí k dalším rodům *ten/to interview* [intervjú], *ten/ta atašé* aj., takže se často stávají substantivy obourodými (viz výše).

ŽIVOTNOST

Životnost je mluvnickou podkategorií pouze mužského rodu. U slov, která pojmenovávají biologicky živé mužské objekty (osoby, zvířata), je většinou respektována tato **biologická životnost** (např. *otec, syn, strýc, učitel, herec, pes, čáp...*), naopak biologicky neživé objekty mužského rodu jsou obvykle mužského rodu neživotného. Lze tedy říci, že **gramatická životnost** se snaží naznačit biologickou / reálnou, jsou zde však výjimky. Situaci totiž komplikují případy, kdy gramatická (ne)životnost, vyjádřená (ne)životnou koncovkou, a biologická životnost, tj. rozlišení reálně živé či

Nesoulad životnosti biologické a gramatické

Příkladem nesouladu mezi biologickou a gramatickou životností může být trojice ***lidičky, rodiče, koně***. Jde o pojmenování biologicky živých subjektů, ale jejich neživotné zakončení máte uživatele pravopisně i syntakticky. Biologická životnost zde převažuje a také shodné větné členy, např. *přívlastky, přísudek* aj. mají podobu životnou (např. *někteří rodiče jsou nezkušení, ti vraní koně táhli povoz, ti lidičky už odešli*).

Jiným příkladem může být slovo ***den***, které se vyskytuje v dubletních podobách koncovek životných i neživotných *dny* i *dni*, ale u kterého převažuje biologická neživotnost, takže tvary *dny* i *dny* chápeme jako neživotné (sychravé *dny/dny* uplynuly).

neživé substance) nejsou v souladu, tj. životná koncovka je užitá u biologicky neživé substance a naopak.

Jsou hromadná jména životná?

Hromadná jména jsou **neživotná**, přestože jednotlivé elementy této skupiny jsou životné, př. hmyz, dobytek, skot, národ (*Starověké národy žily společně*).

Jak je to s dvojicemi životných – neživotných jmen?

Některá substantiva označující **neživé věci se vyskytují ve dvojí podobě** – gramaticky životné i neživotné (*ukazatele / ukazatelé, jmenovatele / jmenovatelé, mikrobi / mikroby* aj. V tomto případě jazyk **respektuje jejich životnost dle gramatického zakončení**. To se promítne do syntaktického vztahu shody, takže píšeme *ledoborci vypluli / ledoborce vypluly, uzenáči voněli / uzenáče voněly* aj.

Co je zživotňování?

V běžné řeči lidé užívají často akuzativu životného (4. pád s koncovkou 2. pádu). Bývá to např. u názvů hub, her, nápojů, jídel, tanců, značek automobilů aj., takže můžeme slyšet, že *někdo našel hřiba, hrál mariáše, dal si frtana a buřta, tancoval valčíka, koupil si oplu nebo renaulta*.atd. Všimněte si, že jsou tedy skloňována dle životných vzorů *pán* či *muž*, i když jde o neživotné substance. Důvodem je emocionální podtón těchto promluv.

Gramatická (ne)životnost se následně odráží v deklinaci (skloňování) tak, že v případě mužského rodu životného se s akuzativem shoduje genitiv (tj. shoduje se 2. a 4. pád slova), kdežto u rodu mužského neživotného se s akuzativem shoduje nominativ (tj. shoduje se 1. a 4. pád slova).

2.1.2. Číslo (numerus)

Současná mluvnice uvádí dvě čísla, a to číslo **jednotné (singulár)** a **číslo množné (plurál)**, která umožňují substantivům vyjádřit množství. Jednotlivinu zpravidla vyjadřujeme tvarem singuláru, mnohost, tj. více než jeden objekt, vyjadřujeme tvarem plurálu.

Základním tvarem je singulár a vyjadřuje jak jednotlivinu, tak druh (např. *Ve smíšených lesích roste smrk vedle dubu.*). Tvar plurálu se nepokládá za samostatné slovo, existují však jména s odlišným kořenem v jednotlivých číslech, např. sg.: *člověk* – pl.: *lidé* aj.).

Soubory singulárových a plurálových koncovek kromě čísla zároveň vyjadřují také **rod** a **pád**. S formou singuláru či plurálu se shodují tvary adjektiv (přídavných jmen), pronomin (zájmen), numeralií (číslovek) i verb (sloves), která vstupují do syntaktických vztahů (sg.: *ten druhý vysoký basketbalista vyskočil* x pl.: *tí druzí vysocí basketbalisté vyskočili...*).

U **nesklonných substantiv** je číslo vyjádřeno jen pomocí **shody** v kontextu věty (např. sg.: *náš jmenovaný atašé podepsal...* x pl.: *naši jmenovaní atašé podepsali*).

A právě díky kontextu můžeme mluvnické číslo určit také v případě **tvarové homonymie** některých pádů a čísel. Například substantivum *židle* má stejný tvar pro nominativ singuláru i plurálu (1. pád čísla jednotného i množného je *židle*), z kontextu však mluvnické číslo jasně vyplyne: *stará židle* (č. j.) x *staré židle* (č. mn.), *pole leželo* (č. j.) / *pole ležela ladem* (č. mn.).

Je třeba předeslat, že i v kategorii numerus (číslo) existuje množství zvláštností a výjimek.

Jak vyjadřujeme množství?

Kromě gramatické kategorie čísla můžeme vyjádřit jednotlivost či mnohost také

- (a) spojením jména s číslovkou určitou či neurčitou (např. *pět / několik studentů*);
- (b) spojením se slovy vyjadřujícími množství (např. *mnoho / málo studentů*);
- (c) pomocí některých slovtvorných kategorií, např. názvy hromadnými (*lodstvo, žactvo, listoví, kamení* aj.), názvy pomnožnými (ty dveře, kalhoty, Alpy aj.). --

ZVLÁŠTNOSTI V KATEGORII ČÍSLA

a) Nepočítatelná substantiva

Do této kategorie patří významové skupiny substantiv, u nichž vyjádření jedinečnosti a mnohosti nekoresponduje s běžnou definicí obou čísel. To znamená, že singulárem (číslem jednotným), či plurálem (číslem množným) vyjadřují jiné skutečnosti než pouhou jednotlivost, či mnohost.

- **Jména látková** označují materiál, např. *dřevo, kov, cukr, mléko* aj. Z podstaty těchto látek je obtížné či téměř nemožné oddělit jedinečnou substanci. U kapalných či plyných látek si jednotlivinu nelze ani představit, u sypkých látek by to jistě šlo, např. zrnko cukru nebo písku, nicméně pro praktické využití v jazyce by takovéto užití bylo velmi nepraktické. Proto kategorie čísla (singulár či plurál) vyjadřuje uzuálně dané množství či jednotlivé druhy. Například 1 pivo v supermarketu označuje obvykle láhev či plechovku, zatímco v restauraci 0,3l nebo 0,5l sklenku. V plurálu by se pak mohlo jednat opět o vyjádření více jednotlivin (více lahví, sklenek aj.) daného množství, nebo také o druhy piv, např. plzeňské, svijanské, klášter aj.
- **Jména abstraktní** vyjadřují zejména vlastnosti (*chytrost, chudoba, hluchota* aj.) a názvy dějů (*běh, spaní, plavba* aj.), většinou jsou odvozena od sloves či adjektiv. Tato substantiva mají různou schopnost tvořit plurál, který zde ale často vyjadřuje intenzitu nebo opakování (např. *nenáviděl jejich tahanice, měl rád dlouhé pochody* aj.).
- **Unika** jsou slova, které existují pouze jedinečně (*gotika, baroko, Liberec, Švejk* aj.), z těchto důvodů uživatelé ani nemají potřebu tvořit u těchto slov plurál. Plurál však lze bez problémů utvořit a v přeneseném významu slova lze v plurálu užít, např. *Švejkové naší politiky. Kolik takových Liberců je mezi našimi městy? S těmi Jidáši (=zrádci) už nepromluví* aj., popř. vyjadřují různé druhy (např. *baroko, podnikatelské baroko, selské baroko, tj. všechna tři baroka*).

Otázky a úkoly

Jednou ze skupin nepočítatelných substantiv jsou **názvy abstraktní**. Užíváním abstraktních substantiv v řeči dochází velmi často k přechodům abstraktních pojmů v konkréta. V souvislosti s tím se mění také jejich počítatelnost (např.: kupoval dětem *sladkosti* (plurál), dopřával si drobných *radostí* (plurál), setkal se s mnoha významnými *autoritami* (plurál) aj.).

1. Srovnajte významy slov ve větách *Mozek má mezenou kapacitu. On je opravdu kapacita ve svém oboru.*
2. Tvořte podobné dvojice vět se slovy *sladkost, pozornost, maličkost, hudba, stráž, chodba.*
3. Najděte ještě další příklady slov, které lze chápat jako abstrakta i konkréta.

b) Singularia tantum (jména hromadná / kolektiva)

Tato slova existují pouze ve tvarech singuláru, dle toho mají i název „singularita“ (substance čísla jednotného). Singulárem vyjadřují celý soubor jednotlivin, tj. větší množství předmětů chápaných jako celek. Typické sufixy, kterými jsou tato slova utvořena, jsou -í (*listoví, kamení*), -oví (*révoví, olšoví*), -stvo / -ctvo (*panstvo, lidstvo, žactvo*), -ež (*mládež*), -ivo (*topivo, učivo*). Některá slova odpovídají této skupině již svým pojmovým obsahem (*lid, hmyz* aj.).

Otázky a úkoly

Z hlediska mluvnické klasifikace je výrazný rozdíl, uijeme-li **množné číslo** (plurál) slova či adekvátního **názvu hromadného**, např. *kameny x kamení*. Z hlediska sémantického (významového) však pro uživatele není rozdíl příliš patrný.

1. Vnímáte rozdíl mezi oběma formami, tj. vyjádřením množným číslem x jménem hromadným, např. *keře x křoví, ptáci x ptactvo, lodě x lodstvo* aj. ?
2. Naleznete další příklady obou možností vyjádření?

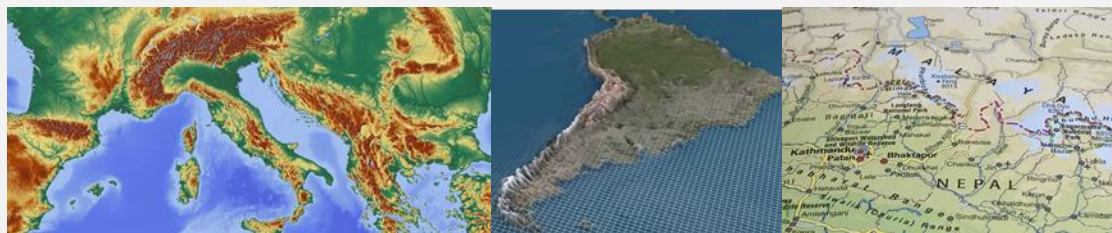
c) Pluralia tantum (jména pomnožná)

Do této skupiny patří slova, která se užívají pouze ve tvaru plurálu (proto název pluralia), přestože označují jednu substanci. Z hlediska sémantického je lze třídit do několika skupin, z nichž nejčastějšími představiteli jsou:

- **názvy podvojných předmětů**, tj. předmětů složených ze dvou částí (*brýle, kalhoty, tepláky, vrata, plíce, ústa* aj.);
- **názvy složitějších nástrojů**, např. *housle, kamna, hodinky* aj.;
- **názvy časových období**, např. *prázdniny, Vánoce, Velikonoce, Dušičky, narozeniny, jmeniny, hody* aj.;
- **některá vlastní jména místní**, např. *Tatry, Čechy, Hradčany, Krkonoše, Alpy* aj.

Častým zeměpisným názvem v kategorii pluralia tantum jsou **názvy pohoří**. Zvládnete uvést v této kategorii 10 dalších pohoří? Pomůže vám obrázek 3. Zamyslete se, proč právě názvy pohoří či svátků vznikly často jako pluralia tantum.

Obrázek 3: Pohoří Evropy, Jižní Ameriky, nejvyšší pohoří světa.

d) Názvy souborů

Názvy souborů jsou typově blízké názvům pomnožným. Jde o přechodovou skupinu mezi typy. Označují věci vyskytující se ve dvojicích nebo typických uzuálně ustálených souborech. Například substantiva *rukavice / ponožky / boty* většina lidí chápe jako jeden pár rukavic / ponožek / bot; *zápalky* jako krabičku zápalek, *sardinky* jako plechovku sardinek, *nudle* jako balíček nudlí, *mandle* jako sáček mandlí atd.

Jednou z hlavních skupin pomnožných jmen (pluralií tantum) jsou podvojně předměty (např. *nůžky, kleště, šortky* aj.). Slovo podvojně obecně znamená „skládající se ze dvou částí“.

Přídatné jméno **podvojný** se spojuje s mnoha dalšími slovy, nejspíše vás napadne *podvojně účetnictví*, pro které je typické vedení dvou bilancí – hrubé (bruttobilance) a čisté (nettobilance). V chemii byste našli termín *podvojně soli*, což jsou soli obsahující více než jeden kationt nebo aniont a vznikají krystalizací dvou různých solí do jedné krystalové mřížky.

Jednou z didaktických metod podporujících rozvoj čtenářské gramotnosti je tzv. **podvojný deník**.

Zjistěte, jaký je jeho hlavní princip, proč je v jeho názvu užito přívlastku *podvojný* a které dovednosti člověka podporuje. Zamyslete se také nad tím, jak byste metodu podvojněho deníku mohli použít ve své pedagogické praxi.

Jak vyjádříme, že pomnožných jmen je více kusů?

Pokud potřebujeme vyjádřit **pluralitu**, neboli více kusů jmen pomnožných (pluralií tantum), vyjadřujeme se pomocí číslovek druhových (*dvoje dveře, patery kalhoty, mnohé housle* aj.). Číslovky druhové zde plní funkci číslovek základních, tj. vyjadřují prostý počet dveří / kalhot / houslí.

Pokud u těchto slov potřebujeme vyjádřit **druhovost**, tj. druhy dveří / kalhot / houslí aj., použijeme složených adjektivních podob číslovek druhových, tj. *dvojí dveře, trojí boty*. Je však třeba podotknout, že tento rozdíl současní uživatelé českého jazyka již příliš nevnímají.

Úkol: Přemýšlejte, zda vnímáte rozdíl mezi vyjádřeními *troje boty x trojí boty, dvoje housle x dvojí housle, patery dveře x pateré dveře...*

e) Duál (dvojně číslo)

S uchy, nebo ušima?

Duálové tvary se uplatňují **pouze v případě částí těla**, nikoli v polysémních slovech s jiným významem (např. s oky na polévce, s uchy tašky, s ručičkami hodinek, s nohami stolu...), která mají pravidelné skloňování dle běžných vzorů (oko, ucho → město, noha stolu, ručička hodinek → žena).

Stará čeština užívala pro označení substancí (lidí, věcí aj.) v páru tzv. dvojně číslo neboli duál, který měl vlastní paradigma (systém tvarů vyjádřený koncovkami). Duálové tvary se v některých pádech zachovaly dodnes, a to zejména u názvů některých párových částí těla, např. **ruce, nohy, oči, uši, prsa, ramena, kolena** aj. Číslovky **oba** a **dva** mají duálové skloňování v celém rozsahu dodnes.

Pokud byste si chtěli navždy zapamatovat slova se zbytky duálových tvarů, doporučujeme navštívit Památník odposlechu u Lipnice nad Sázavou. Během asi tříkilometrové procházky kolem zatopených lomů zde od roku 2007 můžete vidět do skal vytesané Zlaté **oči**, Bretschneiderovo **ucho** a Ústa pravdy.

A ještě dvě otázky: *Se kterým českým spisovatelem je pevně spojeno městečko Lipnice nad Sázavou? A kdo je detektiv Bretschneider, dle něhož se nazývá vytesané ucho?*

Obrázek 4: Atraktivní skalní reliéfy u Lipnice nad Sázavou, tvořící tzv. Památník odposlechu.

V instrumentálu plurálu (7. pádu množného čísla) se velmi výrazně projevuje **duálová koncovka -ma**, která je v případě substantiv *oči, uši, ruce, nohy* považována za spisovnou. Také ostatní shodné větné členy tuto koncovku ve spisovné češtině přebírají (např. *S těma špinavýma rukama mi sem nechod'. x S takovými studentkami se dobře pracuje.)*

Substantiva **kolena, ramena, prsa** mají zbytky duálu např. v genitivu a lokálu

plurálu (ve 2. a 6. pádu množného čísla), kdy však již vedle duálové koncovky **-ou** (*na kolenou / prsou / ramenou*) existují i tvary dle běžných vzorů *kolen / ramen* (genitiv plurálu), *kolenech / ramenech* (lokál plurálu). Uživatel si tedy může vybrat, kterou možnost zvolí.

Zkusíte to?

1. Umíte vytvořit věty, kde použijete instrumentál plurálu (7. pád množného čísla) podstatných jmen *oči, uši, ruce, nohy*. Bude správně spojení „*s takovýma špinavýma ušima*“ nebo „*s takovými špinavými ušima*“? Nebo je snad správně „*s takovými špinavými ušima*“. Zjistíte pravidlo správného používání?
2. A zvládnete do věty zařadit 7. pád množného čísla číslovek *oba, dva*?
3. Umíte vytvořit věty, kde použijete lokál plurálu (6. pád množného čísla) podstatných jmen *kolena, ramena, prsa* (a) ve smyslu částí živého těla a (b) jako přenesený výraz na neživou věc? Co k tomu říkají pravidla správného používání?

2.1.3. Pád (casus)

Pád neboli casus [kázus] pomáhá vyjádřit různé vztahy slova k jiným slovům ve větě. Čeština rozlišuje **7 pádů**, které určujeme nejčastěji pomocí pádových otázek (**metoda otázková**).

Určování pádů ztěžuje **pádová (tvarová) homonymie**, tzn. slovo má v některých pádech shodné koncovky. Kdyby tvarová homonymie neexistovala, mělo by každé sklonné jméno (podstatné, přídavné, zájmeno či číslovka) 14 různých zakončení (7. pádů v singuláru + 7. pádů v plurálu).

Vezmeme-li v úvahu, že jen u substantiv máme 14 základních vzorů, existovalo by zde 196 různých pádových koncovek. Díky pádové homonymii jich však máme k dispozici „pouhých“ 24. Je-li slovo v kontextu věty (či výpovědi), lze vždy určit jeho pád. Pádová koncovka se připíná ke kmeni slova, tj. k té části, která je při skloňování (deklinaci) relativně stálá (*žena, ženy, ženě, ženu, ženo! (o) ženě, ženou...*).

Tabulka 2: Přehled pádů s pádovými otázkami

pád	gramatický název	pádová otázka
1. pád	nominativ	kdo? co?
2. pád	genitiv	koho? čeho?
3. pád	dativ	komu? čemu?
4. pád	akuzativ	koho? co?
5. pád	vokativ	oslovujeme, voláme
6. pád	lokál	(o) kom? (o) čem?
7. pád	instrumentál	kým? čím?

Adjektiva a další jména (přídavná jména, zájmena, číslovky) jsou pádově závislá na substantivu, tj. mají s ním stejný pád: *bez toho našeho hodného kluka* – všechna slova tohoto spojení jsou v genitivu, tj. ve 2. pádu.

Je otázková metoda určování pádů jediná?

Kromě otázkové metody můžeme k určování pádů využít také **metodu substituce, tj. nahrazování**, při které se homonymní tvar slova nahradí tvarem jiného slova, které není v daných pádech homonymní. Například pokud si nejsme jisti, zda substantivum *den* ve spojení *šel celý den*, je v 1. nebo 4. pádu (koncovky slova *den* jsou v těchto pádech tvarově homonymní), nahradíme slovo *den* slovem, které má v 1. a 4. pádu odlišnou koncovku (např. slovem *hodina*: 1. pád – *hodina*, 4. pád: *hodinu*). Ve spojení *šel celou hodinu* nám koncovka *-u* jasně ukazuje na 4. pád.

Žáci 1. stupně ZŠ se dozví,

- že skloňovat podstatné jméno znamená měnit jeho tvar podle pádu a čísla;
- že v psaném projevu vždy oddělujeme každý 5. pád čárkou. V mluveném projevu uděláme krátkou přestávku neboli pauzu.

CHARAKTERISTIKY PÁDŮ A JEJICH ZVLÁŠTNOSTI

Otázky a úkoly

Velmi vtipně je určování pádů pádovými otázkami zpracováno v pětiminutové audionahrávce *Hurvínek skloňuje kočku* autorů Miloše Kirschnera, Františka Nepila a Vladimíra Straky, kterou jako součást stejnojmenného alba vydal Supraphon Praha v roce 1999. *Jestli jste si jej poslechli, určitě umíte odpovědět na následující otázky:*

1. Jaká slova si zvolil Hurvínek jako příklady pro 1. pád?
2. Jaký rozpor má Hurvínek a Spejbl u 2. pádu?
3. Jak uvádí Hurvínek 5. pád slova kočka?
4. Na čem se Hurvínek a Spejbl neshodnou u 5. pádu?
5. Jaké výhrady má Spejbl k otázkám 6. pádu?
6. Proč lze souhlasit s tvrzením, že i s námi, dospělými, to mají děti někdy těžké?

- **Nominativ jmenovací**

Ve spojení obecného pojmu a vlastního názvu v kontextu věty dochází někdy z praktických důvodů k tomu, že skloňujeme pouze jméno obecné, kdežto jméno vlastní zůstává stále v nominativu (1. pádu), např. *v okrese Liberec došlo k..., bez okresu Liberec by kraj..., s okresem Liberec je spjato...*

Vedle této formy existuje samozřejmě také spisovná možnost skloňovat oba subjekty, tedy jméno obecné i vlastní, např. *v okrese Liberci došlo k..., bez okresu Liberce by kraj..., s okresem Libercem je spjato...*

a) **Nominativ (1. pád)**

Nominativ je základní pojmenovací pád, který vyjadřuje původce či nositele děje, stavu nebo změny stavu (*Věra běží, dům stojí, listy žloutnou*). Ve větě bývá často podmětem či jmennou částí přísudku (*Zuzka je učitelka*). Je to pád bezpříznakový a bezpředložkový (pojí se pouze s předložkami nepůvodními, příkladem mohou být spojení *čert versus mlynář, jestřáb kontra hrdlička, kuře à la bažant*).

Proč užíváme nominativ jmenovací?

Zvýšené užívání nominativu jmenovacího se v češtině rozšířilo **od jmen cizího původu**, která jsou nesklonná (*hrdina města Los Angeles*) anebo v češtině obtížněji skloňovatelná (*o regionu Guadeloupe, ve městě Nižnij Tagil*), a to zvláště pokud jde o jméno dlouhé (*obyvatelé města Dvůr Králové nad Labem; do hospůdky Ztráty a nálezy*). Nominativ jmenovací se užívá zejména v administrativním stylu z důvodu přehlednosti, která je zvláště žádoucí např. v hlavičkách dokumentů (např. smlouva s ČKD Vagonka a Lokotka, a. s.).
Zdroj: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>, kap. Spojení typu ve městě Olomouc.

Ke slavnému dialogu Hurvínek skloňuje kočku (viz tabulka Otázky a úkoly na předchozí straně) je třeba říci, že **na jazykových hříčkách jsou postaveny dialogy** představení vynikajícího loutkového Divadla Spejbla a Hurvínka. Hlavní role zde hrají postavičky Spejbl, Hurvínek, Mánička, paní Kateřina a pes Žeryk. Toto proslulé divadlo bylo založeno v roce 1930 v Plzni Josefem Skupou a jeho ženou. Po válce bylo divadlo přestěhováno do Prahy a dnes sídlí v Dejvické ulici v Praze-Bubenči.

Od roku 1966 divadlo řídil 30 let Miloš Kirschner, který byl zároveň hlavním loutkohercem a interpretátorem Spejbla a Hurvínka. Dalších 21 let divadlo úspěšně pokračovalo pod vedením Kirschnerovy manželky Heleny Štáchové, interpretky Máničky a paní Kateřiny. Nyní již dlouhodobě Spejbla a Hurvínka vodí a mluví Martin Klásek.

Divadlo D+H hrálo v 31 zemích v 18 jazycích a je i dnes v zahraničí nejproslulejší českou loutkovou scénou.

Obrázek 5: Divadlo S + H v budově i před budovou

b) Genitiv (2. pád)

Genitiv má velmi rozmanité funkce a zejména ve starší češtině byl často využíván k vyjádření doprovodných významů. Dnes často existuje forma genitiv a akuzativu vedle sebe, nicméně vazbu s genitivem vnímáme jako knižnější (*požadoval peníze i peněz, využil její nabídku i nabídky, co i čeho si žádáš*).

V současné češtině je genitiv vazbou některých adjektiv, např. *schopný / chtivý / dbalý / žádostivý něčeho*. Přestože genitiv postupně ustupuje ve prospěch akuzativu (4. pádu), vznikají nové vazby se 2. pádem ve spojení s nevlastními předložkami, např. *za účelem opravy, v oblasti sportu, ve jménu pravdy a lásky, na poli vědy...*

- **Genitiv numerativní**

Rodilí mluvčí si ani neuvědomují, že ve spojení substantiva s číslovkou od 5 výše se počítaná skutečnost automaticky vyjadřuje ve tvaru genitivu plurálu (2. pádu množného čísla), např. *pět kolíčků, dvě stě osmdesát kuliček* aj.). První pád množného čísla zůstává pouze ve spojení s číslovkami 2, 3, 4 (*dva kolíčky, 4 kuličky aj.*).⁶

⁶ Tento způsob spojení číslovky a jména je možné použít i ve složených číselných výrazech, např. 22 kuličky, 333 body.

Následující genitivity většina uživatelů jazyka již vnímá jako knižní. Jedná se o:

- **genitiv záporový**

Používal se ve spojení se záporem, např. *nemá času* (tj. *koho? čeho? = 2. pád*), *nedostal ani kapky vína*, *nebylo tam ani živáčka* aj.

- **genitiv množství (kvantitativní)**

Genitivu se užívalo také ke zvýraznění kvantity, např. *přidej vajec* (tj. *koho? čeho? = 2. pád*), *uber vášně*, *napekla buchet* aj. Vnímalo se, že se jedná o hodně vajec, buchet atd.

- **genitiv vlastnosti**

Užíval se při popisu či charakteristice, např. *žena havraních vlasů* (tj. *koho? čeho? = 2. pád*), *muž zavalité postavy* aj. Tato genitivní vazba je dnes nahrazována 7. pádem s předložkou *s* (*žena s havraními vlasy*).

- **genitiv srovnávaného předmětu**

Tento genitiv (původně již ustupující) zažívá v současnosti vzkříšení, a to zejména v publicistických projevech týkajících se sportu, např. *Usain Bolt rychlejší Zdeňka Stromšíka*, *Soukalová úspěšnější Vítkové* atd. Dnes je srovnání vyjadřováno pomocí spojky *než* (*Bolt je rychlejší než Stromšík*).

- **genitiv zvolací**

Užití 2. pádu bylo také vnímáno jako expresivnější ve zvolacích větách, např. *Toho zmatku!* *Té neschopnosti!* *Takového nevděku!*

Pro představu, jak byly v textu používány dnes již zastaralé formy použití genitivů, uvádíme úryvky z pohádky *Zlatovláska* ze stejnojmenné knihy pohádek Karla Jaromíra Erbena z roku 1969. Poznali byste zde genitiv záporový, genitiv vlastnosti a genitiv kvantitativní? Co víte o Karlu Jaromíru Erbenovi?

- ✓ *Když přijeli k zámku, poručil král Jiříkovi, aby mu nalil do sklenice vína.*
- ✓ *Ale chci s tebou milostivě naložit, když té zlatovlasé panny dobudeš a přivedeš mi ji za manželku.*
- ✓ *Málo by ti tvoje síť byla platna, kdyby mé lodi a mé pomoci nebylo.*
- ✓ *Hledal, hledal od rána do poledne, ale ani perličky neviděl.*
- ✓ *Chceš-li, abych svou Zlatovlásku tvému králi dal za manželku, musíš jí přinést mrtvé a živé vody; budeť jí potřeba.*

Obrázek 6: K. J. Erben: ilustrace z knihy, portrét a pamětní deska na domě v Michalvě

c) Dativ (3. pád)

Dativ je často pád nepřímého (druhého) předmětu, např. *Dal Janě kytky* (4. pád je přímý: *kytky*, 3. pád je nepřímý: *Janě*), někdy prvního předmětu (*zabránit nehodě*, *věnovat se hudbě* aj.), může vyjadřovat příslovečné vztahy, např. *jít ke dveřím*, nebo být přivlastkem neshodným, např. *dopis příteli*.

- **Dativ přivlastňovací**

Tento dativ vyjadřuje vlastníka či dotčený subjekt, např. *Stojí ti na noze*, *Seděl Helče na místě*. *Teče mu vana*. *Do spíže jim vlezla myš*.

V expresivně laděných promluvách lze vystopovat v tomto dativu odstín vespolečnosti, např. *Zuzka nám začala kreslit*. *Dělá nám to padesát euro*.

- **Dativ sdílnosti / kontaktní / etický**

Jak je patrné již z názvu, účelem tohoto dativu je vyjádření blízkosti kontaktu s adresátem užitím dativu (3. pádu) osobního zájmena 2. osoby (ty, vy, Vy). Původní zájmeno sice ztrácí svoji zájmennou funkci, ale vyjadřuje modalitu věty (postoj mluvčího k obsahu věty) a stává se **částicí modifikační** (např. *To vám byla krása!* *Já jsem se ti z toho nemohl vzpamatovat aj.*).

d) Akuzativ (4. pád)

Tvar akuzativu je velmi často vyžadován řídicím slovesem, a proto ve větě bývá nejčastěji předmětem (např. *číst* → knihu, *psát* → mail, *vařit* → jídlo, *řešit* → úkol, *chtít* → odpočívat aj.) Často se objevuje také v eliptických spojeních, při kterých bývá část věty vypuštěna, neboť je patrná z kontextu (*Vodu! Pozor! Pivo! Dobrou noc. Dobrou chuť. aj.*).

e) Vokativ (5. pád)

Vokativem se v komunikaci oslovuje (*pane inženýre*) nebo se zvoleným oslovením hodnotí adresát (*drahoušku, sketo*), proto se běžně užívá jen u názvů osob nebo zvířat. Při personifikaci jej však lze použít i pro oslovení zvířat, věcí, dokonce abstrakt (např.: *přijď, láska*).

Oslovujeme správně?

Oslovení 1. pádem místo 5. pádu (*pane Vykoukal* místo *pane Vykoukale*) je přípustné pouze v neoficiálních situacích. Jde o tvar stylově příznakový – indikuje obecnou češtinu.

V kultivovaných spisovných projevech (psaných i mluvených) bychom měli oslovovat 5. pádem (*pane Vykoukale*). Užití 1. pádu (*pane Vykoukal*) je zde považováno za projev nezdořilosti, značné neformálnosti a nepřiměřené familiarity.

Zdroj: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>, kap. Skloňování mužských jmen – 5. p. j. č, Obecné poučení.

Pokud se vokativ (5. pád) objeví u neživotných věcí, má obvykle funkci personifikace (zživotnění). Spoustu takovýchto příkladů najdeme zejména v uměleckém stylu, například v lidových písních, říkankách či pohádkách. Připomeňme si například **Čiže ste, husličky, čije; Obušku, z pytle ven; Foukej, foukej větříčku; Ptám se, ptám se, pampeliško.**

Dovedli byste říci, které z výše uvedených titulů jsou básnička, písnička, pohádka či jiný žánr? Našli byste jiné příklady vokativů neživotných věcí?

f) Lokál (6. pád)

Tento pád vyjadřuje okolnostní vztahy, a to zejména místní (na otázku kde?) a časové (na otázku kdy?). Nemůže stát bez předložky, např. *ležím v posteli, přijede o Vánocích*. Spojení se 6. pádem bývají často příslovečná určení.

g) Instrumentál (7. pád)

7. pád vyjadřuje většinou okolnosti děje, proto je (stejně jako 6. pád) považován za adverbialní pád, tj. pád příslovečného určení (*Díval se otevřenýma očima*). Bývá také součástí přísudku, kde konkuruje nominativu (*otec je učitel / otec je učitelem*).

2.2. DEKLINACE (SKLOŇOVÁNÍ) SUBSTANTIV

System zakončení všech substantiv je reprezentován typy, které v tradiční lingvistice nazýváme jako vzory.

Pro zařazení ke vzoru je důležitý rod (u maskulin, tj. u mužského rodu, také životnost) a zakončení substantiva v jeho bezpříznakové formě, tj. v nominativu singuláru (v 1. pádu čísla jednotného) a v genitivu singuláru (ve

Jak je to s tvarovou homonymií v rámci slovních paradigmat?

Soubory koncovek ve všech 7 pádech obou čísel tvoří tzv. **paradigmata** (viz kap. 1), přičemž dochází k **tvarové homonymii**.

Úkol: Zjistěte, který vzor má největší tvarovou homonymii (tzn. koncovky v jeho různých pádech jsou vzájemně nejvíce shodné) a který má nejmenší tvarovou homonymii (tzn. největší množství různých koncovek).

Žáci 1. stupně ZŠ se učí,

- **že** podstatná jména tvoří podle rodu a koncovek velké skupiny, které se skloňují stejně.
- **že** jedno slovo z této skupiny je vybráno jako vzor a ostatní slova z dané skupiny se skloňují podle tohoto vzoru.

2. pádu čísla jednotného). V některých případech (např. u pluralií tantum aj.) přiřazujeme ke vzoru dle čísla množného (v nominativu a v genitivu). V rámci jednotlivých typů (vzorů) se vydělují podtypy (podvzory), např.

vedle vzoru hrad je velmi častým podtypem (podvzorem) les.

2.2.1. Vzory podstatných jmen rodu mužského

U podstatných jmen mužského rodu (maskulin) najdeme jak **koncovky jmenné** (tj. dle tradičních vzorů podstatných jmen – viz tab. 3), tak **koncovky adjektivní** (dle vzorů přídavných jmen, mladý a jarní).

Substantivní (jmenné) skloňování maskulin

Tabulka 3: Jmenné skloňování podstatných jmen rodu mužského

vzory	podvzory	dle zakončení na konsonant, vokál	dle měkkosti koncovky	dle životnosti
pán	hoch, občan	zakončené na konsonant (souhlásku)	tvrdé typy 1. p. č. j. končí na souhlásku tvrdou n. obojetnou	životné
hrad	les, ostrov, zámek		měkké typy 1. p. č. j. končí na souhlásku měkkou n. obojetnou	neživotné
muž	otec, obyvatel		typ tvrdý 1. p. č. j. končí na -a	životné
stroj	---			typ měkký 1. p. č. j. končí na -e
předseda	paňáca, husita, sluha	zakončené na vokál (samohlásku)	životné	
soudce	---			

Žáci 1. stupně ZŠ se učí,

- že podstatná jména tvoří podle rodu a koncovek velké skupiny, které se skloňují stejně. Jedno slovo z této skupiny je vybráno jako vzor a ostatní slova z dané skupiny se skloňují podle tohoto vzoru.
- že při rozhodování, ke kterému vzoru podstatné jméno patří, je třeba:
  - a) zjistit koncovku v 1. pádě čísla jednotného;
  - b) zjistit koncovku ve 2. pádě čísla jednotného;
  - c) srovnat koncovky 1. a 2. pádu se vzorem (*kolo bez kola jako město bez města*).

Ve škole se žáci nejdříve seznamují se vzory středního rodu, potom ženského a teprve pak se vzory mužského rodu, které jsou nejobtížnější, neboť rozlišují také životnost.

Je třeba si uvědomit, že substantiva často kolísají mezi 2–3 vzory, tzn. že v některých pádech slova se (někdy zároveň) objevují koncovky typické pro jiný vzor, než ke kterému jsme slovo přiřadili, např. substantiva zakončená na -l, -z, -s kolísají často mezi tvrdým a měkkým vzorem (např. *kotel, plevel, kužel, markýz, dřevokaz, boss* aj.), což je pravopisně výrazné například v instrumentálu plurálu (7. pádu množ. čísla). V těchto případech si tedy můžeme vybrat, zda užitíme koncovku -i, nebo -y (*zatopil pod kotlí / pod kotly*,

s bossy / s bossi vycházel dobře aj.).

U maskulin životných se často objevují dubletní tvary, např. v dativu a lokálu (ve 3. a 6. pádu), takže lze volit mezi zakončením -u, (-i) / -ovi, (*k pánu i pánovi, o muži i mužovi*). V nominativu plurálu (v 1. pádu množného čísla) se objevují tvary *muži i mužové*, stejně jako *páni* či *pánové* (pouze koncovka -i se používá většinou u označení plurálu zvířat: *sloni*,

Žáci 1. stupně ZŠ rozlišují

- v mužském rodě podstatných jmen **jména životná** – ta mají v 1. a 4. pádě čísla jednotného **různé** tvary (kdo/co chlapec → vidím koho/co chlapce);
- **jména neživotná** – ta mají v 1. a 4. pádě čísla jednotného **stejně** tvary (kdo/co zámek → vidím koho/co zámek).

Otázky a úkoly

Zjistěte, jak vhodně užijete koncovky -u (-i)/-ovi při skloňování několikaslovných výrazů a–d ve větách začínajících:

Udělujeme velkou pochvalu.....

- (a) náš pan učitel Jindřich Horák,
- (b) skvělý tatínek a dědeček Pavel Jirsák,
- (c) žák Čeněk Rous
- (d) český loutkař, herec, zpěvák, dlouholetý ředitel a hlavní interpret Divadla Spejbla a Hurvínka, Miloš Kirschner.

Řešení najdete na <https://prirucka.ujc.cas.cz/>, kap. Tvarosloví – podstatná jména → Skloňování obecných jmen → Skloňování mužských životných jmen – konkurence krátkých a dlouhých tvarů v 3. (6.) p. j. č., → 3 Několikaslovný výraz. ---

medvědi, klokani, psi, krokodýli...).

Pravidlo pravopisu měkkých hlásek popírají substantiva cizího původu zakončená na -c, která jsou často nespisovná a mají tvrdé skloňování dle vzoru hrad (*hecycy, keccy, táccy, truccy, frccy aj.*).

Maskulina pomnožná (viz kap. 2.1.2) se skloňují většinou podle ženského nebo středního rodu, tj. např. *kalhoty* (ženy), genitiv: *kalhot* (žen), dativ: *kalhotám* (ženám)..., *housle* (růže), genitiv: *houslí* (růží),

dativ *houslím* (růžím); *vrata* (města), genitiv: *vrat* (měst), dativ: *vratům* (městům)..., popř. kolísají mezi vzory, např. *Karlovy Vary* lze v genitivu deklinovat podle vzoru *žena* i *hrad*, tj. *do Karlových Var i Varů* (žen i hradů).⁷

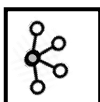
⁷ Dále však jen již dle vzoru hrad).

Adjektivní skloňování maskulin

Některá substantiva (podstatná jména) jsou tvarově shodná s přídavnými jmény. Přestože se v celém paradigmatu **shodují se vzory mladý a jarní**, byly pro ně stanoveny vzory explicitně (doslovně) vyjadřující, že jde o substantiva (podstatná jména). Pro rod mužský byly stanoveny vzory **hajný** (dle adjektivního vzoru mladý) a vzor **krejčí** (dle adjektivního vzoru jarní).

Tabulka 4: Adjektivní skloňování podstatných jmen rodu mužského

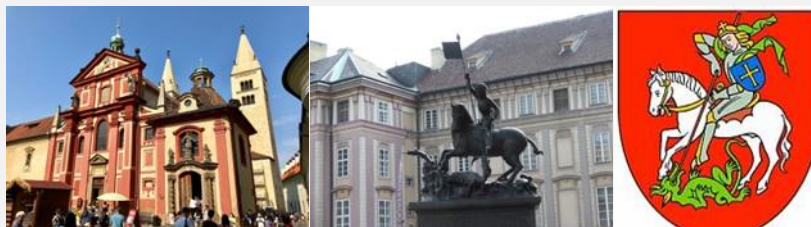
vzory	dle koncovky	příklady
hajný	tvrdý	<i>příbuzný, ponocný</i> <i>Veselý, Nový</i>
krejčí	měkký	<i>mluvčí, vlakvedoucí, Hořejší</i>

Do adjektivní deklinace spadá také dříve velmi časté mužské jméno **Jiří**. Skloňuje se zcela pravidelně dle vzoru jarní.

Jiné je však skloňování významného křesťanského světce **svatého Jiří**, kdy jméno Jiří je v tomto spojení nesklonné (kromě 7. pádu se zakončením na -m).

Svatý Jiří je vyobrazován vždy na koni s kopím a drakem u nohou přesně podle staré legendy. Je mu zasvěceno mnoho kostelů (např. Bazilika svatého Jiří na Pražském hradě, jeden z nejstarších českých kostelů, ve kterém jsou uchovány ostatky Přemyslovců), je vyobrazen na mnoha obrazech i sochách i ve znacích měst (v Čechách např. Vysoké Mýto). Je patronem některých států (Anglie, Černé Hory, Srbska, Řecka, Gruzie, Kanady aj.) či měst (Barcelona, Bejrút, Istanbul, Londýn, Moskva, Vysoké Mýto aj.). Je ceněným patronem skautů a skautek, kteří 24. duben považují za svůj významný svátek. Je patronem některých profesí (vojáků, rolníků aj.).

Obrázek 7: Bazilika sv. Jiří a socha sv. Jiří (Pražský hrad), znak města Vysoké Mýto se sv. Jiřím

Lidé často chybují v oslovování osob, jejichž označení či profese je zakončena **-ec** nebo **-ce**. Tvoření vokativu singuláru (5. pádu jednotného čísla) závisí na mužském vzoru **muž**, či **soudce**. Ačkoli převážná většina jmen vzoru muž má koncovku **-i** (*učiteli, spisovateli* aj.), jména tvořená slovtvornou příponou **-ec** mají koncovku **-e**, před kterou dochází pravidelně k měkké hláskové alternaci (změně hlásky na měkkou), např. *otec–otče, lovec–lovče*.

Oproti tomu podstatná jména skloňovaná podle vzoru **soudce** mají v 5. pádu jednotného čísla tvar totožný s nominativem (1. pádem), tj. *pane soudce, pane správce*.

Patrně vlivem frekventovaných slov typu *otec–otče* (podle kterých se objevuje i nespisovná podoba *správce*) do řeči pronikají podoby na **–če**, tj. *soudče, správče, zrádče, ochránče* aj. – ty jsou však nespisovné (správně: *ty náš soudce*)

Dovedli byste ke každému z následujících obecných označení uvést alespoň 2 příklady konkrétní osoby (popř. živočicha) z vědeckého, politického, uměleckého, literárního prostředí, správně je oslovit a uvést o nich krátkou informaci?

a) český vládce	f) vědec (s Nobelovou cenou)
b) známý vojevůdce	g) zrádce (z historie)
c) znalec (v jakékoli oblasti)	h) svůdce (literární postava)
d) herec (ocenený)	i) škůdce (z biologie)
e) ochránce lidských práv	j) známý poslanec

Znáte ve svém okolí nějakého správce, umělce, zástupce, lovce, chlapce, strojevdce, strážce, nadšence, horolezce? Jak jej oslovíte? K jakému vzoru jej přiřadíte?

Zdroj: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>, kap. Tvarosloví – podstatná jména → Skloňování obecných jmen → Skloňování mužských jmen – 5. p. j. č → 3 Vzor muž, 4 Vzor soudce.

2.2.1. Vzory podstatných jmen rodu ženského

U feminin (podstatných jmen rodu ženského) se většinou uvádí 4 vzory jmenné a 2 adjektivní.

Substantivní (jmenná) deklinace feminin

Tabulka 5: Jmenné skloňování podstatných jmen rodu ženského

vzory	podvzory	dle zakončení na konsonant, vokál	dle měkkosti koncovky
žena	ruka, skica	zakončené na vokál	tvrdý typ
růže	ulice	(samohlásku)	
píseň		zakončené na	měkké typy
kost		konsonant (souhlásku)	

Vzor **žena** je velmi produktivní, to znamená, že je vzorem pro celou řadu slov (dříve i nově vznikajících a také slov přejatých, např. *analýza, fakulta, kompaktibilita, apokalypsa, komunita* aj.).

Část feminin vzoru žena má před -a pravopisně měkkou souhlásku (např. jména křestní na -ca, -ča, -ďa, -ňa, -ša aj.). Ty se pak skloňují dle podvzoru **skica**, avšak od vzoru žena se odlišují pouze pravopisem (měkké -i místo -y, např. *ženy* x *Helči, Nadi, Saši* aj.).

Podvzor **ruka**, jež je vzorem pro slova *oči, uši, ruce, nohy* a jejich zdobněliny a také

pro číslovky *oba/dva*, je specifický duálovými koncovkami v některých pádech. Výrazná je zejména koncovka -ma v instrumentálu plurálu (7. pádu množného čísla), která ve spisovné češtině v syntaktických vazbách slova přechází i k příslušným tvarům adjektiv a zájmen (např. *takovýma modrýma očima*).

Duálové tvary se objevují v dalších pádech, např. v genitivu a lokálu plurálu (ve 2. a 6. pádu množného čísla: *rukou*) a také u dalších slov (kolena, ramena, prsa), tj. *např. houpal dítě na kolenou, nesl tíži na ramenou* aj.

Vysoká frekvence užívání těchto částí těla způsobuje, že v nespisovné češtině dochází k **šíření duálových koncovek** tohoto povzoru k ostatním vzorům, a to nejen feminin, ale i jiných rodů (tj. můžeme často slyšet nespisovné vazby: *s šikovným holkama, procházel těma dveřma, se zubama pily, oknama táhlo* aj.).

Shodnost koncovek některých pádů vzorů **růže, píseň a kost** je příčinou vzniku **dubletních podob** v některých pádech (tj. dvou i více možných užívaných tvarů), např. *lest, oblast, neřest, náplast* aj., např: spisovně v dativu *náplastem* i *náplastím* (kostem / písním), lokál *náplastech* i *náplastích* (kostech / písních).

Otázky a úkoly

Neoznačují-li pojmy oči, uši, ruce, nohy části těla, ale předměty či jevy, které pouze části těla připomínají, skloňují se pravidelně podle svých vzorů, např. *atlet s rychlýma nohama* (podvzor rukama) x *stůl se čtyřmi nohami* (vzor ženami).

Úkol: Použijte správně ve větách ve 2., 6. a 7. pádu slova *oči, uši, ruce, nohy, ramena, kolena, prsa* tak, aby slova vyjadřovala a) části těla, b) přenesené skutečnosti.

Možná řešení najdete na <https://prirucka.ujc.cas.cz/>, kap. Tvarosloví – podstatná jména → Číslo podstatných jmen → 3.1 Ruce, nohy, oči, uši, ramena, kolena.

Žáci 1. stupně ZŠ se učí,

- **že** vzor **žena** je **tvrdý** vzor s koncovkou -y, jen v 7. pádě množného čísla mají slova dle tohoto vzoru měkkou koncovku -ami (*botami*);
- **že** vzory **růže, píseň a kost** jsou **měkké** vzory, v koncovkách slov dle těchto vzorů píšeme vždy -i/-í (*nikdy y/-ý*);
- **že** podstatné jméno **děti** je v čísle množném rodu ženského, skloňuje se podle vzoru **kosti.**, v čísle jednotném je rodu středního, skloňuje se podle vzoru **kuře**.

K ženským vzorům se často přiřazují i **jména pomnožná**, dle vzoru **žena / ženy** např. *kalhoty, plavky, nůžky*, dle vzoru **růže** např. *housle, Nusle, dveře* (v instrumentálu plurálu však mají tvary dle vzoru *kost, dveřmi = kostmi*).

Adjektivní (složená) deklinace feminin

Pro adjektivní typy feminin (podstatných jmen ženského rodu) byly ustanoveny vzory **bytná a průvodčí**, kopírující tvary vzorů *mladá / jarní*.

K těmto vzorům se přiřazují např. některá ženská příjmení končící na *-á, -ová* (např. *Nová, Nováková, Hořejší*) i obecné ženské rodové protějšky maskulin (*obžalovaná, vedoucí*). Neživotná feminina označují např. jídla či pití (*vepřová, sekaná..., skotská*), hry, tance i další skutečnosti (*vybíjená, házená, skočná*).

Některá feminina této skupiny existují jen jako součást frází (*na shledanou, se zlou se potázal, udělal to na první dobrou, dostala za vyučenou, přišla jako na zavalanou aj.*).

2.2.2. Vzory podstatných jmen rodu středního

Substantivní deklinace (jmenné skloňování) neuter

Tabulka 6: Jmenné skloňování podstatných jmen rodu středního

vzory	podvzory	dle zakončení na konsonant, vokál	dle měkkosti koncovky
město	jablko, pončo	zakončené na krátký vokál (samohlásku)	tvrdý typ
moře	sídlště		
kuře	břímě		měkké typy
stavení		zakončené na dlouhý vokál	

Koncovka *-o* (vzor **město**) je v 1. pádě čísla jednotného nejtypičtějším ukazatelem na střední rod. V lokálu singuláru (v 6. pádu čísla jednotného) se objevují dubletní tvary: *městě / městu*, které jsou u slov tohoto typu uživateli různě preferované.

Podvzory **středisko a jablko** se uplatňují zejména v lokálu plurálu (6. pádu čísla množného), srovn.: *jablcích i jablkách x městech*. Malá část neuter vzoru **město** má před *-o* pravopisně měkkou souhlásku, v tom případě je zařazujeme k podvzoru **pončo**, avšak od vzoru **město** se odlišují pouze pravopisem v instrumentálu plurálu, srovn.: *městy / ponči*.

Žáci 1. stupně ZŠ se učí,

- že vzor **město** je **tvrdý** vzor, všechna slova dle tohoto vzoru mají v 7. pádě čísla množného koncovku -y;
- že vzor **moře** je **měkký** vzor, v koncovkách slov dle tohoto vzoru píšeme vždy -i (*nikdy ne -y*);
- že ve všech koncovkách slov dle vzoru **stavení** píšeme -í (*nikdy ne -ý*).

Vzor **moře** se od svého podvzoru **sídliště** liší zejména v genitivu plurálu (2. pádu množného čísla): *moří x sídlišť*.

Dle vzoru **kuře** se skloňují zejména názvy mláďat, např. *krůtě, lvíče, sluně* aj. a také maskulina (substantiva mužského rodu) *kníže, hrabě, markrabě* atd.

Dle vzoru **stavení** se deklinuje početná skupina substantiv verbálních, tj. podstatných jmen utvořených z příčestí trpného slovesa (*psán* → *psaní*, *vařen* → *vaření* aj.), jména odvozená příponou --ství / -ctví (*hrdinství, zlatnictví*), singularita tantum (jména hromadná) s příponou -í / -oví (*křoví, kamení, souostroví* aj.), názvy zeměpisné (*Vrchlabí, Meziříčí* aj.).

Při pohledu na mapu České republiky najdeme mnoho názvů měst středního rodu.

Například dle vzoru **stavení** se deklinují města Ústí nad Labem (i nad Orlicí), Vrchlabí, Veselí nad Lužnicí (i nad Moravou), Štětí, Meziříčí, Meziboří aj. Ke vzoru **město** přiřadíme např. Brno, Znojmo, Vysoké Mýto, Hlinsko, Jevíčko, Staré (i Nové) Město, Opočno, Kopidlna aj. Adjektivní vzor **vstupné** by reprezentoval názvy měst jako např. Jablonné v Podještědí, Jílové, Hostinné.

Poznáte, která města reprezentují obrázky?

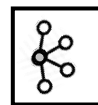
Obrázek 8: Okurky, drak, zámecké arkády, lanovka, stadion.

Která města gramaticky středního rodu se nachází ve Vašem kraji? Dovedete o některých z uvedených měst říci nějakou zajímavost?

Adjektivní deklinace neuter

Pro tyto typy neuter byly ustanoveny vzory **vstupné** a **hovězí**, kopírující tvary vzorů *mladé / jarní*, které se uplatňují u neuter zakončených -é/-í, např. *poštovné, stravné, Jablonné... kuřecí, rybí, králičí* aj. (měkký vzor reprezentuje téměř výhradně zpodstatnělá adjektiva označující druhy masa).

2.2.3. Deklinace podstatných jmen cizího původu

Deklinaci substantiv (podstatných jmen) cizojazyčného původu (zakočených většinou na **-us, -os, -es, -um, -on** atd.) reprezentuje vzor **génius**, který je – po odloučení výše zmíněných koncovek – ve svých tvarech shodný s běžnými vzory, srov.: *Herkules* → (*bez*) *Herkula* (vzor pán) tj. nikoli (*bez*) *Herkulese*, *studium*, *muzeum* → (*bez*) *studia*, *muzea* (vzor města), tedy nikoli *studiumu*, *muzeumu* atd.).

U slov, kde počestění proběhlo výrazněji, již zmíněné koncovky zůstávají, např. *citrus* – *citrusu*, *rododendron* – *rododendronu*).

Příklady deklinace **dle vzoru genius** bychom našli mezi jmény významných řeckých filozofů (žijících v 5. a 4. st. př. n. l.), jako je např. **Pythagoras** (filozof, matematik, astronom a kněz), **Sokrates** (filozof zabývající se mravními otázkami člověka a společnosti), jeho žák **Platon** (filozof, matematik, zakladatel Athénské akademie) a nejvýznamnější Platonův žák, **Aristoteles**, který položil základy mnoha věd.

Další známá jména bychom našli také v řecké mytologii (např. **Atlas**, **Hádes**, **Herakles**, **Ikaros**, **Kronos**, **Marsyas**, **Oidipus**, **Prométheus**, **Zeus** aj.). Antické příběhy si můžete osvěžit v knize Eduarda Petišky *Staré řecké báje a pověsti*.

Obrázek 9: Pythagoras, Sokrates, Platón

3. PŘÍDAVNÁ JMÉNA (ADJEKTIVA)

Přídatná jména (adjektiva) jsou plnovýznamový ohebný slovní druh, který pojmenovává vlastnosti substancí (tj. osob, zvířat a neživých jevů). Typické otázky na rozpoznání adjektiv v textu jsou jaký?, který?, čím? Adjektiva bývají ve větě většinou přívlastkem nebo jmennou částí přísudku.

3.1. TYPY ADJEKTIV

Adjektiva se gramaticky (dle zakončení) projevují čtyřmi typy (viz tab. 7).

Tabulka 7: Typy adjektiv s charakteristikou

typ	charakteristika
a) složené (základní, dlouhé) tvary	Jde o komunikačně nejčastěji využívaný typ, projevující se rodovými koncovkami -ý, -á, -é a rodově homonymní měkkou koncovkou -í (<i>zmatený muž, -á žena, -é dítě; nádražní (ten) bufet, (ta) hala, (to) občerstvení</i>). Tyto tvary mají složené / dlouhé / adjektivní skloňování.
b) jmenné (krátké) tvary	Jmenné tvary jsou současnými uživateli jazyka pocíťovány již jako knižní. V běžné komunikaci se s nimi setkáváme jen málo, většinou bývají součástí některých ustálených spojení, zejména ve významovém spojení s lidmi (<i>za mlada, je schopen všeho, buď zdráv</i>). Nejčastěji používaným jmenným tvarem je <i>rád/ráda/rádo</i> , které existuje pouze v této jmenné podobě. Tyto tvary mají jmenné / substantivní skloňování.
c) individuálně přívlastňovací (posesivní) tvary	Přívlastňují jedné bytosti / individu. Vznikají ze substantiv (podstatných jmen) pojmenovávajících individua obecným označením či vlastním jménem (<i>strýcův, strýcova, strýcovo; Karlův, -ova, -ovo; babiččin, -ina, -ino, Zuzanin, -ina, -ino</i>). Tyto tvary mají smíšené skloňování.
d) adjektiva nesklonná	Adjektiva nesklonná jsou většinou cizího původu a jako adjektiva je vnímáme vzhledem k jejich funkci ve větě, kdy jsou ve vztahu závislosti k řídícímu substantivu (např. <i>má blond vlasy, o khaki košili, s nobl chováním</i> aj.). Tyto tvary nemění svůj tvar, tj. nesklonují se, jsou nesklonné.

Tvary dlouhé (adjektivní) a tvary krátké (substantivní) v češtině často existují vedle sebe jako dvojice (např. mladý–mlád, šťastný–šťasten, oblečený–oblečen), někdy se ale již částečně oddělily významem (např. srov.: moc hodný kluk x hoden obdivu).

Nesklonná adjektiva často označují různé barevné tóny. Dovedete si například představit barvy aqua, blond, bordó, karmín, khaki, lila, indigo, siena a tyrkys? Pokud si nejste jisti, vyhledejte si je.

Obrázek 10: Spektrum barev

Příklad:

Srovnajte mluvnické kategorie substantiv a adjektiv v následující větě: (1) Velká pestrobarevnost (2) podzimních smíšených lesů má (3) opravdové a neodolatelné kouzlo (4) pro naše české i zahraniční malíře. **Všimli jste si, že adjektiva i substantiva jednotlivých částí 1–4 jsou ve shodných pádech, číslech i rodech?**

Srovnáme si například **mluvnické kategorie nesklonných adjektiv** ve větě: *Jiskřivost svých blond vlasů podtrhla bordó čepicí.* --- Nesklonné adjektivum blond přebírá mluvnické kategorie substantiva vlasů, tj. 2. pád, mužský rod, číslo množné (stejně jako přivlastňovací zájmeno svých); nesklonné adjektivum bordó přebírá mluvnické kategorie substantiva čepicí, tj. 7. pád, ženský rod, číslo jednotné.

Adjektiva nesklonná (i např. zájmena a číslovky) jsou vždy ve vztahu shody s řídicím substantivem (podstatným jménem), a proto s ním mají shodné mluvnické kategorie.

3.2. MLUVNICKÉ KATEGORIE ADJEKTIV

U adjektiv (přídavných jmen) – stejně jako u podstatných jmen – určujeme tři základní mluvnické kategorie: jmenný **rod** (genus), **číslo** (numerus) a **pád** (casus [kázus]).

Vzhledem k tomu, že adjektiva bývají ve vztahu shody s řídicím jménem, jsou i mluvnické kategorie shodné. Toto platí i u nesklonných adjektiv (viz příklady výše).

Žáci 1. stupně ZŠ se dozví,

- že v přídavných jménech tvořených příponou -ný, -ní od podstatných jmen s kořenem končícím souhláskou -n píšeme **dvě n** (*den* → *denní*, *kámen* → *kamenný*);
- že přídavná jména utvořená od názvů zvířat mají **jen příponu -í** (*sloní*, *lví*);
- že je třeba rozlišovat slova **ranní** → probíhá ráno **x raný** → časný, brzký).

Měkčící hláskové alternace

V nominativu plurálu (1. pádu množného čísla) často dochází k měkčícím hláskovým alternacím (tj. změnám hlásek), např. *dobrá* → *dobří*, *komický* → *komičtí* aj.

V nespisovné mluvě však lidé často nesprávně užívají pro nominativ plurálu stejný tvar jako pro nominativ singuláru, např. *dobrá syn* → *dobrá synové*, *komický výstup* → *komický výstupy* atd.

Úkol: Utvořte správně nominativ plurálu od následujících spojení a vytvořte s nimi věty.

drahý strýc, *suchý patron*, *hezký student*, *maličký mužiček*, *pražský chodec*, *liberecký obyvatel*, *brandýský starosta*.

3.3. DEKLINACE (SKLOŇOVÁNÍ) ADJEKTIV

U adjektiv se uplatňují tři typy deklinace (skloňování), korespondující s jednotlivými typy adjektiv (viz tab. 7).

- a) deklinace složená
- b) deklinace jmenná
- c) deklinace smíšená

3.3.1. Deklinace složená

Tvoření přídavných jmen od jmen zeměpisných

Většina přídavných jmen od jmen místních se tvoří příponou **-ský** (*Plzeň* → *plzeňský*, *Dobříš* → *dobříšský*). U jmen zakončených na **-c** a **-k** dochází ke splývání hláskových skupin na hranici základu slova a přípony na **-cký** (*Olomouc* → *olomoucký*, *Písek* → *písecký*). Končí-li slovní základ jména na **-s**, v adjektivu se nezdvouje (*Brandýs* → *brandýský*). Často dochází k **hláskovým alternacím**, např. *Praha* → *pražský*, *Zbiroh* → *zbirožský*, *Adršpach* → *adršpašský*).

V plurálu se přípony **-ský/-cký** mění na **-ští / -čtí** (mělnický → mělničtí, berounský → berounští).

Přídavná jména odvozená od názvů míst se píšou s malým písmenem. Ujijeme-li je však jako podstatné jméno obyvatelské, píšeme velké písmeno (ten *Liberecký* = ten *Liberečan*; např. srovnajte věty: *Před radnicí se sešli Liberečtí*. x *Před radnicí se sešli liberečtí obyvatelé*).

Při tvoření adjektiv zeměpisných je spousta nepravidelností, doporučuji se s nimi seznámit viz <https://prirucka.ujc.cas.cz/>, kap. Tvoření přídavných jmen od jmen zeměpisných.

Úkol: Utvořte správně přídavná jména zeměpisná (1) od názvů měst a vesnic ve vašem okolí; (2) od velkých měst České republiky; (3) od známých zahraničních měst a států; (4) od kontinentů.

Složená (adjektivní, základní) deklinace je pro přídavná jména typická. Obsahuje skloňovací typy tvrdé a měkké, jimž odpovídají dva základní vzory: **mladý a jarní**.

Slova dle vzoru **mladý** umějí vyjádřit rodovost, kterou rozeznáváme dle koncovky v nominativu singuláru (v 1. pádu jednotného čísla) takto: koncovka **-ý** indikuje maskulina, koncovka **-á** feminina a koncovka **-é** neutra.

Skloňování měkké je reprezentováno vzorem **jarní** s koncovkou **-í**. Ta je v nominativu (1. pádu), homonymní pro všechny

tři rody a také plurál. Významnou skupinou přiřazující se ke vzoru **jarní** je skupina adjektiv odvozená od jmen zvířat (*psí, včelí, žirafí, sloní*), početná skupina adjektiv procesuálních (tj. vzniklých ze sloves a vyjadřujících aktuální vykonávání děje, např. *nesoucí, sázející, balící* aj.), dále stupňované tvary adjektiv (*tišší, nejtišší*) aj.

Adjektivní deklinace u jiných slovních druhů

Adjektivní deklinace (skloňování) dle vzorů mladý, či jarní mají i jiné slovní druhy. Příkladem mohou být **substantiva** (často vzniklá z přídavných jmen), ať už jde o názvy obecné, např. *porybný, komorná, vrchní, plzeňské*, nebo vlastní jména osobní a zeměpisná, např. *Černý, Králová, Polubný, Osečná, Vysoké, Strašecí*.

Adjektivní deklinace se uplatňuje také u **zájmen** adjektivního typu, např. *který, takový, každý, žádný, některý, cí, její* aj.

Také **číslovky** řadové, násobné a některé druhové mají toto adjektivní skloňování (např. *první, osmý, milioný, pětinasobný, dvojí* aj.).

3.3.2. Deklinace jmenná

Jmenná deklinace se uplatňuje u **krátkých (jmenných) tvarů adjektiv**. Svojí stavbou a rodovým rozlišováním připomínají substantiva (podstatná jména), např. *živ, živa, živo* (analogicky **pán/hrad, žena, město**). Tyto tvary se většinou užívají již jen v 1. pádu a jsou obvykle počítovány jako knižní. Jmenné tvary reprezentuje vzor **šťasten, -a, -o**.

Tvary středního rodu se začaly užívat jako příslovce a příslovečné spřežky (např. *veselo, mělko, doprava, nalevo, zřídka, dosyta* aj.).

Jmenná adjektiva utvořená ze sloves se užívají jako součást pasiva (trpného rodu), např. *je dokončen, bude objednána, bylo zapsáno* aj.).

Některými krátkými tvary se začaly vyjadřovat významy modální (např. *je / byl / bude povinen, nucen, schopen...*).

Unikátní je adjektivum **rád, -a, -o**, neboť existuje pouze ve tvaru jmenném.

Otázky a úkoly

Jmenné tvary adjektiv se často objevují v ustálených spojeních (frázích). Ve které frázi byste našli následující jmenné tvary? Nezapomeňte, že jmenné tvary umí vyjádřit rodovost, uvažujte proto ve všech rodech, např.: **pln** → *z plna hrdla*, **čist + jasen** → ..., **širok, dalek, živ, hotov, mlád, stár, such, tvrd, běl, rud**. Najdete další příklady užití adjektiv jmenných v ustálených spojech?

3.3.3. Deklinace smíšená

Deklinace smíšená je typická pro adjektiva **individuálně přivlastňovací**. Skupinu reprezentují dva rodově rozlišující vzory **otcův** a **matčín**, které jsou utvořeny slovtvornými příponami -ův, -ova, -ovo; -in, -ina, -ino.

Individuálně, nebo druhově přivlastňovací? Jaký je rozdíl?

Adjektiva individuálně přivlastňovací **přivlastňují vždy jedinci (individu)**. Ve spojení např. **děkanův** projev, uživatel jazyka vnímá, že jde o projev jednoho konkrétního děkana. Pokud bychom však chtěli vyjádřit, že jde o projev kteréhokoli děkana, tj. projev typický pro funkci děkana, museli bychom užít přídavné jméno **druhově přivlastňovací**, tj. **děkanský** projev. V tomto případě by se ale adjektivum skloňovalo běžným adjektivním skloňování dle vzoru mladý.

Úkol 1: Pozorujte významový rozdíl mezi spojeními bratrova rada x bratrská rada, poslancova kancelář x poslanecká kancelář, režisérův x režisérský, Čapkův x čapkovský a zařaďte je do vět (např. *Bratrova rada byla dobrá* x *Bratrská rada se vždy hodí*).

Úkol 2: Vymýšlejte další dvojice individuálně x druhově přivlastňovací.

Jak je již z názvu deklinace smíšená patrné, jde o smíšení / kombinaci jmenného a adjektivního skloňování, takže některé tvary mají deklinační koncovky shodné se substantivy dle vzorů **pán/hrad, žena, město**, část tvarů se skloňuje dle vzorů **mladý, jarní**.

Srovnajte vzory tvarů slova **otcův**:
nominativ singuláru: *otcův* (pán/hrad), *otcova* (žena), *otcovo* (město);
akuzativ singuláru: *slyším otcova* (pána) *kolegu* / *otcův* (hrad) *projev*, *otcovu* (ženu) *píseň*, *otcovo* (město) *zpívání* x
instrumentál singuláru: *s otcovým* (mladým) *kolegou*, *s otcovou* (mladou) *písní*, *s otcovým* (mladým) *zpíváním*;
dativ plurálu: *k otcovým* (mladým) *šéfům*, *k otcovým* (mladým) *písním* atd.

Výborná pomůcka pro výuku přivlastňovacích adjektiv může být písnička **Ninini** z alba **Nemít prachy, nevdí** (1999, B&M Music) **Jaroslava Uhlíře a Zdeňka Svěráka**. Písnička má množství přivlastňovacích adjektiv, takže při zastavení nahrávky je mohou žáci skvěle doplňovat a po opětovném spuštění ihned zkontrolovat správnost své odpovědi. Název písně je postaven na tvaru přivlastňovacího adjektiva od jména Nina spojeného s mužským životným rodem v množném čísle, které tvoří ojedinělou tvarovou kombinaci složenou ze tří slabik **ni**, tj. *Ninini* (*křečci*).

Skvěle sehaná autorská dvojice Svěrák – Uhlíř má na kontě velkou řadu oblíbených dětských písní, které tvořily základ oblíbeného každoročního vánočního pořadu *Hodina zpěvu*, vysílaného od roku 1988 téměř 20. let. Oba pánové jsou dosud výraznými a významnými osobnostmi české kulturní scény.

Obrázek 11: Svěrák, Uhlíř a společné album *Nemít prachy, nevdí*

Žáci 1. stupně ZŠ se učí rozlišovat:

- 3. a 6. pád podstatných jmen rodu mužského (*dám to bratrovi, mluví o bratrovi*) a tvar 1. a 4. pádu množného čísla přídavných jmen přivlastňovacích (*bratrovy hračky, bratrovi kamarádi*).

V prvním případě pokládají pádovou otázku komu? / čemu?, o kom? / o čem? a přiřazují vzor pán (*bratrovi = pánovi, o bratrovi = o pánovi*); ve druhém případě si pomáhají ukazovacími zájmeny: **ty** hračky = *bratrovy hračky* x *ti* kamarádi = *bratrovi kamarádi*.

3.4. STUPŇOVÁNÍ ADJEKTIV

Stupňování je schopnost slova vyjadřovat další sémantické rysy (srovnávání, vyšší intenzitu atd.).

Komparativ (2. stupeň) slouží ke srovnávání. Srovnáváme míru určité vlastnosti a stupňované slovo obvykle doplňujeme spojkou **než**, např. *chytřejší, menší, zářivější než...*

Superlativ (3. stupeň) slouží k vyjádření nejvyšší míry vlastnosti, tj. maxima, např. *nejchytřejší, nejmenší, nejzářivější...*

Víte, co je elace?

Zvláštním způsobem použití stupňování je tzv. elace, neboť při ní nejde primárně o srovnávání s někým / něčím. Komparativ (2. stupeň) je použit k vyjádření vlastnosti, která je mírně menší / slabší měrou vyjadřované vlastnosti. Řekneme-li například „je to již starší paní“, myslíme tím, že paní není úplně stará, ale také ne již zcela mladá. Požádáme-li někoho „udělej mi čaj do většího hrnku“, předpokládáme hrnek poměrně velký, avšak ne zcela velký.

Úkol: Naleznete další příklady použití elace v komunikaci lidí?

Stupňovat lze většinou pouze přídavná jména, která vyjadřují čisté vlastnosti (barvu, velikost, tvar aj.), jsou to tzv. **kvalifikační adjektiva**, např. (*nej*)červenější, (*nej*)větší, (*nej*)vtipnější...). Oproti tomu tzv. **adjektiva relační**, obsahující vztah

Nesklonná adjektiva

Nesklonná adjektiva často vznikají také z českých slov, která v důsledku jazykové ekonomie záměrně zkracujeme, např. **bezva, senza, super** atd. Jde o tzv. slova zkrácená, kterých v současné době vzniká velké množství, ale objevovala se i dříve ve všech slovních družích, např. *dej si čoko, má khaki košili, já s tebou neka, přijdeš si pro mě po o?*

Pozor: neplette si zkrácená slova se zkratkovými slovy, tj. zkratkami, které lze skloňovat, např. *jdu do Jipeku* (do Jizerské pekárny), *jedu s Čedokem* (s Českou dopravní kancelářou), *sýry z Madety* (z Mlékárenského družstva tábořského) aj.

k pojmenovávané skutečnosti (k osobě, k látce, k místu aj.) v běžném použití nestupňujeme. Nestupňují se tedy např. přídavná jména utvořená od názvů zvířat (*mravenčí, lví*), z látek (*skleněný, ořechový...*), přivlastňovací adjektiva (*otcův, matčin*), adjektiva utvořená od přechodníků sloves (*čtoucí, psací...*) aj.

Stupňovat lze jednak

příponou (komparativ) či **předponou** (superlativ), jednak tzv. **opisem**, kdy vyjádření požadované míry vlastnosti přebírají pomocná adverbia (příslovce), např. srov. *zaujatější* (stupňování příponou) x *více zaujatý* (stupňování opisem), *vtipnější* x *více vtipný*, *nejzvědavější* x *nejvíce zvědavý*.

Tabulka 8: Typy stupňování adjektiv

	stupňování příponou pomocí sufixů (přípon) <u>-í, -ejší/-ější, -ší</u> a prefixu (přípony) nej-		stupňování opisem pomocí příslovcí (nej)více, (nej)méně, (nej)silněji, (nej)déle...
	pravidelné slovotvorný základ zůstává stejný	nepravidelné slovotvorný základ se mění	
základní stupeň (pozitiv)	<i>hezký, sladký...</i>	<i>dobrý, zlý, malý, velký, dlouhý...</i>	<i>jistý, zručný</i>
2. stupeň (komparativ)	<i>hezčí, sladší...</i>	<i>lepší, horší, větší, menší, delší...</i>	<i>více jistý, méně zručný</i>
3. stupeň (superlativ)	<i>nejhezčí, nejsladší...</i>	<i>nejlepší, nejhorší, největší, nejmenší, nejdelší...</i>	<i>nejvíce jistý, nejméně zručný</i>

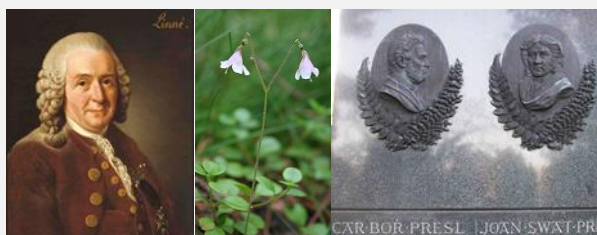
Některá adjektiva mají v komparativu dubletní (dvoji) tvary (*trpčí/trpčejší, hrubší/hrubější...*). Schopnost stupňovat mají kromě adjektiv (přídavných jmen) také adverbia (příslovce).

V běžném použití stojí přídavné jméno před řídicím podstatným jménem (*chytré dítě, skleněný džbán* aj.). Obrácené pořadí evokuje knižní podobu (např. *princezna spanilá s rytířem udatným*). Adjektivum předchází substantivu také v chemickém či botanickém názvosloví.

„Říkám bratrovi: „Podívej se, to je ale hezký hnědý medvěd.“ Bratr biolog odpoví: „Ten hnědý medvěd není ale medvěd hnědý, nýbrž medvěd ušatý.“

Tato zvláštní konverzace ukazuje na rozdílné postavení přídavného jména při popisu věcí (většinou před podstatným jménem) a v odborných názvech druhů živočichů a rostlin (vždy za podstatným jménem). Tuto dvouslovnou biologickou nomenklaturu (první slovo – jméno rodu – podstatné jméno; druhé slovo – jméno druhu – přídavné jméno) zavedl latinsky v 18. století švédský přírodovědec Carl Linné. Naši národní obrozenci v 19. století (především bratři Jan Svatoopluk a Bořivoj Preslové) převzali tento princip i do českého jazyka. To byl ale člověk moudrý, ten Carl Linné“ ☺

Obrázek 12: Carl Linné, *Linnaea borealis*, zimozel severní, náhrobek bratří Preslů (Vyšehrad)

Na počest C. Linného byla pojmenovaná rostlina *Linnaea borealis*, česky zimozel severní, který běžně roste ve Skandinávii, Dánsku a Finsku. V Čechách je bohužel patrně již vyhynulý.

4. ZÁJMENA (PRONOMINA)

Zájmena (pronomina) jsou plnovýznamový ohebný slovní druh, který pojmenovává substance a jejich vlastnosti náhradním způsobem, tj. zastupuje, ukazuje či odkazuje.

4.1. TYPY A DRUHY ZÁJMEN

Hlavní funkcí zájmen je zastupovat slova (a také ukazovat a odkazovat na ně). Dle tohoto hlediska lze rozlišit zájmena na substantivní a adjektivní, např. zájmena *já, on, kdo, někdo, co, nic* aj. zastupují podstatná jména (substantiva), jsou tedy substantivní; zájmena *takový, který, čím, každý, týž* aj. zastupují přídavná jména (adjektiva), jsou tedy adjektivní.

Žáci 1. stupně ZŠ se dozvídají,

- že zájmena jsou slova, která obvykle nahrazují podstatná nebo přídavná jména nebo na osoby, zvířata a věci ukazují (*já, my, kdo, ta, tvůj, váš...*);
  - že jejich přesnější význam poznáme ze situace a ze souvislostí, o kterých se mluví nebo píše.
- Žáci se také učí,
- že existují různé druhy zájmen;
  - všímají si dubletních tvarů osobních zájmen (kratších a delších);
  - procvičují pravopis *mě/mně, s sebou x sebou*, učí se správně užívat *jejich x jejich, ji x jí, ni x ní* aj.

Podle konkretizace věcného významu dělíme zájmena na **určitá** a **neurčitá**. Určitý konkrétní subjekt nebo jeho vlastnost zastupují například zájmena *ten, ona, takový* (za ně lze podle kontextu doplnit konkrétní slovo, např. *ten* = kluk, *takový* = velký, *ona* = Jana), jsou to tedy zájmena určitá. Oproti tomu např. zájmena *někdo, nějaká, nic* atd. zastupují neurčitý

subjekt či vlastnost, tj. tedy přesně, o kom / o čem je řeč, jsou tedy neurčitá.

Dle sémantické (významové) charakteristiky lze zájmena třídit do jednotlivých druhů (viz tab. 9).

Tabulka 9: Druhy zájmen s charakteristikou a příklady

druh	charakteristika druhu, poznámky, příklady	výčet zájmen
a) osobní zájmena (personalia)	Osobní zájmena označují role v komunikaci: <i>já</i> označuje mluvčího, <i>ty</i> označuje adresáta, <i>my</i> označuje mluvčího + další osoby, <i>vy</i> označuje adresáta + další osoby (mimo mluvčího), <i>on, ona, ono, oni, ony, ona</i> označují bytosti, jež jsou předmětem komunikace.	<i>já, ty, on, ona, ono, my, vy, oni, ony, ona, +</i> zvrtné <i>se</i>
b) přivlastňovací zájmena (posesiva)	Základní funkce přivlastňovacích zájmen je vyjádřit vlastníka. Zvrtné zájmeno přivlastňovací <i>svůj</i> přivlastňuje vlastníkům v podmětu (<i>Já mám svou panenku v Roudnici. Nech si ty své/svoje řeči!</i> aj.).	<i>můj, tvůj, svůj, jeho, její, jejich</i>

	V hovorovém projevu se vyskytují také v substantivizované podobě, např. Ten <i>můj</i> pracuje ve školství. Včera jsem viděl tu <i>tvoji</i> . <i>Naši a vaši</i> se ještě neviděli...	
c) ukazovací zájmena (demonstrativa)	Ukazovací zájmena slouží k orientaci, kdo / co je předmětem komunikace a také plní zdůrazňovací a vytýkáci funkci, např. <i>na to se podíváme</i> . Zájmeno <i>sám</i> je v hovorové podobě nahrazováno adjektivem <i>samotný</i> (i ve významu osamocený, např. <i>zůstal na to sám</i>). Zájmeno <i>samý</i> vyjadřuje mnohost (<i>byl to tam samý emigrant</i>) nebo těsnost (<i>stála u samého okraje</i>). Do skupiny ukazovacích zájmen se zařazují také zájmena vyjadřující (ne)totožnost, např. <i>týž / tentýž, táž / tatáž, též / totéž</i> (tato zájmena jsou současnými uživateli však pociťována jako knižní a v komunikaci jsou nahrazována zájmeným spojením <i>ten samý / ta samá / to samé</i>).	<i>ten, ta, to, ti, ty, tento, tato, toto, takový, sám, onen</i> / (knižní) + různé hovorové varianty, např. <i>tenhle, tenhleten, tadyten, tadyhleten, tamten aj.</i>
d) tázací zájmena (interrogativa)	Tázací zájmena uvozují tázací věty doplňovací. S předložkami se 4. pádem se objevují také jejich zkrácené tvary tvary <i>zač, nač, proč aj.</i> Současní uživatelé jazyka stále méně vnímají významové rozlišení zájmen <i>jaký x který</i> . Zájmenem <i>jaký</i> se ptáme na vlastnost (<i>Jaký je tvůj učitel?</i> – zde očekáváme odpověď např. <i>spravedlivý, mladý aj.</i>), zájmenem <i>kteřý</i> vybíráme z určité množiny (<i>Kteřý učitel je tvůj třídní?</i> – jako odpověď zde očekáváme jméno konkrétního učitele jako výběr z množiny učitelů ve škole).	<i>kdo, co, jaký, který, cí</i> + příponové hovorové varianty -pak, -že (<i>kdupak, copak, cože, jakýže aj.</i>)
e) vztažná zájmena (relativa)	Vztažná zájmena plní funkci spojovacího prostředku. Zájmena <i>kteřý</i> a <i>jenž</i> jsou synonymní (<i>jenž</i> je pociťováno jako více knižní), tj. dají se zaměnit a v souvětích s více přívlastkovými větami se doporučuje je střídat (<i>Je to člověk, který je vzdělaný a jenž má zdravé morální zásady.</i>).	<i>kdo, co, jaký, který, cí, jenž</i> + -ž varianty (<i>kdož, což, načež aj.</i>)
f) zájmena neurčitá (indefinita)	Neurčitá zájmena vyjadřují neurčitost, tj. subjekt či objekt nelze identifikovat přesně. Jejich významy se vyjadřují pomocí prefixů a postfixů ze vztažných zájmen (<i>někdo, něco, nějaký... leckdo, lecco... kdosi, cosí, jakýsi... aj.</i>). K této skupině lze přiřadit i tzv. totalizátory, tj. zájmena vyjadřující význam úplného množství (<i>vše, všechno, veškerý, všeliký, např. za vše si může sám</i>).	vztažná zájmena (kromě <i>jenž</i>) ve spojení s prefixy <i>ně-, lec-, leda-, kde-, málo-, zřídka-, sotva-, všeli-</i> , či postfixy <i>-si, -koli(v)</i> .
g) zájmena záporná	Zájmena záporná vyjadřují negativní významy. Uživateli jsou pociťována jako antonyma k neurčitým zájmenům. Mohou být součástí skupiny tzv. totalizátorů, tj. zájmen totalizujících kvantitu na obou pólech: úplné množství – (viz neurčitá zájmena) x žádné množství (např. <i>všechno x nic</i>).	<i>nikdo, nic, nijaký, ničí, žádný, pranic...</i>

4.2. MLUVNICKÉ KATEGORIE PRONOMIN

Zájmena ve funkci substantiv (podstatných jmen) nebo adjektiv (přídavných jmen) vyjadřují **rod** (kromě bezrodých, ta však vyjadřují osobu), **číslo** i **pád**. Ve funkci adjektiv přebírají kategorie od řídicího jména.

Zájmena osobní mají v některých pádech tzv. **dubletní tvary** (dva a více uživatelsky možných tvarů ve stejném pádu, např. zájmeno **on** v genitivu i akuzativu (2. i 4. pádu) může mít tvary *ho, jeho, jej, něho, něj*, zájmena **já / ty** tvary *mě, mne, tě, tebe* atd. Pro uživatele v podstatě platí pravidlo, že po pauze, na začátku věty, při důrazu či po předložce se užívá **tvár delší** (*jeho se neptej, dal to mně a ne tobě, okolo tebe*). **Kratší tvary** jsou příklonné (*dej mu to, nedělej mi to, uviděl tě* aj.).

U zájmen *on/ona/ono/oni* atd. se objevují varianty s náslovným **j-/ň-**, **ň-** se užívá po předložce (*bez něj / bez něho, s ním* aj.), bez předložky se užívá **j-** (*jeho se to netýká, byl si jím jist, uviděl ji*).

Zájmena **ty, vy** mohou mít i funkci vokativu (5. pádu): *ty lháři, vy darebáci*.

Jaký je 1. pád zvrtného zájmena se?

Zvrtné zájmeno osobní *se/si* **neexistuje** v nominativu (v 1. pádu) ani v množném čísle. Tvar **se**, uváděný ve výčtu osobních zájmen, je vlastně tvarem 4. pádu (vedle tvaru *sebe*), tvar **si** je tvar 3. pádu (vedle tvaru *sobě*).

Existují neohebná zájmena?

Přestože jsou zájmena ohebným slovním druhem, existují i dvě neohebná zájmena, a to **jeho** a **jejich**.

Nesví – je to zájmeno?

Přivlastňovací zvrtné zájmeno *svůj* se skloňuje analogicky jako *můj* a *tvůj*. Používá se i v záporné podobě, tj. např. *jsem z toho celá nesvá, jsou z toho celí nesví / celé nesvé* aj.

4.3. DEKLINACE (SKLOŇOVÁNÍ) PRONOMIN

4.3.1. Skloňování zájmen bezrodých

Podle čeho se rozhodnout, zda napsat mě nebo mně?

Může nám pomoci analogická deklinace se zájmenem **ty**, tj. *mě* → *tě*, *mně* → *tobě*, *mne* → *tebe*. Ve větěném kontextu pak stačí jen vyměnit určitý tvar *já* za analogický tvar *ty* a pravopis určitě nespleteme (*dáš to mně* → *dáš to tobě*, *mě se neptej* → *tě se neptej*, *mne / mě se to netýká* → *tebe / tě se to netýká*).

Další možnost je identifikovat 3. + 6. pád otázkou *komu? / čemu? / o kom? / o čem?*. 3. + 6. pád = 3 písmena, tedy *mně* (*Dej mně to. Mně je to jedno. O mně se to neví.*), v ostatních případech píšeme *mě* (*beze mě, vedle mě, u mě, vidíš mě* aj.).

Do skupiny zájmen bezrodých patří hlavně osobní zájmena 1. a 2. osoby, tj. **já, ty, my, vy** a zvrtné zájmeno **se**. Částečně také zájmena **kdo, co**, ale ta se skloňují jako rodová.

Zájmena *já, ty* a *se* mají shodné skloňování, přičemž ve 2.–4. pádu se objevují dubletní tvary (např. 2. a 4. p.:

mě/mne, tě/tebe, se/sebe (*sebe* jen ve 4. p.); 3. p.: *mi/mně, ti/tobě, si/sobě*. **Kratší tvary** jsou příklonné, tj. příklání se k plnovýznamovému slovu s přízvukem, samy přízvuk nemají, jsou tedy nepřízvučné (*něco tj ukážu, koupila mi to, nekoupila si nic*). **Delších tvarů** se užívá v důrazovém postavení (*mně to dej, ukážu to jen tobě, sobě nekoupila nic, čekal na tebe*). Dativ **mi** je pouze příklonný tvar (*ukáž mi, dej mi to, tedy nikoli *Mi to dej aj.**).

Vzájemně analogicky se skloňuje i **my / vy** (*nás / vás, nám / vám* atd.).

Vy – psáno s velkým písmenem „V“ na začátku – je v psané komunikaci užívaná zdvořilostní forma při oslovení nebo jmenování jednotlivce či více jednotlivců. V tomto případě i ve všech pádech tohoto slova píšeme velké písmeno (*Přejeme Vám, pane Nový, abyste...; s Vaším návrhem souhlasíme, o Vašich plánech budeme informovat...*). Tuto formu nazýváme **vykání** (analogicky oslovení 2. osobou čísla jednotného nazýváme tykání).

4.3.2. Skloňování zájmen rodových

Rodová zájmena se skloňují buď dle vzorů **zájmenného skloňování** (viz tabulka 10), nebo dle vzorů **adjektivního skloňování** *mladý* a *jarní*.

Tabulka 10: Zájmenná deklinace

vzor	typ	Příklady skloňovaných zájmen
ten	tvrdý	<i>kdo</i> (+ odvozeniny) <i>onen, všichni, (a také číslovka jeden)</i>
náš	měkký	<i>váš, co</i> + odvozeniny (<i>což, něco, ledaco(s), lecco(s), cosi, cokoli, nic</i>), <i>on, jenž</i>
všechn	smíšený	

Tyto vzory rozlišují životnost, např. ten – 2. p.: toho / té, 3. p.: tomu / té atd. Zájmena *kdo, co* mají skloňování pouze v čísle jednotném.

Tabulka 11: Adjektivní deklinace

vzor	typ	Příklady skloňovaných zájmen
mladý	tvrdý	<i>jaký</i> (+ odvozeniny, např. <i>nějaký, lečjaký jakýsi</i>), <i>který(si), každý, samý, takový, veškerý, žádný, *můj, tvůj, svůj</i>
jarní	měkký	<i>její(ž), čí</i> (+ odvozeniny, např. <i>něčí, čísi, ničí</i>), Zvláštní tvarové soubory mají zájmena <i>sám, můj, tvůj, svůj, týž / tentýž</i>

Ukazovací zájmeno **sám** má v 1. a 4. pádu krátké (jmenné) tvary shodné se skloňováním substantiv (4. sg.: *sama* (*i samého*), 1. pl: *sami/samy*, 4. pl: *samy*).

* Prívlastňovací zájmena *můj, tvůj, svůj* mají v některých pádech také tvary měkkého zájmenného skloňování dle vzoru *náš*.

4.3.3. Nesklonná zájmena

Přivlastňovací zájmena **jeho** a **jejich** se nesklonují – mají pro všechny rody, obě čísla a všechny pády stejný tvar (*jeho bratr / sestra / pero, s jeho bratrem / sestrou / perem, o jeho kufru / práci* atd.).

Specifické užití ukazovacích zájmen, tj. bez přítomnosti odkazovaného jména, se objevuje v administrativním stylu.

Obrázek 13: specifická jazyková stránka administrativního stylu

Ve velké míře se zde objevují věty typu: *toto bylo doručeno...*, *tímto Vás žádáme...*, *o tomto je rozhodnuto...*, *s touto bude následně naloženo* aj.

Rozhodnete se správně?

Těma, nebo těmi?

Lidé v běžné řeči užívají v instrumentálu plurálu (7. pádu množného čísla) u zájmen koncovku -a (*těma, takovýma, kterýma, nějakýma* atd.). Tyto tvary jsou však spisovně pouze tehdy, vztahují-li se k podstatným jménům se zbytky duálových tvarů (tj. *oči, uši, ruce, nohy*), spisovná je tedy koncovka -a ve spojení *ryba s takovýma vypoulenýma očima, dítě s těma dlouhýma nohami* atd. Není-li v textu přítomno podstatné jméno s duálovým tvarem, patří sem běžná koncovka -i /-y (*ryba s takovými stříbrnými šupinami, se kterými dětmi, s jakými argumenty* atd.).

S sebou, nebo sebou?

Pravopisně je také v instrumentálu třeba rozlišovat typ *s sebou* x *sebou*. Užití **s předložkou** je ve spojení typu *brát s sebou, jídlo s sebou* atd. **Bezpředložkově** se užívá po slovesech, jimiž se označují pohyby, které dělá původce děje svým tělem (*škubnout sebou, pohnout sebou* aj.).

Samotné *sebou* je též součástí spojení *jistý (sám) sebou, překvapený sám sebou, rozumí se samo sebou*.

Jejich, nebo jejich?

Zde se potvrzuje fakt, že délka vokálů (samohlásek) v češtině je významotvorná. Tvar *jejich* je nesklonné přivlastňovací zájmeno, přivlastňující 3. osobě množného čísla oni, např. *jejich děti, k jejich domu*. Tvar *jejich* je tvarem 2. a 6. pádu přivlastňovacího zájmena její, např. *bez jejich řečí, v jejich očích* aj.

Úkol: Užijte **jejich** a **jejich** správně ve větě. Podobně užijte zájmenné dvojice *jím x jím, nim x ním, ji x jí*.

5. ČÍSLOVKY (NUMERALIA)

Číslovky (numeralia) jsou slova číselného významu, která označují počet (např. *dva, patnáct*), pořadí (např. *druhý, patnáctý*), druh (např. *dvoje, patnáctery*) a násobenost (např. *dvakrát, patnáctinásobný*) a další číselné významy.

Zde je třeba poznamenat, že kvantitu (množství) mohou vyjadřovat i jiné slovní druhy, např. substantiva (*stovka, třicetiny...*), adjektiva (*poloviční, mnohý...*), pronomina (*všichni, každý, nic...*), adverbia (*hodně, trochu...*) aj.

Hyperboly (nadsázky) s číslovkou

Některé číslovky určité mohou mít význam neurčitý (*mám sto chutí, děkuju na sto tisíckrát aj.*). V tomto smyslu jde o metaforické vyjádření (hyperbolu, tj. nadsázku), které oživuje češtinu.

Úkol: Vymyslete další příklady hyperbol s číslovkami, které užíváte nebo jste je slyšeli.

5.1. DĚLENÍ A DRUHY NUMERALIÍ

Číslovky, které vyjadřují přesný počet, jsou **číslovky určité** a lze je nahradit číslicí (*jeden list / 1 list, pět set dvacet stran / 520 stran* atd.). Číslovky, které vyjadřují počet jen obecně, jsou **číslovky neurčité** (*kolik, několikrát, kolikanásobný* aj.). Oba typy jsou součástí jednotlivých druhů rozdělených dle toho, co číslovkou vyjadřujeme (viz tab. 12).

Tabulka 12: Druhy číslovek s charakteristikami a příklady

druh	charakteristika druhu, poznámky, příklady	otázka k určení druhu	příklad
a) základní (kardinální)	vyjadřují počet Přechodem mezi číslovkami a substantivy jsou tzv. číslovky dílové, označující názvy zlomků (čtvrtina, setina...).	kolik?	<i>tři, dvě stě třicet</i> <i>několik, mnoho</i>
b) řadové (ordinální)	vyjadřují pořadí	kolikátý?	<i>první, pátý, tisící, milionty</i> <i>několikátý</i>
c) druhové (speciální)	vyjadřují počet druhů či počet věcí, vyjádřených pomnožným tvarem V této skupině lze rozlišit tzv. číslovky souborové (označující počet souborů, např. <i>troje</i>) a číslovky úhrnné (označující počet úhrnem, vcelku, např. <i>čtvero</i>). Ty však dnes vnímáme jako knižní a archaické. Kromě ustálených slovních spojení se již příliš nepoužívají (<i>čtvero ročních období, desatero Božích přikázání</i>).	kolikery? kolikery? kolikero?	<i>dvojí, pateré; dvoje, paterý (soub.); dvě, patero (úhrn)</i> <i>několikery, několikery (soubor), několikero (úhrn)</i>

d) násobné (multiplikativní)	vyjadřují počet opakování děje	kolikrát? kolikanásobný?	<i>pětkrát trojnásobný, několikrát, mnohonásobný</i>
------------------------------	--------------------------------	-----------------------------	--

5.2. GRAMATICKÉ KATEGORIE ČÍSLOVEK

Číslovky jako slovní druh jsou gramaticky různorodé. Některé z nich mají morfologické rysy jako substantiva (např. *sto, tisíc, milion*), jiné jako adjektiva (např. číslovky řadové či násobné), některé jako zájmena (např. *jeden*), nebo jsou – podobně jako adverbia – nesklonná (např. číslovky násobné typu -krát).

Z toho vyplývá, že pouze některé číslovky lze skloňovat, tj. mohou vyjadřovat jmenný rod (*dva – dvě, druhý – druhá*), číslo (*jeden – jedni, jedna – jedny, pátý – pátí*) či pád (*jednoho, dvojnásobnému, pátému* aj.).

Žáci 1. stupně ZŠ se učí,

- že číslovkám 21 a výše říkáme číslovky kombinované;
- že číslovky 21–99 můžeme psát dvojím způsobem, tj. každé slovo zvlášť, či dohromady (*dvacet jedna* x *jednadvacet*);
- že číslovky dvě a obě mají zvláštní skloňování (*dvou/obou, dvěma/oběma*).

5.3. DEKLINACE (SKLOŇOVÁNÍ) ČÍSLOVEK

5.3.1. Deklinace číslovek dva / oba

Číslovky *dva* a *oba* nelze přiřadit k žádnému vzoru, mají totiž **zbytky duálových tvarů**, a tedy specifické skloňování.

Ve 2. a 6. pádu jsou pro všechny rody spisovné tvary *dvou, obou*, ve 3. a 7. pádu jsou spisovné tvary *dvěma, oběma*.⁸ Správné užití je tedy např. *sedět na dvou židlích, nepokoje na obou stranách, sloužit dvěma pánům atd.*

Jak skloňovat číslovky dva / oba?

Ve skloňování základních číslovek *dva* a *oba* se zachovaly tvary duálu (tj. dvojného čísla).

Výrazný je např. tvar 7. pádu množného čísla (*dvěma, oběma*). Na rozdíl od duálových tvarů substantiv *oči, uši, ruce, nohy, by* ve spisovné češtině nemělo ve větěm kontextu docházet k asimilaci koncovky -a. Správně je tedy *s dvěma dospělými dcerami, s oběma úkoly* (ale srov.: s těma černýma očima (viz kap. 2.1.2).

⁸ Nikoli *dvouch, obouch* a také nikoli *dvoum, oboum, dvouma, obouma*, ani zdánlivě hyperkorektní *dvěmi, oběmi*, jak se v nespisovné češtině často objevuje.

Ve složených slovech, jejichž první část má význam číslovky **dva / dvojí**, je možné užít podobu **dvoj-** i **dvou-**, např. *dvojbarevné* i *dvoubarevné šaty*, *dvojstrana* i *dvoustrana*, *dvojmístné* i *dvoumístné číslo*). U některých slov však výrazně převažuje jedna podoba (srov. např. *dvojalbum*, *dvojdomek*, *dvojhláska*, *dvojjazyčný*, *dvojrole* × *dvouhra*, *dvoulitrový*, *dvouletý*, *dvoupodlažní*, *dvouprocentní*). Analogická situace je u složenin s číslovkou **tři (troj- i tří-)**, lze tedy volit např. *trojbarevné* i *tříbarevné šaty*, *trojstranná* i *třístranná dohoda aj.*, ale opět se některé složeniny užívají pouze s *troj-* či pouze s *tří-* (srov.: *trojrozměrný*, *trojskok*, *trojbal*, *trojlístek* × *tříkrálový*, *tříprocentní*, *třípokojevý*, *tříkolka* aj.).

A jak je s dvou- a dvoj- v odborné terminologii?

Hluchavka bílá, známá léčivá rostlina, má v květu 2 tyčinky delší než ostatní a ty se označují jako *dvoumocné*. Důležitou složkou minerální vody Magnesia je *dvojmocný* kationt hořčíku. Máme zde tedy slova *dvoumocný* a *dvojmocný*. Můžeme je tedy libovolně zaměnit? Odpověděli jste, že ne? Máte pravdu. Jedná se totiž o odbornou terminologii a zde má každé slovo předepsaný tvar.

Dalšími příklady jsou např. *dvouděložné rostliny*, *jinan dvoulaločný*, *pštos dvouprstý*, a na druhé straně *dvojnásobný úhel*, *dvojcípá srdeční chlopeň*, *dvojčetné těhotenství (dvojčata)*. Není zde žádné obecné pravidlo, ale každý odborník musí terminologii své disciplíny znát.

5.3.2. Deklinace substantivní

Substantivní deklinace numeralí je skloňování číslovek podle vzorů podstatných jmen (viz tabulka 13).

Tabulka 13: Příklady substantivní deklinace číslovek

vzor	příklady skloňovaných číslovek	vzor
hrad	<i>milion, tucet</i>	<i>milion bez milionu (hrad bez hradu)</i>
stroj	<i>tisíc</i>	<i>tisíc bez tisíce (stroj bez stroje)</i>
žena	<i>miliarda, polovina, tisícina</i>	<i>miliarda bez miliardy (žena bez ženy)</i>
kost	<i>tři, čtyři</i>	dle plurálu: <i>tři bez tří (kosti bez kostí)</i> , ale s výjimkou 7. p.: <i>třemi</i> a 2. p.: <i>čtyř</i>
město	<i>sto</i> , číslovky úhrnné (např. <i>čtvero</i> , <i>patero</i> atd. (viz druhy číslovek)	<i>sto bez sta (město bez města)</i>

Číslovka **sto** má ve spojení s výrazem *dvě* v 1. p. mn. č. *dubletní* podobu *stě* (*dvě stě*).

Číslovky *tři*, *čtyři* mají ve 2. p. *dvojí* možné koncovky: *tří* i *třech*, *čtyř* i *čtyřech*. Tvary končící na *-ch* jsou však považovány za hovorové, tj. spisovné, ale vhodné spíše v mluvených projevech.

5.3.3. Deklinace adjektivní

Adjektivní deklinace numeralií je skloňování číslovek podle vzorů přídavných jmen (viz tabulka 14).

Tabulka 14: Příklady adjektivní deklinace číslovek

vzor	příklady skloňovaných číslovek	poznámky
mladý	číslovky řadové (kromě <i>první</i> a <i>třetí</i>), číslovky násobné a druhové v adjektivní podobě, tj. <i>dvojnásobný</i> , <i>tisícový</i> aj.	tj. skloňujeme např. <i>druhý</i> bez <i>druhého</i> (jako <i>mladý</i> bez <i>mladého</i>)
jarní	<i>tisící</i> , <i>obojí</i> , <i>dvojí</i> , <i>první</i> , <i>třetí</i> a víceslovné číslovky řadové ukončené 1. a 3.	tj. skloňujeme např. <i>první</i> bez <i>prvního</i> (jako <i>jarní</i> bez <i>jarního</i>)

5.3.4. Deklinace zájmenná

Zájmenná deklinace numeralií je skloňování číslovek dle zájmenných vzorů (viz tabulka 15).

Tabulka 15: Příklady zájmenné deklinace číslovek

vzor	příklad	poznámky
ten	jeden	tj. skloňujeme např. <i>jeden</i> bez <i>jednoho</i> (jako <i>ten</i> bez <i>toho</i>)

5.4. PRAVOPISNÁ PRAVIDLA NUMERALIÍ

Vzhledem ke specifickému charakteru numeralií jsou ustanovena některá pravopisná a typografická pravidla jejich užívání.

- Každou číslovku **složeného číslovkového výrazu** píšeme zvlášť (*tři sta dvacet tři*). Pouze na poštovních poukázkách a bankovních šecích se tyto výrazy píší dohromady. Dohromady píšeme také desítky a jednotky v obráceném pořadí (*třiadvacet*, *pětaosmdesát*), tento způsob vyjádření jsme převzali z němčiny (např. 23: *drei/und/zwanzig*, 85: *fünfundachtzig*).
- Za **řadovými číslovkami** se píše tečka (3. místo, 2. světová válka, Karel IV.).
- Tečkou s následující pevnou mezerou se odděluje např. **den a měsíc v datech** (9. 12. 2020 – za rokem se tečka již nepíše). Tečka se píše také např. za označením **strany, kapitoly** atd. (7. kapitola, 13. strana). *Pozor: pokud jsou však v obráceném pořadí, tj. číselný výraz stojí za jménem, tečka se nepíše (kapitola 7, strana 13).*

- **Výraz s číslem** můžeme zapisovat pomocí kombinace s číslicí nebo jej celý zapsat slovy (*Rudolf II.* i *Rudolf Druhý*; *5krát* i *pětkrát* i *5x* (pro *krát* máme samostatný znak *x*, lidé jej ale často zaměňují s písmenem *x*), *5členný* i *pětičlenný*, *30letý* i *třicetiletý*).
- Při skloňování číslice se nepíše žádné **koncovky**. Píšeme tedy *do 18 let*, *5% roztok*.⁹
- Použití mezery mezi číslicí a slovem je důležité, neboť může ovlivňovat význam. Mezi číslicí a označením jednotek se klade pevná mezera. Pozor: mezera se však nepíše, když se jedná o **složené přídavné jméno**. Rozlišujeme tedy: *5 % = pět procent* x *5% = pětiprocentní*; *5 m = pět metrů* x *5m = pětimetrový*. Také při **zápisu matematických rovnic** se mezi každou číslicí a znaménkem píše mezera ($12 + 3 \times 6 = 30$).
- Při **spojení číslovky s podstatným jménem** nastává shoda v pádu, čísle a rodě (*o jedné kamarádce* = číslovka i počítané jméno mají shodně 6. p., č. jednotné, rod ženský).
- Výrazným znakem češtiny je tzv. **genitiv numerativní**, tzn. každý počítaný předmět po číslovkách od 5 výše vyjadřujeme automaticky ve 2. pádu množného čísla (srov. *1 vlak*, *2 (3, 4) vlaky*, ale: *5 vlaků*, *6 vlaků...120 vlaků* atd.).
- **Skloňování složených číselných výrazů** nám umožňuje výběr: buď je možné skloňovat všechny číselné výrazy, nebo se skloňují pouze desítky a jednotky, zatímco ostatní tvary jsou nesklonné (např. spojení „s 11 255 lidmi“ skloňujeme *s jedenácti tisíci dvěma sty padesáti pěti lidmi* nebo = *s jedenáct tisíc dvě stě padesáti pěti lidmi* (místo *padesáti pěti* lze samozřejmě použít i *pětapadesáti*).
- Pokud **složený číselný výraz končí na čísla 2, 3, 4**, např. 22, 254 aj., lze počítaný předmět chápat jako číslo od 5 výše a tedy běžně užít tzv. **genitiv numerativní** (viz výše), tj. *dvacet dva stran*; *dvě stě padesát čtyři dní*, nebo **skloňovat pouze dle poslední číslice**, tj. *dvacet dvě strany*, *dvě stě padesát čtyři dny* (tento druhý způsob však dnes již zastarává).

⁹ Nesprávně je tedy *do 18ti let*, *do 18-ti let*, *5ti %*, *5-ti% roztok* apod.

Číslovky a číslice významně propojují český jazyk s matematikou. Kromě slovních úloh různého typu jsou jedním z oblíbených „mozkových tréninků“ tzv. číselné řady, které se používají v nejrůznějších logických testech. Do číselné řady dosazujeme vhodné číslo na základě postihnutí logického principu uspořádání řady. Jaké jsou základní typy těchto úloh?

- Mezi nejjednodušší řady patří ty, kde se jen přičítá nějaké číslo (např. 2,5,8,11...).
- Číslo se však může také odečítat, násobit či dělit (např. 2,4,8,16...).
- Řady a operace můžeme dále kombinovat. Můžeme tak jednou použít např. sčítání a podruhé násobení (např. 2,5,10,13,26,29...).
- Řady také můžeme zkombinovat tak, že v jedné řadě se střídají dvě řady, které mají vlastní charakteristickou vlastnost (např. 1,2,2,4,3,6,4,8...).
- Další typy řad jsou již komplikovanější. Můžete se na ně podívat např. na <https://matematika.cz/ciselne-rady>

Zkusíte přijít a slovně popsat logický princip následující řady?

2, 1, 4, 6, 8, 11, 16, 16, 32, ???

Jako nápověda může sloužit to, že jde o typ d. Teď už je to snadné, že?

Je také třeba říci, že řešení číselných řad nemusí být vždy jednoznačné. Lze říci, že za otazník můžeme dosadit libovolné číslo, pokud si tuto volbu dokážeme obhájit.

A kteří matematici jsou nejslavnější v historii?

Obrázek 14: Nejslavnější matematici

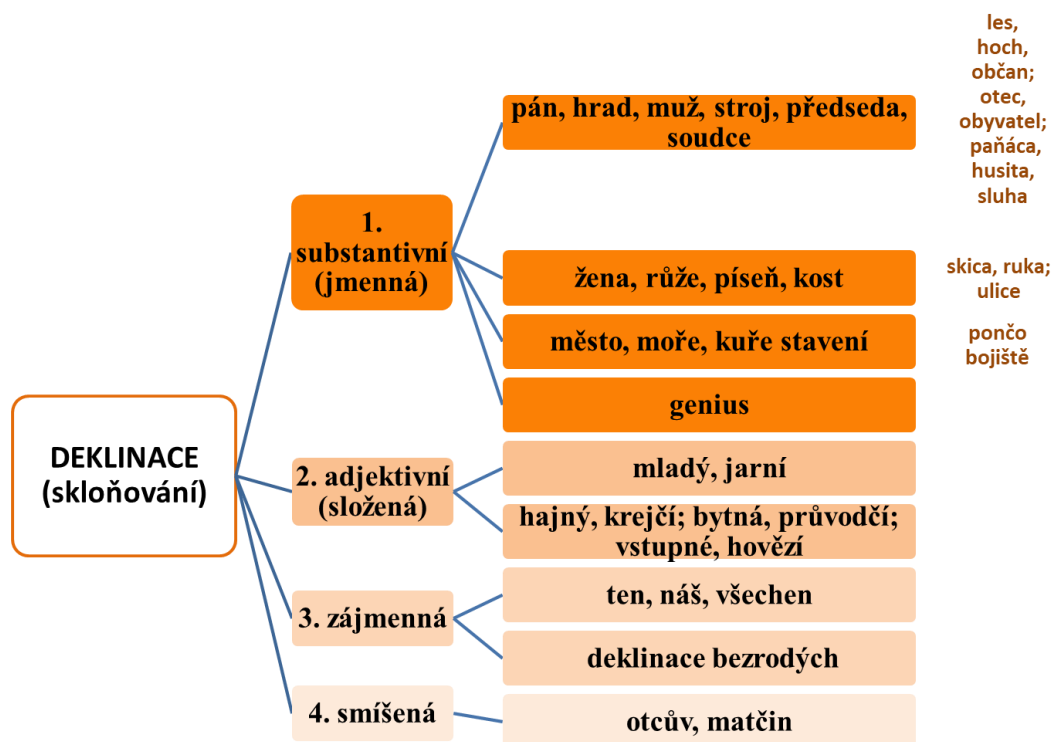
Jsou to starověcí řečtí matematici Pythagoras, Eukleidés a Archimédés (6. až 3. stol. př. n. l., Francouzi René Descartes (1596–1650) a Pierre de Fermat (1601–1665), Angličan Issac Newton (1643–1727) a Němec Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716).

Řešení: Na lichých pozicích máme známou řadu 2, 4, 8, 16, 32, tedy číslo je vždy dvojnásobkem předchozího čísla; na sudých pozicích máme posloupnost 1, 6, 11, 16. Je to řada, kde se vždy jen přičítá pětka. Výsledkem tak je číslo $16 + 5 = 21$, další číslo je 64, následuje, 26 atd. ☺

6. SHRNUTÍ DEKLINAČNÍCH TYPŮ

Na závěr si tedy shrňme deklinaci (skloňování) všech jmen (tedy podstatných jmen, přídavných jmen, zájmen a číslovek) a připomeňme si jejich vzory a podvzory, které jsme v průběhu čtení poznali (obr. 15).

Obrázek 15: Systém české deklinace (skloňování) se vzory a podvzory

7. SLOVESA (VERBA)

7.1. CHARAKTERISTIKA A TYPY VERB

Verba (slovesa) vyjadřují činnost, stav nebo změnu stavu nebo mají pomocnou funkci.

Ze sémantického (významového) hlediska lze verba dělit na **plnovýznamová** a **neplnovýznamová**. Plnovýznamových sloves je většina, mají samostatný pojmenovávací význam (např. *číst, prát, běžet...*). Patří k nim i verba s obecnějším významem. Ta mohou zastupovat množství konkrétnějších významů a používají se zejména v nepřipravených mluvených projevech (*dělat, dát, brát* aj.; např. ve spojení *dělat na zahradě* zastupuje sloveso *dělat* konkrétnější činnost, např. *sekat, rýt, hrabat* aj.).

Slovesa významově pomocná mají sponovou funkci nebo doplňují významy plnovýznamových sloves. Patří mezi ně slovesa **sponová** (*být, bývat, stát se, stávat se*), která bývají součástí tzv. jmenného přísudku (např. *Váza je skleněná. Klára se stala učitelkou.*), slovesa **způsobová**, která vyjadřují významy modální (např. *chtít, muset, moct, smět, mít* povinnost), a slovesa

fázová, vyjadřující dějovou fázi (např. *začínat, přestat, přestávat...*).

Kdo říká „slyšels to“?

K vyjádření 2. osoby singuláru lidé někdy používají zkrácenou hovorovou podobu -s (*psals, slyšels...*). Tuto osobní koncovku -s lze připojit i k zájmenům, příslovcím či částicím, které stojí na přízvukném místě (*Tos mi ale neřekl. Neřekl mi to. Tys to neřekl. Cos to udělal. Kdes o tom mluvil? Kams to mohl dát?* aj.).

Jaká další slova tvoříme ze sloves?

Verba jsou motivujícími slovy k novým sloům různých dalších slovních druhů. Uživatelé hojně využívané jsou např. tzv. **názvy dějů**, které vznikají přidáním koncovky -í ke tvaru trpného rodu (např. *čten-í, psan-í, vařen-í* aj.). Přidáme-li ke tvaru trpného rodu koncovku -ý, vytvoříme přídavné jméno slovesné (např. *čtený, psaný, pečený* atd.).

Úkol: Vytvořte minimálně 10 trojic sloveso – název děje – přídavné jméno slovesné (*mluvit – mluvení – mluvený*).

Z formálního (gramatického) hlediska lze verba dělit na předmětová a bezpředmětová dle toho, zda a jaké další vazby dané sloveso může mít, tj. dle jeho valence. Slovesa **předmětová** mají nebo mohou mít předmět v různých pádech, př. *vdechovat něco, chlubit se něčím, rozhodovat o něčem, číst něco...*). Z předmětových verb se vyděluje početná skupina verb **přechodných**, která mají akuzativní vazbu, tj. vazbu se 4. pádem (např. *vařit něco, číst něco, vidět něco / někoho* atd.). **Bezpředmětová** verba jsou ta, která doplnění předmětem nemají, tj. nevyžadují významové doplnění (např. *žije, stárne, jde* aj.).

Zvratná slovesa, tzv. reflexiva, jsou zvláštním druhem

slovesných tvarů. Skládají se z nezvratného slovesa a volné zvrtné části **se/si**, např. *smát se, přát si, blýskat se* aj.

Z hlediska konjugace (časování) se vymykají pravidelnému tvoření tvarů tzv. slovesa **nepravidelná** (*být, chtít, vědět, jíst*).

7.2. MLUVNICKÉ KATEGORIE VERB

Z hlediska dovednosti vyjádřit mluvnické kategorie se tvary sloves dělí na určité a neurčité (finitivní a infinitivní). **Určité tvary (verbum finitum) vyjadřují osobu, číslo, způsob, čas, slovesný rod a vid** (např. tvary oznamovacího, podmiňovacího, rozkazovacího způsobu aj.). Některé z těchto kategorií jsou však vyjadřovány i některými tvary neurčitými. **Neurčité tvary** nevyjadřují osobu, číslo a čas (např. infinitiv, příčestí minulé či trpné aj.).

Žáci 1. stupně se dozívají,

- **že** slovesa vyjadřují, co osoby, zvířata a věci dělají a co se s nimi děje, to znamená, že vyjadřují děj (např. *chodím, rozkvetou, vyskočil jsem...*);
- **že** některá slovesa se spojují se zvrtnými zájmeny *se / si*, říká se jim **zvrtná slovesa**, např. *zmýlil se, hrajeme si...* (jsou upozorněni, že slovo *se* může být také předložka, např. *se mnou*);
- **že** slovesa s předponou *ne-* jsou **záporná** (*nevařit–vařit, nejsou–jsou*).

Obrázek 16: Benjamin S. Bloom (1913–1999)

Slovesa jsou základem tzv. **Bloomovy taxonomie**. Jde o teorii učení, navrženou v roce 1956 Benjaminem S. Bloomem, výchovným psychologem na Univerzitě v Chicagu. Taxonomie obsahuje **6 úrovní / kategorií**, ke kterým jsou přiřazena tzv. **aktivní slovesa**.

Kategorie 1 – znalost: *definovat, doplnit, napsat, nazvat, určit, znázornit, pojmenovat, seřadit* apod.; **kategorie 2 – porozumění:** *dokázat, formulovat, objasnit, vyhledat, zdůvodnit, vysvětlit, interpretovat, vypočítat, shrnout* apod.; **kategorie 3 – aplikace:** *aplikovat, demonstrovat, diskutovat, použít, prokázat, navrhnout, spořádat, roztřídit, vyzkoušet* apod.; **kategorie 4 – analýza:** *analyzovat, roztřídit, rozhodnout, rozdělit, rozlišit, specifikovat, porovnat, rozebrat* apod.; **kategorie 5 – syntéza:** *klasifikovat, kategorizovat, kombinovat, modifikovat, organizovat, shrnout, vyvodit, reorganizovat* apod.; **kategorie 6 – hodnocení:** *argumentovat, diskutovat, kritizovat, obhájit, ocenit, vyvrátit, zhodnotit, zdůvodnit, oponovat, porovnat* apod. Taxonomie byla různými autory dále modifikována.

Toto pojetí je i dnes považováno za velmi účinné pro kognitivní vývoj osobnosti žáka. V pedagogické praxi je často zřejmé, že se učitelé zaměřují především na nejnižší úroveň Bloomovy taxonomie (kategorie 1), nicméně je velmi důležité dávat žákům podněty, které plní cíle na vyšších kategoriích této taxonomie. **Dobře si slovesa přečtěte a používejte je u vašich žáků!**

7.2.1. Osoba (persona)

Tvary osoby slouží k základní orientaci o subjektech dějů, činností a stavů. Sloveso dovede vyjádřit 3 osoby: 1.–3. v čísle jednotném i množném. Ty pro snadnou identifikaci spojujeme s osobními zájmeny já, ty, on/ona/ono, my, vy, oni/ony/ona). Jednočlenné věty (*Stmívá se. Prší. aj.*) se chápou jako neosobní.

Gramatická kategorie osoby se vyjadřuje **osobními koncovkami dvou typů**. První typ reprezentují osobní koncovky **-u/-i** v 1. osobě čísla jednotného (od 2. osoby: *-eš, -e, -eme, -ete, -ou/-í*); druhý typ koncovky **-ím/-ám** (od 2. osoby: *-íš/-áš, -í/-á, -íme/-áme, -íte/-áte, -í/-ejí*).

Tyto osobní koncovky používáme k vyjádření oznamovacího způsobu **přítomného času** a také k vyjádření **budoucího času sloves dokonavých** (*přečtu, uvařím...*).

Ve **futuru** (budoucím času) **nedokonavých** sloves se osoba vyjadřuje tvary pomocného slovesa *být* (*budu psát, budeš psát* atd.).

V **préteritu** (minulém času) vyjádříme osobu přítomnými tvary pomocného slovesa *být*, které se ale ve 3. osobě vypouští (např. 1. osoba: *psal/-a/-o jsem*, 2. os.: *psal/-a/-o jsi*, 3. os.: *psal/-a/-o ∅* atd.).

7.2.2. Číslo (numerus)

Mluvnická kategorie čísla rozlišuje **číslo jednotné (singulár)** a **číslo množné (plurál)**. Vyjadřuje singularitu a pluralitu konatelů nebo objektů děje (*já čtu – my čteme / ty čteš – vy čtete / on, ona čte – oni čtou*). Je velmi těsně spjata s kategorií osoba.

Žáci 1. stupně se dozvídají,

- **že** vytváření jednotlivých tvarů sloves v různých osobách se nazývá **časování**;
- **že** při časování se ve tvaru slovesa mění **osobní koncovka**;
- **že** osobní koncovkou se odlišují různé **tvary sloves**.

ZVLÁŠTNOSTI V POUŽITÍ OSOBY A ČÍSLA

Oproti běžnému neutrálnímu použití kategorií osoby a čísla se v mluvě vyskytují případy posunů slovesné osoby a/nebo čísla. Většinou jde jimi o **vyjádření určité modality či emocionality** promluvy, často spojené s významovým zeslabováním / zesilováním mluvčího či adresáta.

- Zeslabování či zesilování významu osoby

Tabulka 16: Příklady a důvody posunů kategorií osoby a čísla v komunikaci

důvody použití	použitá formulace (příklad promluvy)	skutečný význam promluvy	konkretizace posunu osoby / čísla
zeslabování významu 1. osoby	<i>Člověk by řekl, že...</i>	<i>Já bych řekl/a, že...</i>	z 1. osoby singuláru do 3. os. sg.
zeslabení významu 2. osoby	<i>Napišeme si diktát. (učitel k žákům)</i>	<i>Napišete si diktát.</i>	z 1. osoby plurálu do 2. os. pl.
vyjádření emocionality (identifikace s adresátem)	<i>Tak copak nás bolí, Aničko?</i>	<i>Tak copak tě bolí, Aničko?</i>	z 2. os. sg. do 1. os. plurálu
vyjádření emocionality (zdůraznění mluvčího i adresáta)	<i>Maminka nasadí Šárince bačkůrky.</i>	<i>Já ti nasadím bačkůrky.</i>	z 1. os a 2. os.sg. do 3. os. sg.
praktické důvody (rychlá identifikace mluvčího)	<i>Pane veliteli, vojín Novák přišel na Váš rozkaz.</i>	<i>Pane veliteli, přišel jsem na Váš rozkaz.</i>	z 1. os. sg. do 3. os. sg.

- Autorský plurál / plurál skromnosti

Autorský plurál se běžně užíval ještě zcela nedávno v odborných pracích. Prakticky šlo o zeslabení osoby autora, tj. místo 1. sg *já* se užíval plurál *my*, i když autor byl jediným a výhradním autorem díla. Jak název „skromnosti“ napovídá, důvodem bylo dodat textu rys obecnosti a potlačit individualitu autora (např. *V našem výzkumu jsme analyzovali příčiny...* místo *V mém výzkumu jsem analyzoval/a příčiny...*).

- Plurál majestátní

Plurál majestátní užívali panovníci a významné osoby. Vyjadřovali tak zesílení významu vlastní osoby, např. *My, z Boží milosti král český, jsme rozhodli právem takto...* (Karlík a kol., 1995, s. 312).

- **Vykání**

Slovo vykání" je odvozeno od zájmena druhé osoby množného čísla – **vy** (analogicky jako tykání od tvaru jednotného čísla – **ty**). Slouží k vyjádření zdvořilosti, společenského odstupu, formálnosti atd. Vykání se objevuje již v dokumentech z 15. století, hojně se rozšířilo v 16. století. Vykání je hluboce zakořeněno v české společnosti jako pozůstatek tradice rakousko-uherské monarchie, jejíž byrokracie úzkostlivě dbala na obřadnost (Gebauer, 2007, s. 142–143).

Po zavraždění následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu přiměla vláda císaře Františka Josefa I. k podpisu ultimáta Srbsku, které vedlo k 1. světové válce. Vyhlášení války Srbsku zdůvodňuje **František Josef I.** ve slavném manifestu „**Mým národům**“, vydaném 28. července 1914 (viz obr. 17). František Josef I. (1830–1916) vládl neuvěřitelných 68 let (Všeobecná encyklopedie, 1996).

Všimněte si **velkého písmene ve tvarech osobního a přivlastňovacího zájmena Já–Můj–Svůj** z důvodu zesílení významu vlastní osoby. *Najdete všech 7 příkladů?*

Obrázek 17: Ukázka písemného vyjádření důležitosti 1. osoby

Podobně dnes píšeme tvary Vy, Vám, Váš aj. s velkým počátečním písmenem jako vyjádření úcty a zdvořilosti, např. v dopise, ať již píšeme jednotlivci, několika osobám, nebo kolektivu lidí, kterým vykáme.

- **Onikání**

Slovo onikání je odvozeno od zájmena třetí osoby množného čísla – **oni**. Jde o způsob oslovení jedné osoby pomocí 3. osoby množného čísla. Důvodem je zesilování významu adresáta a prokázání úcty. Je to obdoba českého vykání.

Významný vliv na jeho používání mělo těsné spojení s němčinou, ve které se oniká dodnes. V Čechách bylo onikání (vedle vykání) běžné ještě v první polovině 20. století, takže bylo možno lehce zaslechnout věty jako: *Milostivá, posadí se zde, hned se jim budu věnovat. Pane komisař, mají slitování.* (Špaček, 2008).

- **Onkání**

Slovo onkání je odvozeno od zájmena třetí osoby jednotného čísla – **on**. Užívalo se zejména v 18. Století. Během 19. století však postupně vymizelo a bylo nahrazeno vykáním (*Bety, má mne opravdu ráda?*).

7.2.3. Čas (tempus)

V současné češtině rozlišujeme z hlediska vyjádření kategorie času tři typy:

- čas přítomný (prézens), např. *nesu, nosím*
- čas minulý (pretéritum), např. *nesl jsem, nosil jsem*
- čas budoucí (futurum), např. *ponesu, budu nosit*

Mluvnická kategorie času těsně souvisí s kategorií vid. Imperativ (rozkazovací způsob) mluvnický čas nerozlišuje.

Tabulka 17: Gramatické vyjádření času

čas		tvoření	forma	příklad
přítomný čas (prézens)		osobní koncovky obou typů (viz tab. 26)	jednoduchý slovesný tvar	<i>čtu, vařím, běžím</i> + celé paradigma
budoucí čas (futurum)	verba dokonavá tvořená předponami +slovesa pohybu	osobní koncovky obou typů (viz tab. 26)	jednoduchý slovesný tvar	<i>přečtu, uvařím, poběžím</i> + celé paradigma
	verba nedokonavá	pomocné sloveso <i>být</i> v budoucím tvaru + infinitiv plnovýznamového slovesa	složený slovesný tvar	<i>budu psát, budu vařit, budu běhat</i> + celé paradigma
minulý čas (pretéritum)		pomocné sloveso <i>být</i> v přítomném tvaru* + přičestí minulé (l-ové)	složený slovesný tvar	<i>četl jsem, vařil jsem, běžel jsem, běhal jsem</i> + celé paradigma.

*U tvarů minulého času se verbum *být* vypouští ve 3. osobě obou čísel (srov.: já jsem četl, vy jste četli x on četl, oni četli). Přičestí minulé (l-ové) vyjadřuje také mluvnický rod (dělal / -a / -o). Slovesa dokonavá nemohou vyjádřit děj přítomný. Přítomnými koncovkami vyjadřují děj (tedy i čas) budoucí.

Prézens (přítomný čas) vyjadřuje děj / činnost / stav v čase **aktuálním**, tj. co subjekt teď právě dělá (*sedí, maluje, jí bramborový salát...*), i v čase **neaktuálním**, tj. co je pro subjekt obvyklé (např. *chodí každý den do práce, čte detektivky, běhá, nepije mléko* atd.).

Lze jím ale vyjádřit také budoucí děj, který mluvčí považuje za jistý (např. *Zítřejdu do kina, za měsíc jedu na dovolenou* atd.).

Do přítomnosti může mluvčí také aktualizovat děje minulé, k tomu využívá tzv. **prézens historický** (např. *Včera jsem jel vlakem. Nasednu a vidím, že...*).

Prézentními tvary vyjadřujeme také výroky **gnómické** (tj. časově neomezené), např. přísloví, pořekadla, definice, fyzikální zákony, matematické rovnice atd. (např. *Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá, dvakrát pět je deset* aj.).

Žáci 1. stupně se dozvídají,

- **že** sloveso svými různými tvary rozlišuje **trojí čas: přítomný** (*sedím*), **minulý** (*seděl jsem*) a **budoucí** (*posadím se, budu sedět*);
- **že slovesa a v přítomném čase** mají tvar jednoduchý (vyjádřený pouze jedním slovem);
- **že v osobních koncovkách přítomných tvarů** se vždy píše měkké *i/í* (např. *chci, myslí, bydlíme*);
- **že sloveso být** nemá samostatný slovní význam, ale pomáhá tvořit složené tvary budoucího nebo minulého času. Proto se nazývá **pomocné sloveso**; ale že ve 3. osobách minulého času se pomocné sloveso vynechává;
- **že** budoucí čas se může vyjádřit **tvarem jednoduchým** (*napíšu, poběžíš*) nebo **složeným** (*budu psát, budeš běhat*).

Préteritum (minulý čas) v češtině vyjadřuje děj / činnost / stav, který se uskutečnil před momentální přítomností, vnímané jako „ted“.

V některých regionech je v minulých tvarech pomocné sloveso být vypuštěno také v 1. osobě. Příkladem může být folková píseň legendární skupiny Fešáci „My čekali jaro“, která byla svého času velmi populární a jež byla vtipně parodovaná skupinou Lokálka.

Futurum (budoucí čas) primárně vyjadřuje děj / činnost / stav, který nastane v budoucnosti. Formy budoucího času však lidé občas používají i v jiných významech, například pokud chtějí vyjádřit:

- nejistotu o přítomném ději (*Dnes tu není, asi bude nemocný.*);
- výzvu (*Přece nebudeš kvůli tomu našťvaný.*);
- zdvořilou žádost (*Budu prosit Váš pas.*);
- rozkaz (*Budeš sedět! Budeš ticho!*).

Zajímavým způsobem vznikla tzv. slovesná příjmení osob typu *Drahokoupil*, *Pudil*, *Vykoukal*, *Vysoudil*, *Vyčítal* atd. Obvykle vyjadřovala nějakou výraznou, zajímavou, důležitou životní událost, která se budoucímu nositeli jména stala (např. něco koupil draze, někoho zapudil / někdo ho zapudil, něco vysoudil atd.).

Znáte někoho ve svém okolí, kdo se takto jmenuje? Dovedete odhadnout, jaká událost se mu stala?

Obrázek 18: Slavné osobnosti současnosti s příjmením dle události

Určitě jste na obrázku poznali herce Miroslava **Donutila** a Jana **Potměšila**, režisérku Věru **Chytilovou**, moderátora Jana **Musila**, biatlonistku Gabrielu **Koukalovou**, kreslíře vtipů Jana **Vyčítala** a spisovatele Vladimíra **Párala**. Všechna jejich jména patří do stejné etymologické skupiny vzniku jmen ze slovesných dějů.

Slyšeli jste někdy o plusquamperfektu?

Stará čeština měla minulých časů více. Děj, který se stal před tím, než se o něm začalo mluvit, se vyjadřoval tzv. plusquamperfektem. Určitě byste si ho všimli, kdybyste četli české pohádky Karla Jaromíra Erbena, Boženy Němcové i jiných starších autorů v jejich původní verzi. Objevují se tam obraty jako: *I stalo se, jak byl král přikázal. Tento dobrý skutek jste byli učinili dobrovolně atd.*

7.2.4. Způsob (modus)

Slovesný způsob vyjadřuje vztah děje ke skutečnosti, tj. hodnotí děj jako reálný, nutný nebo možný, tj. vyjadřuje oznámení, apel, hypotetičnost. V češtině rozlišujeme způsob **oznamovací**, **rozkazovací** a **podmiňovací**. Následující tabulka 18 představuje všechny tři způsoby, jejich sémantickou (významovou) charakteristiku, gramatickou formu a příklady tvarů.

Tabulka 18: Kategorie způsob s charakteristikou a příklady

způsob (modus)	charakteristika	gramatická forma	příklad
oznamovací (indikativ)	vyjadřuje prosté oznámení	tvary 1. – 3. osoby singuláru i plurálu přítomného, minulého či budoucího času tvořené osobními koncovkami	<i>mluvil jsem – mluvím – budu mluvit</i>

rozkazovací (imperativ)		vyjadřuje příkaz, zákaz či výzvu	kmen přítomný + imperativní koncovky	<i>mluv (!), mluvme (!) mluvte!</i>
podmiňovací (kondicionál)	přítomný (přezentní)	vyjadřuje podmínku, přání, nejistotu	příčestí minulé + zvláštní tvary slovesa <i>být</i> , tj. <i>bych, bys, by..., abych, kdybych atd.</i>	<i>mluvil bych / mluvil bys / mluvil by, mluvili bychom / mluvili byste / mluvili by</i>
	minulý (préteritní)		příčestí minulé + podmiňovací způsob slovesa <i>být</i>	<i>byl bych mluvil / byl bys mluvil / byl by mluvil / byli bychom mluvili / byli byste mluvili / byli by mluvili</i>

U tvarů, které používají příčestí minulé (l-ové), tj. způsoby oznamovací a podmiňovací, lze samozřejmě vyjádřit rodovost i plurál: *mluvil/-a/-o/-i/-y*.

Oznamovací způsob (indikativ) ve spojení s částicemi *ať, nechtě, kéž* vyjadřuje rozkaz či přání (např. *Ať / nechtě vejde. Kéž mi zkouška dopadne dobře.*).

Rozkazovací způsob (imperativ) lze vyjádřit pouze v 1. osobě singuláru a 1. + 2. osobě plurálu.

Poznámky:

V běžné komunikaci můžete velmi často slyšet nespisovné tvary množného čísla podmiňovacího způsobu *bysme* místo spisovné a kodifikované formy *bychom*. Je to způsobeno mylnou analogií se spisovným tvarem 2. osoby *byste*.

Tvary podmiňovacího způsobu (kondicionálu) se v kontextu spojují se spojky *aby, kdyby* (např. *abys uvažil, kdybychom věděli...*). Je však třeba dát pozor na nespisovné hyperkorektní tvary *by jste, aby jste, kdyby jste* (správně *byste, abyste, kdybyste*).

Ve spojení se slovesem je spisovné ve tvarech 2. os. sg. obou podmiňovacích způsobů připojit ke zvratnému *se/si* **koncové -s** (např. *díval by ses, hrál by sis*).

Žáci se učí, že u sloves rozeznáváme 3 způsoby.

- **Oznamovacím způsobem** slovesa vyjadřují děj, který se uskutečnil, uskutečňuje nebo teprve uskuteční (*píšu, psal jsem, budu psát*).
- **Rozkazovacím způsobem** můžeme vyjádřit rozkaz, zákaz nebo prosbu (*piš, začněme, nakreslete*). Tyto tvary vyjadřují osobu a číslo, ale nevyjadřují čas, tedy jej neurčujeme.
- **Podmiňovacím způsobem** vyjadřujeme děj, který by se (ne)uskutečnil za určitých podmínek, zdvořilé přání / výzvu (*řekl byste mi, psal bych...*).

7.2.5. Slovesný rod (genus verbální)

Slovesný rod vyjadřuje protiklad aktivity proti pasivitě. Jde o vztah mezi podmětem a původcem děje. Je-li podmět zároveň původcem děje, tj. podmět něco dělá (např. *jablko červená, Petr píše* aj.), jde o rod **činný**. Pokud podmět není původcem děje, naopak s podmětem je něco děláno (např. *žák je chválen, vysílají se zprávy* aj.), jde o rod **trpný**. Trpný rod mohou mít zpravidla jen slovesa předmětová, tj. ta, která jsou schopná na sebe vázat jiné slovo v určitém pádu (např. *psát* → *něco*, *vařit* → *něco*). Věty *Jana píše mail. Děda vaří oběd. Ize převést do trpného rodu: Mail je psán (Janou). Oběd je vařen (dědou).*

Trpný rod lze vyjádřit dvěma způsoby, a to **opisným a zvratným** (viz tabulka 19).

Tabulka 19: Způsoby vyjádření trpného rodu (pasiva)

typ pasiva	tvoření	příklady
opisné pasivum	oznamovací způsob pomocného slovesa být (ve všech časech, tj. <i>je/bylo/bude</i>) + příčestí trpné (tvořené příponami -en, -ena, -eno; -t, -ta, -to)	<i>Film je / byl / bude ohodnocen. Dokument byl / je / bude přijat kladně.</i>
zvratné pasivum	zvratné zájmeno <i>se</i> + sloveso (ve tvaru oznamovacího způsobu času minulého, budoucího i přítomného – u nedok. verb)	<i>Film se už promítá / promítal / bude promítán. Dokument se přijal / přijímá / bude přijímat kladně.</i>

Zvratné pasivum lze vytvořit jen pro 3. osobu.

7.2.6. Vid (aspekt)

Slovesa svým videm dovedou vyjádřit **průběh děje a jeho ohraničenost**. Česká slovesa existují ve dvou až třech podobách, které mají stejný lexikální význam, odlišují se však právě vztahem k ukončenosti děje, tj. videm (*zatopit – zatápět, koprout – kopat, sedět – sedat – sedávat* aj.). V tomto smyslu lze verba dělit na **dokonavá** a **nedokonavá**. Charakteristiku a příklady obou skupin viz tab. 20.

Tabulka 20: Rozdělení sloves dle vidu

typ verba dle vidu	sémantická charakteristika	příklady
slovesa dokonavá (perfektivní)	Vyjadřují, zda se děj uskutečnil, nebo teprve uskuteční (existují pouze v čase minulém či budoucím). Dokonavá verba tedy nedovedou vyjádřit právě probíhající děj či stav (čas přítomný).	<i>napsal jsem – napíšu;</i> <i>koupil jsem si – koupím si</i>
slovesa	Ve tvarech přítomného času vyjadřují, že děj	<i>psal jsem, píšu, budu psát;</i>

nedokonavá (imperfektivní)	stále probíhá. Kategorii času dovedou vyjádřit plně, tj. existují ve tvarech času minulého, přítomného i budoucího.	<i>kupoval jsem, kupuji, budu kupovat</i>
-----------------------------------	--	---

Verba nedokonavá vyjadřují budoucí čas složenými tvary, tj. pomocí slovesa být (např. bude číst, budeme přemýšlet, budou jíst aj.), u sloves pohybu pomocí tvarotvorných předpon po-, pů- (např. poletí, pojedou, půjdu).

Slovesa dokonavá se často tvoří ze sloves nedokonavých **spojením s předponou** (např. *mluvit* → *přemluvit*, *končit* → *zakočit*, *dělat* → *dodělat* atd.). Velmi často však touto předponou dojde i k modifikaci (mírné změně) obsahu slova (srov. nedokonavé *psát* oproti dokonavým formám, např. *přepsat*, *zapsat*, *připsat*, *nadepsat*, *podepsat* atd.).

Některé vidové dvojice jsou tvořeny od různých základů (např. *vzít* – *brát*, *složit* – *skládat*, *najít* – *nacházet*).

Ne všechna verba tvoří vidovou dvojici (např. *muset*, *chtít*, *smět* aj.).

Vid dokonavý, nebo nedokonavý?

V rozkazu a z něho vycházejícím záporném zákazu mluvčí často nevědomky užívají vidovou dvojici. Srovnajte například vid verb v příkazech: *Zavři okno! Ukaž ruce. Dodej důkazy! Zapni topení.* s jejich „zakazující“ verzí: *Nezavírej to okno. Neukazuj ruce! Nedodávej ty důkazy! Nezapínej topení.* Pokud byste si použítá verba vypsalí v infinitivu, vyjdou vám vidové dvojice: **zavřít x zavírat, ukázat x ukazovat, dodat x dodávat, zapnout x zapínat.**

Úkol: Vytvořte další dvojice zákaz – příkaz, zkuste zapsat oba infinitivy a určete vid. Dovedli byste stanovit, kdy se používá spíše vid dokonavý a kdy vid nedokonavý?

Česká slovesa dovedou vyjádřit také **často opakovaný děj**, rozšíříme-li je o kmenotvornou příponu **-íva-** / **-áva-** (*chodívat*, *mluvívat*, *říkávat*, *sedávat*), popř. o expresivnější **-íváva-** / **-áváva-** (*chodívávat*, *mluvívávat*, *sedávávat* atd.). Příkladem užití může být lidová píseň z Berounska **Když jsem já k vám chodíval** (sebraná Karlem Jaromírem Erbenem v roce 1864 a poté zařazená do sbírky lidových písní *Náš poklad* Ferdinandem Sládkem v roce 1928).

Dovedete v ní nalézt slovesa vyjadřující opakovaný děj? Písničku si zkuste zazpívat nebo aspoň poslechněte ☺

*Když jsem já k vám chodíval,
pejsek na mne štěkával,
já mu házel z kapsy kůrky:
pusť mě, pejsku, do komůrky.*

*Na okýnko jsem tůkával,
vaši dceru jsem volával,
vaše dcera velmi pyšná,
ani za mnou ven nevyšla.*

Obrázek 19: Ukázka písně a zdroje

7.3. PŘECHODNÍKY (TRANSGESIVY)

Přechodníky jsou v současnosti již zastaralé tvary. V minulosti však měly svoji funkci, a to vyjádření časových vztahů dvou dějů. Tam, kde bylo třeba vyjádřit, že nějaký děj se odehrával současně s jiným dějem, lidé používali **přechodník přítomný**. Děj pocitovaný mluvčím jako hlavní byl vyjádřený běžným slovesem v přísudku (v jakémkoli čase, tj. minulém, přítomném či budoucím), vedle něj stálo sloveso ve tvaru přechodníku přítomného. Tedy například věta *Dítě poskakovalo mávajíc rukama*. vyjadřovala hlavní děj (*dítě poskakovalo*) a děj současný s hlavním dějem (**a zároveň mávalo rukama**). Dnes současnost dějů nahrazujeme spojkou *a*, popř. ji spojujeme s dalšími slovy zdůrazňujícími, že se něco dělo, děje nebo bude dít současně (*a, a zároveň, a u toho* atd.).

Bylo-li třeba vyjádřit následnost dvou dějů, tj. že nějaký děj předcházela ději jinému, použil se **přechodník minulý** (*Dítě poskočivši si, zamávalo rukama*). Věta znamenala, že dítě si **nejdříve** poskočilo **a poté** zamávalo). Přechodníky jsou tvary neurčité, nicméně vyjadřují slovesné kategorie vid, rod, relativní čas (současnost, předčasnost) a také jmenné kategorie jmenný rod a číslo. Dnes posloupnost dějů vyjadřujeme spojkou *a* ve spojení s dalšími časovými údaji, např. *nejdříve... a (hned) potom, ...a pak..., ...když skončil/-a,-o, tak začal/-a,-o... aj.*

Tabulka 21: Přechodníky, charakteristika a tvoření

typ verba dle vidu	sémantická charakteristika	tvoření a příklady
přechodník přítomný	vyjadřují současnost dějů (děj vyjádřený přechodníkem je současný s dějem v přísudku)	Tvoří se z kmene přítomného zpravidla od sloves nedokonavých příponami -a,-ouc,-ouce a -e,-íc,-íce . Při rozhodování, kterou ze dvou přípon připojíme, je důležitý tvar 3. os. plurálu přítomného času daného slovesa. Je-li 3. osoba zakončena na <i>-ou</i> , užijeme příponu <i>-a,-ouc, -ouce</i> ; je-li 3. os. pl. přítomného zakončena na <i>-í</i> , tvary přechodníku končí <i>-e, -íc, -íce</i> (např. <i>oni nesou</i> → <i>nesa, nesouc, nesouce</i> ; <i>oni dělají</i> → <i>dělaje, dělajíc, dělajíce</i>).
přechodník minulý	vyjadřuje následnost dějů (děj vyjádřený přechodníkem předchází ději v přísudku)	Tvoří se z kmene minulého (popř. infinitivního) od sloves dokonavých příponami -(v), -(v)ši, -(v)še . Končí-li kmen na samohlásku, užijeme tvary <u>s -v-</u> (např. <i>přeloží-l</i> → <i>přeloživ, přeloživši, přeloživše</i>); končí-li kmen na souhlásku, připojíme tvary <u>bez-v-</u> (např. <i>přišed</i> , <i>přišedši, přišedše</i>).

Uváděné tři tvary téže přechodníkové přípony se používají takto: 1. tvar *tehdy, vztahuje-li se přechodník k rodu mužskému*, 2. tvar *tehdy, vztahuje-li se přechodník k rodu ženskému a střednímu*, 3. tvar *tehdy, vztahuje-li se přechodník k plurálu (množnému číslu)*, např. **Král,**

vida slunce, poklonil se. / Královna (páže), vidouc slunce, poklonila (-o) se. Dvořané, vidouce slunce, poklonili se.

U sloves vzoru tiskne se přípona přechodníku minulého rozšiřuje o kmenotvornou příponu -nu-, např. tisk-l: tisknuv, tisknuvši, tisknuvše.

Nepravidelná slovesa (**být, vědět, vidět**) tvoří přechodník přítomný takto:

- jsou – *jsa, jsouc, jsouce*;
- vědí – *věda, vědouc, vědouce*;
- vidí – *vida, vidouc, vidouce*.

Otázky a úkoly

Některé přechodníky „ustrnuly“ a staly se příslovci, např. *vkleče, vsedě, vleže, chtě nechtě, vstávaje lehaje, takřka* aj. nebo předložkami, např. *nehledě (na), nemluvě (o), počínaje, konče (kým/čím), nedbaje, nevyjímaje, vyjma (koho/čeho), zahrnujíc (koho/co)* aj.

Úkol: Dovedli byste uvedené příklady použít ve větách?

Přechodníky užívali čeští spisovatelé v praxi ještě i v prvorepublikové době, po válce však začínají přechodníky i v uměleckém stylu poměrně ustupovat a jsou čím dál více pociťovány jako knižní. V dílech současných autorů se již téměř nevyskytují. Pro představu si můžete přečíst krátkou ukázkou z 3. vydání Vančurovy knihy *Rozmarné léto* z roku 1955 (knihu Vančura napsal v roce 1926), ve které je přechodníků opravdu dost.

Antonín Důra

Dozpívav svoji písničku, veliký Antonín složil ruce na zádech a maní dýchal na kuličku teploměru. Sloupec téměř neúplatný sotva se pohnul a Důra znamená tuto řádnost měl několik myšlenek, jež se vystřídaly v sledu míšených karet. „Tento způsob léta,“ děl vposled, odvraceje se od přístroje Celsiova, „zdá se mi poněkud nešťastným.

Úkol 1: Najdete v ukázce přechodníky a dovedete určit, zda se jedná o přechodník přítomný či minulý? Dovedete si představit řazení dějů takto vyjádřených?

Obrázek 20: Vladislav Vančura, pamětní deska na jeho domě, dílo pro děti

Úkol 2: Na obrázku vidíte jedno z nejznámějších Vančurových děl pro děti. Jak se kniha jmenuje a co název znamená?

7.4. PŘÍČESTÍ (PARTICIPIA)

Příčestí jsou neurčité tvary. Stejně jako přechodníky patří ke slovesným tvarům jmenného typu, tzn. kromě slovesného rodu (činného či trpného) vyjadřují také jmenné kategorie (číslo, rod a životnost). Příčestí jsou vždy součástí určitých slovesných tvarů.

Příčestí činné (minulé, l-ové) se tvoří z kmene infinitivního příponou -l- a jmennými koncovkami v singuláru -Ø, -a, -o, v plurálu -i, -y, -a, např. *bral, brala, bralo, brali, braly, brala*. Je součástí préterita (minulého času), např. *četl jsem*, i kondicionálu (podmiňovacího způsobu) přítomného i minulého, např. *četl bych, byl bych četl*.

Příčestí trpné (příčestí n-ové, t-ové) se tvoří z kmene infinitivního příponami -n, -en, -t a jmennými koncovkami v singuláru -Ø, -a, -o, v plurálu -i, -y, -a, např. *chválen, chválena* aj. Je základem opisného pasiva (trpného rodu opisného), např. *je / byl / bude vyřešen*.

7.5. SUBSTANTIVUM A ADJEKTIVUM VERBÁLNÍ

Z příčestí trpného se tvoří příponou -í tzv. **substantivum verbální** (podstatné jméno slovesné). Má dějový význam a narozdíl od ostatních dějových substantiv (ženitba, běh aj.) umí vyjadřovat vid (kupování jablek: vid nedokonavý x koupení jablek: vid dokonavý).

Adjektivum verbální (přídavné jméno slovesné) lze utvořit:

- z příčestí trpného příponou -ý (např. *balen* → *balený*)
- z příčestí činného příponou -ý (např. *vlekl* → *vleklý*)
- z přechodníku minulého příponou -í (např. *balíc* → *balící*)

Adjektiva verbální jsou gramaticky adjektiva, tj. deklinují se dle vzorů mladý a jarní.

7.6. VERBA Z HLEDISKA MORFOLOGICKÉ FORMY

7.6.1. Slovesný kmen

Slovesné tvary se tvoří od slovesných kmenů. Pro tvoření slovesných tvarů jsou zásadní dva kmeny, **přítomný** (přezentní) a **minulý** (préteritní). Mluvnická literatura uvádí také kmen **infinitivní**, ten je však v podstatě shodný s kmenem minulým, u některých verb se liší pouze délkou samohlásky.

Pro získání kmene je důležitý tzv. **výchozí tvar**, kterým je tvar **3. osoby oznamovacího způsobu času přítomného** (pro kmen přezentní, tj. přítomný) **nebo**

času minulého (pro kmen préteritní, tj. minulý). Z výchozího tvaru získáme po odtržení osobní koncovky kmen přítomný, po odtržení l-ové koncovky kmen minulý.

Tabulka 22: Tvoření slovesných tvarů ze slovesných kmenů

typ kmenu	výchozí tvar	kmen – odtržená koncovka	tvořené tvary
kmen přítomný (prézentní)	3. osoba indikativu přítentu (oznamovacího způsobu přítomného času)	ber-e, maž-e, min-e, kryj-e, kupuj-e, pros-í, děl-á	oznamovací způsob rozkazovací způsob přechodník přítomný
kmen minulý (préteritní)	3. os. indikativu préterita (oznamovacího způsobu minulého času)	bra-l, maza-l, minu-l, kry-l, kupova-l, prosí-l, děla-l	příčestí trpné* příčestí minulé přechodník minulý
k. infinitivní	infinitiv	brá-t, děla-t	infinitiv

*Od příčestí trpného se tvoří substantiva slovesná koncovkou -í (např. *brán* → *braní*, *ryt* → *rytí*) a adjektiva slovesná koncovkou -ý / -á / -é (např. *bran-ý*, *ryt-ý*).

Od příčestí minulého (l-ového) se tvoří některá adjektiva slovesná (např. *zvadl-ý*, *uplynul-ý*), ta se tvoří také od přechodníků (např. *jdouc-í*, *přeživš-í*).

7.6.2. Stavba slovesného tvaru

Jednoduché slovesné tvary se skládají z **tvarotvorného základu**, jímž je kořen slova, a z **tvarotvorného formantu**, který většinou obsahuje kmenotvornou příponu (sufix) a ohýbací koncovku.

Před kořenem slova může stát slovotvorná, popř. tvarotvorná předpona (prefix). **Slovotvorné předpony** nám vytváří další slova, tj. slovníkové výrazy (např. *mluvit* – *domluvit*, *vymluvit*, *pomluvit*...), **tvarotvorná předpona** nám vytvoří pouze tvar, např. budoucího času. Typickými tvarotvornými předponami jsou *po-* a *pů-*, které nám po slovesech pohybu vytváří futurum (čas budoucí), ale nevzniká jimi nové slovo, např. ve spisovné češtině neexistují slova *půjít* (od půjdu) nebo *poletět* (od poletím).

Složené slovesné tvary jsou spojením **plnovýznamového slovesa** (složeného z tvarotvorného základu a tvarotvorného formantu) s různými tvary **pomocného slovesa být / bývat**.

Tabulka 23: Stavba jednoduchého slovesného tvaru (příklady)

slovotvorná předpona	tvarotvorný základ	tvarotvorný formant	
předpona	kořen	kmenotvorná přípona	koncovka
	kmen		
po-	-sun-	-uj-	-i
u-	-slyš-		-íš
	tisk-	-n-	-eme

7.7. KLASIFIKACE SLOVESNÝCH TVARŮ

Při klasifikaci slovesných tvarů uvádíme obvykle hodnotu čtyř základních slovesných kategorií, tj. **osobu, číslo, čas a způsob** takto: tvar *posunuje* je ve 3. osobě, čísla jednotného, času přítomného, způsobu oznamovacího.

Přesnou klasifikaci bychom však získali uvedením také slovesného rodu a vidu, srov. např. *posunoval* x *byl posunován* (rod činný x trpnému), či *oseje* x *osévá* (vid dokonavý x nedokonavému), ostatní klasifikace těchto dvojic tvarů slov je v pěti kategoriích stejná.

Tvary jednoduché a složené

Slovesné tvary rozdělujeme také dle toho, zda je tvar vyjádřen samotným verbem, a tedy je **tvarem jednoduchým** (např. *píše, jde, sází*); či je součástí slovesného tvaru také pomocné sloveso *být*: v tom případě jde o **tvar složený**. Pozor: čas minulý (préteritum) je považován za tvar složený i přesto, že ve 3. osobě není přítomno pomocné sloveso *být* (*on šel, oni mluvili*).

Tvary určité a neurčité

Jednotlivé slovesné tvary se liší tím, zda a jaké mluvnické kategorie vyjadřují. Pokud vyjadřují osobu a číslo (i další kategorie), klasifikujeme je jako **tvary určité** (finitivní). Všechny tvary uvedené v tabulce 24, považujeme za určité.

Tabulka 24: Klasifikace slovesných tvarů určitých

	klasifikace tvaru	hodnocení tvaru
indikativ (oznamovací způsob)	prézentu (přítomného času), př. <i>mluvím</i> + všechny další tvary paradigmatu (tvary ve všech dalších osobách obou čísel)	tvar jednoduchý
	préterita (minulého času), př. <i>mluvil jsem</i> + celé paradigma	tvar složený
	futura (budoucího času)	tvar jednoduchý (verba)

	např. <i>budu mluvit</i> + celé paradigma např. <i>přemluví</i> + celé paradigma	dokonavá + verba pohybu po-, pů-); tvár složený (verba nedokonavá)
imperativ (rozkazovací způsob)	imperativ nerozlišuje čas, existují pouze tvary ve 2. sg. a 1. + 2. pl., např. <i>mluv, mluvm, mluvte</i>	tvár jednoduchý
kondicionál (podmiňovací způsob)	prézentu (přítomného času), př. <i>mluvil bych</i> + celé paradigma	tvár složený
	préterita (minulého času), př. <i>byl by (býval)</i> <i>mluvil</i> + celé paradigma	tvár složený
pasivum opisné (trpný rod opisný)	v prézentu, préteritu, futuru , př. <i>jsem / byl jsem / budu vezen</i> + celé paradigma	tvár složený
pasivum zvrtné (trpný rod zvrtný)	v prézentu, préteritu, futuru , př. <i>vezl/-a/-o se, veze se, bude se vézt</i>	tvár složený

Oproti tomu **tvary neurčité** (infinitivní) nevyjadřují všechny mluvnické významy, zejména u nich nelze určit osobu. Neurčité slovesné tvary viz tabulka 25.

Tabulka 25: Neurčité slovesné tvary s charakteristikou a příklady

tvár	charakteristika	příklad
infinitiv	základní slovesný tvár uváděný ve slovnících; tvoří se z kmene infinitivního koncovou příponou -t, -ct, zastaraleji -ci; vyjadřuje kategorii vidu	<i>chválit, říct, říci...</i>
příčestí minulé	nazývané také jako činné či l-ové ; je součástí tvarů indikativu préterita (oznamovacího způsobu minulého času), kondicionálu (podmiňovacího způsobu) a také pasiva v préteritu (trpného rodu minulého času), viz kap. 7.2.5	včera ho <i>chválil</i> / -a / -o; <i>chválil</i> by ho... byl by ho <i>chválil</i> , kdyby...; <i>chválil se</i> jeho skvělý výkon.
příčestí trpné	nazývané také jako n-ové či t-ové (dle zakončení, srov. <i>uvařen</i> x <i>zajat</i>); je součástí pasivního tvaru opisného (viz kap. 7.2.5); tvoří se z něj substantivum a adjektivu verbální, a to přidáním koncovky -í / -ý (viz kap. 7.2.1)	<i>chválen</i> (je <i>chválen</i>); <i>chválení, chválený</i>
přechodník přítomný	ve starší češtině vyjadřoval děj současný s dějem hlavním (viz kap. 7.2.1)	<i>nesa, nesouc, nesouce</i> <i>chvále, chválic, chválice</i>
přechodník minulý	ve starší češtině vyjadřoval děj předcházející ději hlavnímu (viz kap. 7.2.1)	<i>pochváliv, pochválivši,</i> <i>pochválivše;</i> <i>přines, přinesši, přinesše</i>

7.8. ČASOVÁNÍ (KONJUGACE) SLOVES

Konjugace je těsně spjata s kategorií osoby (persona, viz kap 7.2.1) a využívá 2 typy přítomných koncovek (viz tabulka 26).

Tabulka 26: Osobní koncovky v českém jazyce

		zakončení ve tvarech všech osob obou čísel					příklady
	já	ty	on/ona/ono	my	vy/vy	oni (ony, ona)	
1. typ	-u/-i	-eš	-e	-eme	-ete	-ou/-í	<i>nesu, kupuju/-i</i>
2. typ	-ím/-ám	-íš/-áš	-í/-á	-íme/-áme	-íte/-áte	-í/-ejí	<i>prosím, dělám</i>

Tyto typy korespondují se slovesnými třídami. Do 1. konjugačního typu spadají verba, která mají ve 3. osobě sg. zakončení **-e** (před ním **-n-** nebo **-j-**). Jsou to verba 1.–3. slovesné třídy (viz tab. 27). Do 2. typu patří verba, která jsou ve 3. osobě singuláru zakončená na **-í/-á**, tj. verba 4. a 5. slovesné třídy (viz tab. 27).

Verba se tedy dělí do pěti slovesných tříd podle **zakončení** ve 3. osobě čísla jednotného. Rozeznáváme zakončení **-e**, **-ne**, **-je**, **-í**, **-á**. Slovesa v těchto jednotlivých pěti třídách jsou reprezentována **slovesnými vzory**. K jednotlivým vzorům přiřazujeme verba na základě **srovnání tvaru imperativu** (rozkazovacího způsobu) ve 2. osobě čísla jednotného a **tvaru příčestí minulého** (viz tab. 27).

Tabulka 27: Slovesné třídy a vzory

		vzory	poznámka			
1. třída	-e	tvrdé vzory (před koncovkou -e je tvrdá nebo obojetná souhláska)	nese bere	<i>nesl bral</i>	<i>nes! ber!</i>	Mnoho sloves této třídy má také tvary podle 5. slovesné třídy (vzor <i>dělá</i>), např. <i>češu</i> i <i>česám</i> , <i>řežu</i> i <i>řezám</i> , <i>sypu</i> i <i>sypám</i> . Imperativ (rozkazovací způsob) některých těchto sloves má tvary již jen podle vzoru <i>dělá</i> , např. <i>kousej</i> , <i>klouzej se</i> , <i>dřímej</i> , <i>kývej</i> ; někdy jsou tvary dubletní dle obou tříd, např. <i>syp</i> i <i>sypej</i> , <i>šlap</i> i <i>šlapej</i> .
		měkké vzory (před koncovkou -e je měkká souhláska)	maže, peče, tře	<i>mazal pekl třel</i>	<i>maž! peč! tři!</i>	
2. třída	-ne	tiskne mine začne	<i>tiskl minul začal</i>	<i>tiskni! miň! začni!</i>	Některá verba kolísají mezi vzory <i>mine</i> a <i>začne</i> (např. <i>napnout – napnul</i> i <i>napjal</i>). Některá slovesa vzoru <i>tiskne</i> mají tvar s -nu- (<i>zvrtnu-l</i>). V příčestí trpném je tvar s -nu-	

				obvyklý: <i>tisknut</i> i <i>tištěn</i> .
3. třída -je	kryje, kupuje	<i>kryl</i> <i>kupoval</i>	<i>kryj!</i> <i>kupuj!</i>	Verba s kmenotvorným vokálem -a mají v přičestí minulém vždy dlouhou samohlásku, např. <i>hrál</i> , <i>přál</i> , <i>smál se</i> aj.
4. třída -í	prosí, trpí, sází	<i>prosil</i> <i>trpěl</i> <i>sázel</i>	<i>pros!</i> <i>trp!</i> <i>sázej!</i>	Verba vzoru <i>prosí</i> mají v přičestí trpném často hláskové alternace, např. <i>prosit</i> – <i>prošen</i> , <i>platit</i> – <i>placen</i> , <i>nahradit</i> – <i>nahražen</i> , <i>zkazit</i> – <i>zkažen</i> , <i>zpozdít</i> – <i>zpožděn</i> aj. Rozdíly mezi vzory <i>trpí</i> a <i>sází</i> je ve 3. pl. přítomnosti: <i>oni trpí</i> x <i>oni sázejí</i> , některá slova kolísají mezi těmito dvěma vzory, takže mají dvojí tvary, např. <i>souvisí</i> i <i>souvisejí</i> , <i>šumí</i> i <i>šumějí</i> aj.
5. třída -á	dělá	<i>dělal</i>	<i>dělej!</i>	

7.8.1. Časování nepravidelných sloves

Za nepravidelná slovesa považujeme ta, která se neshodují s žádným slovesným vzorem. Jsou to verba **být**, **chtít**, **vědět**, **jíst**. Je třeba si ale uvědomit, že nepravidelnosti a odchylky v různých kategoriích a tvarech lze nalézt u mnoha dalších verb. Pro představu uvádíme v tabulce 28 různé tvary nepravidelných verb.

Tabulka 28: Tvary nepravidelných verb

tvary	nepravidelná verba			
infinitiv	být	chtít	vědět	jíst
Indikativ přítomnosti	jsem	chci	vím	jím
přičestí minulé	byl	chtěl	věděl	jedl
přičestí trpné	dobyt	chtěn	---	sněden
imperativ	bud'!	chtěj!	věz!	jez!
přechodník přítomný	jsa	chtěje	věda	jeda
přechodník minulý	byv	chtěv	vyzvědév	vyjed

8. PŘÍSLOVCE (ADVERBIA)

Adverbia jsou plnovýznamový slovní druh. Vyjadřují místní, časové, příčinné a jiné okolnosti dějů a vlastností.

8.1. PŘÍSLOVEČNÉ TYPY A DRUHY

Dle sémantické (významové) funkce je možné adverbia rozdělit do 3 skupin:

- příslowce plnovýznamová** – jsou nositeli zcela konkrétního významu (např. *venku, brzy, vesele* aj.);
- příslowce zájmenná** (adverbia pronominální) – pojmenovávají jevy náhradně, tj. podobným způsobem jako zájmena. Zájmena také připomínají svojí stavbou (např. *tam, kde, kdy, jak, tak, proč, proto* aj.). Mají funkci ukazovací (*tady, tam, odtud...*), tázací (*kdy, kde, kam, proč...*), vztažnou (*tak, jak...*), vyjádření neurčitosti (*někdy, někam, nějak...*) aj.;
- příslowce způsobová** (adverbia modální) vyjadřují modalitu věty, tzn. postoj mluvčího k obsahu (např. *je třeba, možno, nutno, lze* atd.).

Co je spřahování?

Spřahování je specifický způsob tvoření slov, kterým vytváříme tzv. **spřežky**. To jsou nová slova, která vznikla prostým vzájemným spojením slov beze změny jejich tvarů. Tvoříme tak například **číslovky** (*pět a dvacet* → *pětdvacet*), **přídavná jména** (*dlouho hrající* → *dlohohrající*), **příslowce** (*zhurta* → *zhurta*, *na nic* → *nanic*, *jak se patří* → *jaksepátří*) i **podstatná jména** (z *mrtvých vstání* → *zmrtvýchvstání*). Nejznámějším a nejčastějším výsledkem spřahování jsou **příslowcečné spřežky**.

Ze slovotvorného hlediska rozlišujeme dva základní způsoby vzniku adverbií:

- příslowce odvozená** z dalších slovních druhů, a to nejčastěji:
  - o **z přídavných jmen** (tzv. deadjektivní adverbia) příponami -e /-ě (*vesele, chytře, hloupě...*), -o (*nízko, daleko, horko...*), -y (*hezky*) aj. Přesněji bychom mohli vysledovat změny adjektivních přípon v adverbialní takto: -ský → -sky, -zký → -zky, -ký → -ce, -cký → -cky, -ý → -ě, -ý → -e (*lidský* → *lidsky*, *měkký* → *měkce* aj., další příklady si jistě dosadíte sami dle své jazykové zkušenosti);
  - o **ze sloves** (tzv. deverbativní adverbia) příponami -mo (*zkusmo, letmo...*), -ky (*mlčky, nevědomky...*), -í (*potají...*);
- příslowcečné spřežky a ustrnulé pády jmen**, např. substantiva *to ráno, ten večer* ustrnula v adverbia jako odpověď na otázku *kdy?*, tj. *ráno, večer*. Spojení předložky a podstatného jména se spřáhlo v adverbium, např. *Stoupal z dola, psal na čisto* → Odkud stoupal? *Zdola*. Jak psal? *Načisto*. Adverbii se staly ustrnulé vazby sloves, např. přechodníkové (*v sedě, ve stoje, jářku*), větné (*jaksepátří, jakbysmet*) aj.

Žáci 1. stupně se učí,

- **že** příslovce jsou slova, která označují okolnosti dějů (např. místní, časové atd.);
- **že** jsou to neohebná slova;
- **že** je můžeme stupňovat.

Dozvídají se také,

- **že** skupiny mě / mně v příslovcích se řídí přídavnými jmény. Žádné písmeno se nesmí přidat ani ztratit, tj. *skromný* → *skromně*, *němý* → *němě*, *jemný* → *jemně*, *rozumný* → *rozumně*, *známý* → *známě* atd.

Přísluvečné spřežky píšeme dohromady. Často však vedle sebe existují jak podoby psané zvlášť, tak dohromady. Význam obou podob může být totožný (*na příklad i například*), nebo se v různé míře významově rozlišuje. Zda je předložkové spojení kodifikováno jako spřežka, a tudíž se píše dohromady, lze ověřit např. v internetové jazykové příručce Ústavu pro jazyk český, či ve slovníku

spisovné češtiny, pravidlech českého pravopisu aj. Pokud hledaný výraz nenalezneme, jde většinou o dvě samostatná slova, a proto je píšeme zvlášť.

Příslovce tradičně dělíme do několika druhů, podle typů okolností, které vyjadřují (viz tabulka 29).

Tabulka 29: Druhy příslovcí s charakteristikou a příklady

druh	charakteristika druhu, poznámky, příklady	výčet zájmen
a) příslovce času (adverbia temporis)	vyjadřují časové okolnosti, ptáme se na ně otázkami např. kdy? odkdy? dokdy? jak dlouho?	<i>včera, dopoledne, ráno, teď, kdykoli, dlouho, krátce...</i>
b) příslovce místa (adverbia loci)	vyjadřují místní okolnosti, ptáme se na ně otázkami např. kde? odkud? kudy? kam?	<i>nahoře, nahoru, shora...</i>
c) příslovce způsobu (adverbia modi)	vyjadřují okolnosti způsobové, ptáme se na ně otázkou jak? jakým způsobem?	<i>dobře, špatně, rychle, vtipně...</i>
d) příslovce míry (adverbia kvantity)	vyjadřují stupeň, či míru, ptáme se na ně otázkami jak málo? jak mnoho?	<i>málo, mnoho, moc, velmi, zcela...</i>
e) příslovce příčiny (důvodu) (adverbia causae)	vyjadřují příčinu (důvod), kvůli které děj probíhá, ptáme se na ně otázkou proč?	<i>úmyslně, náhodou...</i>

8.2. STUPŇOVÁNÍ ADVERBIÍ

Příslovce – stejně jako přídavná jména – se dají stupňovat. Jde vlastně o specifický druh ohýbání slova, kterým lze vyjádřit vyšší či nejvyšší intenzitu obsahu slova.

Stupňujeme většinu příslovcí odvozených od přídavných jmen, naopak příslovce utvořená z jiných slovních druhů stupňovat nelze. Ze základního příslovečného tvaru vytvoříme **komparativ** (2. stupeň) příponami -štěji /-čtěji, -ěji / -(č)ěji, např. *řidčeji, hlouběji* aj. **Superlativ** (3. stupeň) pak tvoříme z komparativu přidáním předpony nej- (*nejřidčeji, nejhlouběji...*).

Stejně jako u adjektiv existují některá adverbia, která se stupňují nepravidelně, tj. stupňovaný tvar mění základ slova (*dobře → lépe → nejlépe, špatně → hůře → nejhůře, málo → méně → nejméně, hodně → více → nejvíce* aj.).

9. PŘEDLOŽKY (PREPOZICE)

Předložky jsou neohebný, neplnovýznamový slovní druh. Stojí samostatně před plnovýznamovými slovy a ve spojení s nimi vyjadřují další okolnosti (místní, časové, příčinné aj.).

9.1. TŘÍDĚNÍ PŘEDLOŽEK

Předložky **dle původu** lze třídit na **původní** a **nepůvodní**. Soustava původních předložek je dnes prakticky uzavřena, jde o předložky neslabičné (k, s, z aj.), jednoslabičné (na, o, u aj.) i víceslabičné (mezi, kromě aj.).

Protože se však v jazyce projevuje potřeba vyjadřovat vztahy co nejpřesněji, vznikaly a stále vznikají další předložkové výrazy z jiných slovních druhů, tzv. předložky **nepůvodní**. Většinou jde o původní adverbia či ustrnutí pádů substantiv, které nově začne plnit roli předložky (*díky něčemu*, *prostřednictvím něčeho*, *kolem něčeho...*).

Předložky lze třídit také **dle spojitelnosti / slučitelnosti** s různými pády (kromě 5. pádu). Také nominativ (1. pád) je považován za bezpředložkový, přestože se s ním pojí některé předložky cizího původu.

Tabulka 30: Příklady předložek dle slučitelnosti s pády

slučitelnost s pádem	předložky původní	předložky nepůvodní
s nominativem		<i>versus, kontra, a là...</i>
s genitivem	<i>bez, do, u, z...</i>	<i>blízko, uprostřed, nedaleko, vedle, během, úderem, v půli...</i>
s dativem	<i>k...</i>	<i>kvůli, díky, naproti, navzdory...</i>
s akuzativem	<i>na, nad, o, ob, pod, pro, přes...</i>	<i>mimo, nehledě na, bez ohledu na...</i>
s vokativem	---	---
s lokálem	<i>o, při, na, po, v...</i>	
s instrumentálem	<i>nad, pod, před, s, za...</i>	<i>dnem, rokem, mezi, v souladu s...</i>

Některé předložky mohou mít dvojí podobu: **vokalizovanou** a **nevokalizovanou**, např. *z/ze, s/se, k/ke/ku, bez/beze* atd. K vokalizaci dochází zejména tehdy, když slovo po předložce začíná stejnou či podobnou souhláskou (např. znělostně párovou *se zubařem, ve fiatu...*) nebo skupinou dvou/tří konsonantů (např. *ve středu, ke škole* aj.).

Předložky by bylo také možno třídit **dle vyjadřovaného vztahu**, např. **prostorové vztahy** vyjadřují předložky (*nad, pod, u, k, v, blízko, uprostřed, mezi, nedaleko* aj.), **časové vztahy** předložky (*v, od, do, během, hodinou* aj.), **příčinné vztahy** (*pro, kvůli, navzdory...*) aj.

9.2. UŽÍVÁNÍ PŘEDLOŽEK

Vztahuje-li se předložka k několika substantivům, která jsou vzájemně ve slučovacím poměru, není nutné předložku opakovat (*stavil se pro syna a dceru, mluvil k nevěstě a ženichovi...*).

Je-li mezi slovy jiný než slučovací poměr, je lépe předložku zopakovat (*nejenže mluvil o..., ale dokonce i o..., viděl na stůl, ale ne na okno...*).

Stejnou předložku je třeba opakovat také ve stylu odborném (většinou také v administrativním), aby sdělení bylo jasné a nezaměnitelné.

Ve stylu odborném se ve velké míře vyskytují předložky nepůvodní. Je to dáno snahou textů co nejpřesněji vyjádřit slovní vztahy.

Někdy může mezi předložku a substantivum vstoupit jiné slovo (velmi často přívlástek). Předložka je však i v těchto případech významově spojena přímo s podstatným jménem (např. *před vysokým domem* → *před domem*, *na tvého přítele* → *na přítele* aj.).

Žáci 1. stupně se učí,

- **že** předložky jsou neohebná slova;
- **že** se pojí s dalšími slovy, s nimi pak vyjadřují okolnosti (časové, místní aj.);
- **že** jsou jednoslabičné nebo neslabičné (např. *na stole, u stolu; k mamince*);
- **že** ve spojení se jménem v 7. pádě užíváme předložku **s/se**, ve spojení se 2. pádem předložku **z/ze**.

Také se učí

- **že** je třeba rozlišovat předložku a předponu. Získají informaci, že **předložka** je samostatné slovo, vyslovuje se sice dohromady s následujícím slovem, ale píše se zvlášť (např. *u skladu, po obědě*). Říkají si, že mezi předložku a slovo jde vložit jiné slovo (*před domem* → *před naším domem*). Oproti tomu **předpona** je součástí slova, stojí před kořenem slova a píše se s ním dohromady (např. *uslyším, položil*).

10. SPOJKY (KONJUNKCE)

Spojky jsou neohebný, neplnovýznamový slovní druh. Slouží ke spojování vět a větných členů a vyjadřují jejich vzájemný vztah rovnocenný (spojky souřadící), či závislý (spojky podřadící).

10.1. TŘÍDĚNÍ SPOJEK

Spojky se mohou projevovat ve více formách:

- Forma **jednoslovná** – jde o nejběžnější typ, kdy je vztah mezi větami (větnými členy) vyjádřen jedinou spojkou (*a, ale, nebo, že, když* aj.);
- Forma **dvojitá** – jde o výrazy složené ze dvou (i více) vzájemně významově korespondujících spojek (*bud' – nebo, nejenže – ale* aj.);
- Forma **víceslovná** – jedná se většinou o kombinované spojkové výrazy, do kterých vstupují další slovní druhy, zejména adverbia (*zrovna když, stejně jako, v důsledku toho, že...*);
- Forma **opakovaná** – tatáž spojka je použita dva a vícekrát, vyjadřuje tedy několikanásobný vztah stejného typu (*a...a...a, nebo...nebo* aj.);

Uzuální je členění spojek na spojky **parataktické**, vyjadřující souřadící větné či slovní vztahy, a **hypotaktické**, vyjadřující sémantickou (významovou) závislost vět či větných členů. Charakteristiky a příklady obou typů viz tabulka 31.

10.2. VYJADŘOVÁNÍ VĚTNÝCH A SLOVNÍCH VZTAHŮ

Žáci 1. stupně ZŠ se učí,

- **že** věty v souvětí bývají spojeny spojovacími výrazy, ale někdy mezi nimi spojovací výraz není;
- **že** mezi **spojovací výrazy** patří **spojky** (*a, ale, aby, že...*), **zájmena** (*který, kdo, koho, co čeho...*), **příslovce** (*kde, kdy, kam, odkud...*);
- **že** v mluvených projevech jsou mezi větami v souvětí přestávky, zpravidla před spojovacími výrazy.

Spojky a spojovací výrazy slouží k vyjádření slovních / větných vztahů různého sémantického obsahu. Je však třeba si uvědomit, že **spojky nejsou jediným slovním druhem, který slouží k vyjádření vztahů mezi větami (větnými členy)**. Spojovací funkci mívají často také **vztažná zájmena** (*kdo, co, jaký, který, čím, jenž*) a **vztažná příslovce** (*kde, odkud, kudy, kam, kdy, odkdy, dokdy, jak* aj.). V těchto případech ve školní praxi často používáme termín **spojovací výraz**, jímž specifikujeme pouze funkci, nikoli slovní druh.

Tabulka 31: Větné a slovní vztahy dle sémantické charakteristiky s příklady spojek a dalších spojovacích výrazů

	druhy vztahů	vyjadřovaný vztah	příklady spojek	spojovací výrazy zahrnující další slovní druhy
souřadící / parataktické vztahy	slučovací	slučování, časová následnost	<i>a, i, ani ani–ani</i>	<i>hned–hned, jak–tak, jednou–jednou (podruhé, potřetí...)</i>
	odporovací	opozice / protiklad	<i>ale, (a)však sice–ale</i>	<i>a naopak, ale naopak, a přece...</i>
	stupňovací	rozdílná úroveň	<i>a, i, ba, ba i</i>	<i>ba dokonce, a navíc, a ještě...</i>
	vylučovací	vyločení platnosti jednoho ze dvou	<i>nebo, či, buď–(a) nebo</i>	<i>nebo jenom, ne–ale...</i>
	příčinný a důvodový	příčina předchozího	<i>neboť, vždyť</i>	<i>a z té příčiny...</i>
	důsledkový	důsledek / následek předchozího	<i>(a) proto, tedy, tudíž</i>	<i>v důsledku toho..., a z toho důvodu</i>
	vysvětlovací	vysvětlení předchozího	<i>neboť, vždyť, totiž, tedy...</i>	<i>: (dvojtečka), tj. (to jest)</i>
podřadící / hypotaktické vztahy	příčinný	závislá příčina	<i>protože, poněvadž, jestliže, když</i>	<i>z toho, že..., z té příčiny, že..., kvůli/díky tomu, že...,</i>
	účinkový / následkový	následek /důsledek	<i>že, až, pročez, takže, čímž</i>	<i>tak–že, tolik–že, takový– že, div že, málem že...</i>
	účelový	účel	<i>aby, ať...</i>	<i>už aby, jen aby..., k tomu, aby..., za účelem, aby...</i>
	podmínkový	podmíněnost	<i>kdyby, jestli(že), - li, když, pakli(že) pokud</i>	<i>za předpokladu, za podmínky, že...</i>
	přípustkový	navzdory okolnosti	<i>ač, ačkoli(v), třeba(že), přesto(že), i kdyby</i>	<i>navzdory tomu, že..., bez ohledu na to, že...</i>
	časový	časové vztahy	<i>když, až, než, dokud</i>	<i>právě když, tehdy když, poté, co..., dříve než...</i>
	způsobový +srovnávací	vztahy způsobové a srovnávací	<i>tak, tak–že, tím– že, tak–jak, tak– aby, jak(o), jako (kdy)by</i>	<i>tolik, kolik..., jinak než...</i>
	další vztahy (prostředkový, průvodní okolnosti, zřetele	další sémantické vztahy	<i>aniž (by) leda (by)..., až na to, že...</i>	<i>tím, že...tak, že...; bez toho, že/aby...; pokud se týká, pokud jde o..., podle toho, jak...</i>

11. ČÁSTICE (PARTIKULE)

Částicemi se v české lingvistice myslí skupina velmi nesourodých neohebných výrazů, které ve větě obvykle vyjadřují postoj mluvčího k obsahu své výpovědi, tj. hlavním účelem částic je vyjádřit modalitu, přání, intenzitu aj.

11.1. TŘÍDĚNÍ ČÁSTIC

Dle významu je možné v tomto slovním druhu rozlišit několik typů sloužících ke specifickému účelu.

- **Přací částice** (*ať, nechtě, kéž*) stojí vždy na začátku věty a vyjadřují přání či pobídku. Uvozují věty přací a ve školní praxi 1. stupně jsou jedinou skupinou částic, se kterou se žáci setkávají (*Kéž mám dost odvahy! Ať zůstane doma.*).
- **Modální částice** (*určitě, jistě, pravděpodobně, nejspíš, možná, asi, snad aj.*) udávají, jak mluvčí vnímá pravděpodobnost platnosti sdělovaného obsahu, tj. zda obsah výpovědi považuje za nanejvýš pravděpodobný na straně jedné až po vyloučený na straně druhé. Protože nejde o větné členy, nelze se na ně ptát doplňujícími otázkami za použití větných členů. Modální částice bývají většinou přítomny ve větách oznamovacích (*Bude asi doma. Pravděpodobně už nepřijde.*).
- **Vytýkácí částice** (*jen, také, i, přímo, právě, pouze aj.*) vytýkají / akcentují určitou část výpovědi (*Přišel i Petr. Byla tam jen Dana. Pouze bílé víno mi dělá dobře.*). Syntakticky jsou součástí větného členu (*i Petr, jen Dana, pouze víno*).
- **Odpověďové částice** (*ano, ne, nespisovně no, jo, nene aj.*) slouží k vyjádření kladné, či záporné odpovědi na otázky zjišťovací (*Přijdeš brzy? Ano / ne.*)¹⁰
- **Modifikační částice** (*ale, a, to, vlastně, klidně, prostě, pěkně aj.*) spolu s dalšími prostředky (např. intonací) a s ohledem na kontext spoluvytvářejí osobní až emocionální charakter komunikace. Jsou užity většinou v mluveném projevu. V běžném užití jsou jinými slovními druhy a v částice

Žáci 1. stupně ZŠ se učí,

- **že** slova *ať, nechtě, kéž, což* jsou částice;
- **že** částice jsou slova neohebná;
- **že** je používáme na začátku vět, kterými vyjadřujeme velká přání, výzvy nebo zvolání.

¹⁰ Reagovat na zjišťovací otázky lze také modifikačními a modálními částicemi (*jistě, jasně aj.*) Podobnou funkci mají tzv. negační částice *ne, nikoli*, které se užívají pro negaci pouze části věty (*Podívala se ne / nikoli na mě, ale na něj.*).

„poklesly“ právě v důsledku jejich změněné komunikační funkce (*Prostě se s tím vyrovněj! Klidně se posad'. To jsou ale novinky! A maminka dnes neuvažila.*).

V některých odborných publikacích (Grepl a kol., 1996) jsou zmiňovány také částice **intenzifikační** (*moc, velmi, dost, hodně, úplně, zcela*), které jsou v současné školní praxi běžně klasifikována jako adverbia míry.

12. CITOSLOVCE (INTERJEKCE)

Citoslovce jsou neohebným slovním druhem, který slouží k vyjádření citů, pocitů, zvuků a dalších významů. V komunikaci jsou citoslovce plně sdělná a formálně samostatná. Až na výjimky nejsou větnými členy.

12.1. TŘÍDĚNÍ CITOSLOVCE

Dle významové funkce je možné v tomto slovním druhu odlišit několik skupin sloužících ke specifickému účelu.

- **Pocitová citoslovce** (*hurá, sláva, do háje, jéééé, no nazdar, páni, mňam, fuj, brrr* aj) vyjadřují bezprostřední reakci na komunikační podněty (radost, povzbuzení, překvapení, smutek, bolest, pozitivní či negativní postoj aj.). Interpretace přesného významu často závisí na kontextu (např. *No teda!* může znamenat překvapení, úžas, zklamání, ironii aj.).
- **Zvukomalebná (onomatopoická) citoslovce** jsou založena na snaze co nejpřesněji napodobit zvuk (*buch, cink, tuk tuk, ššššš* aj.). Početně velkou a samostatnou skupinu tvoří nápodoby zvuků zvířat (*mňau, ku-ku, ssssss* aj.). Z citoslovcí této skupiny jsou často vytvářena slovesa (*bouchnout, ťuknout, kdákat, pípat* aj.).

Zajímavým příkladem použití citoslovcí v praxi by mohl být text zvaný příhodně ONOMATOPOIE (viz obr. 21) z knihy Stylistická cvičení od francouzského prozaika, básníka a matematika Raymonda Queneau (1903–1976). V souladu s experimentálním charakterem Queneauových děl jde o „hraní si“ s jazykovou formou“, neboť jedna a tatáž událost je popsána v 99 stylistických a jazykových obměnách. Kniha Stylistická cvičení tak může být skvělým pomocníkem při výuce.

Obrázek 21: Ukázka Onomatopie (Raymond Queneau)

- **Obecně kontakto­vá a vybí­ze­cí citoslovce** tvoří skupinu citoslovců, jimiž mluvčí navazuje kontakt, či udržuje kontakt během komunikace (*hej, podívej, člověče, na, vid', že jo aj.*), patří sem i citoslovce kontaktu se zvířaty (*na pipipi, prrrr, hot, čehý, huš aj.*).

Žáci 1. stupně ZŠ se učí,

- **že** citoslovce jsou slova neohebná;
- **že** vyjadřují city, nálady, výzvy (*ach, au, ó, haló*) nebo hlasy a zvuky lidí (*hej, heč, hurá*), zvířat (*haf, mňau*) a věcí (*bum, prásk*).

Citoslovce jsou do značné míry konvenční, tj. používají se různými lidmi ve stejných situacích velmi podobně. V jednotlivých jazycích se však mohou při stejném významu poměrně odlišovat, protože možnosti jejich tvoření jsou velmi závislé na hláskovém systému daného jazyka (např. české či slovenské *haf* má v němčině ekvivalent *wau*, v angličtině *woof*, ve francouzštině *ouah*, ve španělštině *guau*, v italštině *bau*, v ruštině *гав / мяв* atd.).

Hodnotíme-li formální stránku citoslovců, všimneme si, že často jde o nekonvenční spojení hlásek (např. *chrrr, hepčííí, au*), která je dána jejich expresivní a zvukomalebnou motivací. Některá citoslovce také vznikají jako ustrnulé vokativy substantiv (*bože, páni, ježíšikriste, šmarjápáno*) či imperativy sloves (*vid', hledme, podívej, tumáš*). Citoslovce nebývají větnými členy (až na výjimku vyjádření přísudku citoslovcem, např. *Káča hup na čerta.*) a ve větě se obvykle oddělují interpunkcí (*Brrrrr, to je zima. Au, to bolí.*).

Obrázek 22: Ukázky zvukomalebných citoslovců zvuků zvířat v anglickém jazyce

13. MORFOLOGICKÝ ROZBOR

Cílem morfologického rozboru je poznání stavby slovního tvaru, tj. jeho členění v souvislosti s funkcí jednotlivých částí. Jde o rozčlenění slova na morfémy, tj. nejmenší prvky, které nesou určitý význam (lexikální či gramatický), viz tabulka 32.

Tabulka 32: Hlavní typy morfémů (Hrbáček, 1995, s. 7)

jednotlivé typy a podtypy morfémů		příklady	
prefixy (předpony) Předpony stojí před kořenem, dotváří sémantický, popř. gramatický význam slova.	slovotvorné prefixy (předpony) vytváří nové slovo.	<i>pra-věk, do-končit</i>	
	tvarotvorné prefixy (předpony) tvoří nový tvar slova, např. budoucí čas u sloves pohybu.	<i>po-/-pů po-vez-u, pů-jd-u</i>	
kmen slova Kmen je část slova po odtržení koncovek, jména – kromě zájmen – mívají zpravidla neměnný kmen, u sloves je rozdílný kmen přítomný a kmen minulý. Součástí kmene je kořen, slovotvorné a kmenotvorné přípony.	kořen slova je nositel lexikálního významu, je to společná část všech slov příbuzných.	<i>učitelk-a, královsk-ý, lov-it, lov-ecký, lov-ec, lov</i>	
	slovotvorné (odvozovací) a kmenotvorné sufixy (přípony) <ul style="list-style-type: none"> – pomocí slovotvorných přípon vytváříme odvozováním nová slova – kmenotvorné přípony jsou nositeli gramatického významu 	<i>peči→pek-ař, pekař→pekař-k-a, prac-uj-e, prac-ova-l</i>	
tvarotvorné sufixy (přípony) Tvarotvorné sufixy tvoří konkrétní tvar slova.	finální (koncovky) stojí na úplném konci slova, jsou nositeli mluvnických kategorií osoby, pádu či rodu	pádové koncovky rozlišují jednotlivé pády slova	<i>žen-a, žen-y, žen-ě..., mlad-ěho, naš-emu</i>
		osobní koncovky vyskytují se v indikativu přítomného a imperativu	<i>nes-u, nes-e-š, nes-ø, nes-me</i>
		rodové koncovky vyskytují se v přídělních a přechodných	<i>dělal-ø, dělal-a, dělal-i, dělán-y, nes-a, kupuj-e, kupuj-íc, -íce, kupovav-ø, -ši, -še...</i>
	nefinální sufixy stojí před koncovkami, rozlišují přídělní činné a trpné a indikují přechodník minulý.	sufix přídělní činného indikují přídělní činné	<i>děla-l-i</i>
		sufix přídělní trpného indikují přídělní trpné	<i>nes-en-i, kry-t-a</i>
		sufix přechodníku minulého indikují přechodník minulý	<i>uděla-v-ø, uděla-v-ši, uděla-v-še</i>

Dle Čechové (2000) lze ve slovních tvarech rozlišit **tvartvorný základ**, který obsahuje věcný význam slova, a **tvartvorný formant**, jenž je nositelem gramatické funkce. Součástí tvartvorného základu je **kořen**, který spolu s **kmenotvornou příponou** tvoří **kmen** slovního tvaru. Kmenotvorná přípona je spolu s **tvartoslovnou příponou**, neboli koncovkou, součástí tvartvorného formantu (Čechová, s. 175).

ZŠ

Žáci 1. stupně ZŠ se učí,

že některá slova jsou příbuzná, jejich významy spolu souvisí;

že slova mají společnou část, které říkáme **kořen**;

že kořen někdy může být i samostatným slovem (*les, hrad, byt, les*);

že stavební částí slova je část předponová, kořen a část příponová.

ZŠ

Žáci 1. stupně ZŠ se učí,

- **že předpona** je součástí slova a stojí před kořenem a **že** slova mohou mít i dvě předpony (*přípochodovat*);
- **že** při spojování předpony s kořenem se nesmí žádné písmeno „ztratit“, proto v některých slovech píšeme vedle sebe dvě stejné souhlásky (*bezzubý, oddechnout si*);
- **že o pravopisu předpon** rozhoduje obvykle význam: při směřování dohromady, shora dolů a z povrchu pryč se píše předpona s-, vyjadřujeme-li změnu stavu či výsledek děje, píšeme předponu z-; směr vzhůru je vyjádřen předponou vz-.

Žáci si také musí zapamatovat některé ustálené případy, které se nedají odůvodnit (např. *zpěv, zkouška, způsob, spatřit, strava* aj.).

Žáci procvičují v kontextu věty případy, kdy slova tvoří významově odlišné dvojice (*ztěžovat si – stěžovat si, zpráva – správa, zhlédnout – shlédnout, zvedl – svedl* aj.).

Dozvídají se také to,

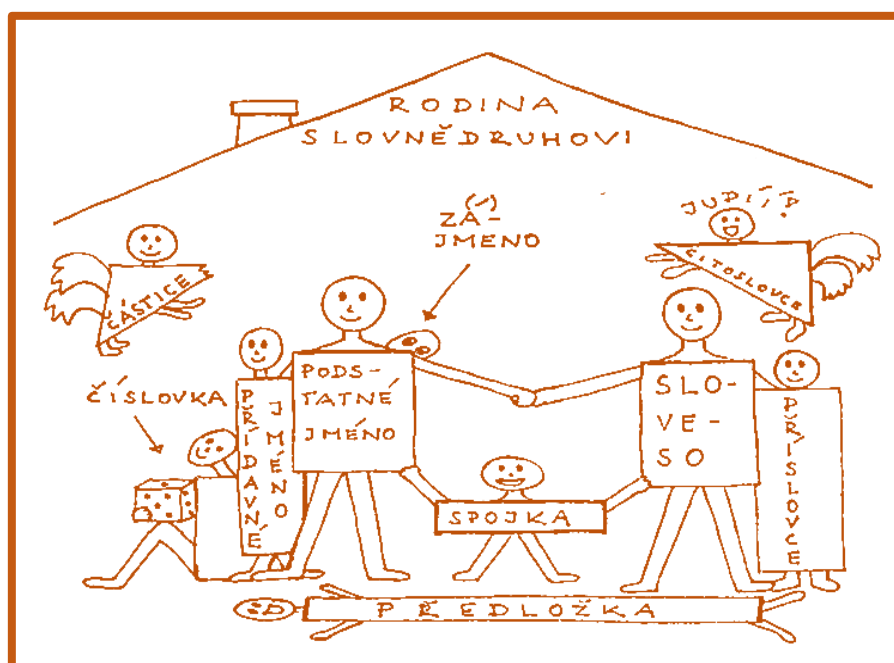
- **že předpony vy-, vý-** lze nahradit jinou předponou (např. *vysypal–zasypal, posypal, výmluva–domluva*);
- **že v předponách nad-, pod-, před-, od-** (*nade, pode-, přede-, ode-*) se píše vždy písmeno **d**;
- **že v předponách roz-, bez-** (*roze-, beze-*) se píše vždy písmeno **z**;
- **že** když se **předpony ob- a v-** spojí s kořenem slova začínajícím na *je-, jí-*, píšeme *obje-, objí-, vje-, vjí-*.

Při morfologickém rozboru se doporučuje nejdříve rozpoznat **kořen slova** vyhledáním společné části slov příbuzných. Dále identifikovat **předpony** (leží před kořenem). Poté rozpoznat **koncovky finální** (koncová část, která se mění při skloňování nebo časování slova) a **koncovky nefinální**. Po oddělení těchto částí je již snadné identifikovat **slovtvorné a kmenotvorné přípony** (Hrbáček, 1995).

Z hlediska morfologického rozboru jsou za **zvláštní případy morfémů** považovány tvary slovesa být užívané v podmiňovacím způsobu, tj. *bych, bys, by, bychom, byste*.

Postfixy se připojují za tvarotvorný sufix, např. *co-si, čeho-si, komu-si, tého-ž*. Při skloňování zůstávají postfixy vždy zcela na konci slova až za sklonnou koncovkou, např. *cosi – čehosi, čemusí* atd. (nikoli nesprávně *česiho, česimu* atd.).

Spojovací morfémy (konektémy) vzájemně pojí jiné morfémy, např. spojení slovních základů ve složených slovech (*vod-o-vod, vel-e-trh* aj.). Typickým českým konektémem je *-o-*, popř. *-e-*, *-i-*.

Obrázek 23: Výtvarné ztvárnění slovních druhů

Přehled jmenných vzorů

V následujících tabulkách jsou uvedeny všechny jmenné, adjektivní a zájmenné vzory. Podvzory jsou uvedeny u jednotlivých vzorů pouze v případě, že se v určitém pádu koncovka liší od uvedeného vzoru.

Vzory podstatných jmen rodu mužského

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	pán	páni / pánové, občané
2.	pána	pánů
3.	pánovi, pánu	pánům
4.	pána	pány
5.	pane, hochu	páni / pánové, občané
6.	pánovi, pánu	pánech, hoších
7.	pánem	pány

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	stroj	stroje
2.	stroje	strojů
3.	stroji	strojům
4.	stroj	stroje
5.	stroji	stroje
6.	stroji	strojích
7.	strojem	stroji

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	hrad	hrady
2.	hradu, lesa /ostrova	hradů
3.	hradu	hradům
4.	hrad	hrady
5.	hrade, zámku	hrady
6.	hradě, hradu, lese	hradech, lesích / zámčích
7.	hradem	hrady

pád	jednot. číslo	množné číslo
1.	předseda	předsedové, husité, husiti
2.	předsedy, paňáci	předsedů
3.	předsedovi	předsedům
4.	předsedu	předsedy, paňáci
5.	předsedo	předsedové, husité
6.	předsedovi	předsedech, paňácích, sluzích
7.	předsedou	předsedy, paňáci

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	muž	muži, mužové, obyvatelé
2.	muže	mužů, obyvatel/obyvatelů
3.	muži, mužovi	mužům
4.	muže	muže
5.	muži, otče	muži, mužové, obyvatelé
6.	muži, mužovi	mužích
7.	mužem	muži

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	soudce	soudci, soudcové
2.	soudce	soudců
3.	soudci, soudcovi	soudcům
4.	soudce	soudce
5.	soudce	soudci, soudcové
6.	soudci, soudcovi	soudcích
7.	soudcem	soudci

Vzory podstatných jmen rodu ženského

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	žena	ženy, ruce, skici
2.	ženy, skici	žen, rukou/ruk, skic
3.	ženě skice/skici	ženám
4.	ženu	ženy, ruce, skici
5.	ženo	ženy, ruce, skici
6.	ženě skici	ženách, rukou/rukách
7.	ženou	ženami, rukama

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	růže	růže
2.	růže	Růží, ulic
3.	růži	růžím
4.	růži	růže
5.	růže	růže
6.	růži	růžích
7.	růží	růžemi

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	píseň	písně
2.	písně	písní
3.	písní	písním
4.	píseň	písně
5.	písní	písně
6.	písní	písních
7.	písní	písněmi

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	kost	kosti
2.	kosti	kostí
3.	kosti	kostem
4.	kost	kosti
5.	kosti	kosti
6.	kosti	kostech
7.	kostí	kostmi

Vzory podstatných jmen rodu středního

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	město	města
2.	města	měst, jablek
3.	městu	městům
4.	město	města
5.	město	města
6.	městě, městu	městech, jablecích/jablkách
7.	městem	městy, pončí

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	kuře, břemeno/břímě	kuřata
2.	kuřete, břemena/břemene	kuřat
3.	kuřeti, břemeni/břemenu	kuřatům
4.	kuře, břemeno/břímě	kuřata
5.	kuře, břemeno/břímě	kuřata
6.	kuřeti, břemeně/břemeni/břemenu	kuřatech
7.	kuřetem	kuřaty

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	moře	moře
2.	moře	moří, sídlišť
3.	moři	mořím
4.	moře	moře
5.	moře	moře
6.	moři	mořích
7.	mořem	moři

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	stavení	stavení
2.	stavení	stavení
3.	stavení	stavením
4.	stavení	stavení
5.	stavení	stavení
6.	stavení	staveních
7.	stavením	staveními

Vzory podstatných jmen cizího původu

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	genius	geniové
2.	genia (geniu loci)	geniů
3.	geniu	geniům
4.	genia (genius loci)	geniové
5.	genie loci	geniové
6.	geniu loci	geniích
7.	geniem loci	genií

Vzory přídavných jmen složených tvarů

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	mladý, mladá, mladé	mladí ^{Mživ} / mladé ^{Mneživ + žen+ stf.}
2.	mladého / mladé / mladého,	mladých
3.	mladému / mladé / mladému	mladým
4.	mladý ^{Mneživ} /mladého ^{Mživ} / mladou / mladé	mladé
5.	mladý / mladá / mladé	mladí ^{Mživ} / mladé ^{Mneživ + žen+ stf.}
6.	mladém / mladé / mladém	mladých
7.	mladým / mladou / mladým	mladými

pád	jednotné číslo	množné čís.
1.	jarní	jarní
2.	jarního, jarní, jarního	jarních
3.	jarnímu, jarní, jarnímu	jarním
4.	jarního ^{Mživ} / jarní ^{Mneživ} / jarní ^{Z+S}	jarní
5.	jarní	jarní
6.	jarním / jarní / jarním	jarních
7.	jarní	jarními

Vzory přídavných jmen přivlastňovacích

číslo→	singulár				plurál				
	rod→	muž. živ.	muž. než.	ženský	střední	muž. živ.	muž. než	ženský	střední
1.		otcův	otcův	otcova	otcovo	otcovi	otcovy	otcovy	otcova
2.		otcova	otcova	otcovy	otcova	otcových	otcových	otcových	otcových
3.		otcovu	otcovu	otcově	otcovu	otcovým	otcovým	otcovým	otcovým
4.		otcova	otcův	otcovu	otcovo	otcovy	otcovy	otcovy	otcova
5.		otcův	otcův	otcova	otcovo	otcovi	otcovy	otcovy	otcova
6.		otcově / otcovu	otcově / otcovu	otcově	otcově / otcovu	otcových	otcových	otcových	otcových
7.		otcovým	otcovým	otcovou	otcovým	otcovými	otcovými	otcovými	otcovými

číslo→	singulár				plurál				
	rod→	muž. živ.	muž. než.	ženský	střední	muž. živ.	muž. než	ženský	střední
1.		matčín	matčín	matčina	matčino	matčini	matčiny	matčiny	matčina
2.		matčina	matčina	matčiny	matčina	matčinych	matčinych	matčinych	matčinych
3.		matčinu	matčinu	matčině	matčinu	matčiným	matčiným	matčiným	matčiným
4.		matčina	matčín	matčinu	matčino	matčiny	matčiny	matčiny	matčina
5.		matčín	matčín	matčina	matčino	matčini	matčiny	matčiny	matčina
6.		matčině / matčinu	matčině / matčinu	matčině	matčině / matčinu	matčinych	matčinych	matčinych	matčinych
7.		matčiným	matčiným	matčinou	matčiným	matčinými	matčinými	matčinými	matčinými

Vzory zájmen

číslo→	jednotné	množné	
	rod→	muž / žen / stř	muž / žen / stř
1.		ten / ta / to	ti ^{Mživ} / ty ^{Mživ} / ty / ta
2.		toho / té / toho	těch
3.		tomu / té / tomu	těm
4.		toho ^{Mživ} / ten ^{Mneživ} / tu / to	ty / ty / ta
5.			
6.		tom / té / tom	těch
7.		tím / tou / tím	těmi

číslo→	jednotné	množné	
	rod→	muž / žen / stř	muž / žen / stř
1.		náš / naše / naše	naši ^{Mživ} / naše ^{Mživ} / naše / naše
2.		našeho / naší / našeho	našich
3.		našemu / naší / našemu	našim
4.		našeho ^{Mživ} / náš ^{Mneživ} / naši / naše	naše / naše / naše
5.		náš / naše / naše	naši ^{Mživ} / naše ^{Mneživ} / naše
6.		našem / naší / našem	našich
7.		naším / naší / naším	našimi

LITERATURA

ČECHOVÁ, M. 2000. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV. ISBN 80-85866-57-9.

ERBEN, K., J. 1969. *Zlatovláska*. Praha: Albatros.

GEBAUER, J. 2007. *Historická mluvnice jazyka českého*. Díl IV. Skladba. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1557-0.

GREPL, M., KARLÍK, P. a kol. 2012. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-624-8.

HRBÁČEK J. a kol. 1995. *Mluvnické rozbory a cvičení v češtině*. UK Praha.

KONOPKOVÁ, L., TENČLOVÁ, V. 1997. *Český jazyk pro 4. ročník základní školy*. Praha: Fortuna. ISBN 80-7168-420-1.

KONOPKOVÁ, L., TENČLOVÁ, V. 1999. *Český jazyk pro 5. ročník základní školy*. Praha: Fortuna. ISBN 80-7168-620-4.

MÜHLHAUSEROVÁ, H. 2002. *Český jazyk 3: učebnice pro 3. ročník základní školy*. Brno: Nová škola. ISBN 80-85607-38-7.

PALÁN, Z. Bloomova taxonomie. In: *Andromedia.cz* [online]. xxx [cit. 2013-05-16]. Dostupné z: <http://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/bloomova-taxonomie>

SLÁDEK F. 1928. *Náš poklad. Kytice 150ti národních písní československých*. Nakladatel Fr. A. Urbánek.

ŠPAČEK, L. 2008. *Nová velká kniha etikety*. Praha: Mladá fronta. ISBN 978-80-204-1954-5.

Dostupné z

http://cs.wikipedia.org/wiki/Zdvo%C5%99ilost_v_r%C5%AFzn%C3%BDch_jazyc%C3%AD

VANČURA, V. 1955. *Rozmarné léto*. Praha: Československý spisovatel.

Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. Díl 1, A/F. 1996. Praha: Nakladatelský dům OP. Encyklopedie Diderot. ISBN 80-85841-31-2.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Morfologická klasifikace slovních druhů se školní charakteristikou	9
Tabulka 2: Přehled pádů s pádovými otázkami.....	20
Tabulka 3: Jmenné skloňování podstatných jmen rodu mužského	26
Tabulka 4: Adjektivní skloňování podstatných jmen rodu mužského.....	28
Tabulka 5: Jmenné skloňování podstatných jmen rodu ženského	29
Tabulka 6: Jmenné skloňování podstatných jmen rodu středního	31
Tabulka 7: Typy adjektiv s charakteristikou	34
Tabulka 8: Typy stupňování adjektiv	40
Tabulka 9: Druhy zájmen s charakteristikou a příklady	41
Tabulka 10: Zájmenná deklinace	44
Tabulka 11: Adjektivní deklinace	44
Tabulka 12: Druhy číslovek s charakteristikami a příklady	46
Tabulka 13: Příklady substantivní deklinace číslovek	48
Tabulka 14: Příklady adjektivní deklinace číslovek.....	49
Tabulka 15: Příklady zájmenné deklinace číslovek	49
Tabulka 16: Příklady a důvody posunů kategorií osoby a čísla v komunikaci.....	56
Tabulka 17: Gramatické vyjádření času.....	58
Tabulka 18: Kategorie způsob s charakteristikou a příklady	60
Tabulka 19: Způsoby vyjádření trpného rodu (pasiva)	62
Tabulka 20: Rozdělení sloves dle vidu	62
Tabulka 21: Přechodníky, charakteristika a tvoření.....	64
Tabulka 22: Tvoření slovesných tvarů ze slovesných kmenů	67
Tabulka 23: Stavba jednoduchého slovesného tvaru (příklady)	68
Tabulka 24: Klasifikace slovesných tvarů určitých	68
Tabulka 25: Neurčité slovesné tvary s charakteristikou a příklady	69
Tabulka 26: Osobní koncovky v českém jazyce	70
Tabulka 27: Slovesné třídy a vzory.....	70
Tabulka 28: Tvary nepravidelných verb.....	71
Tabulka 29: Druhy příslovcí s charakteristikou a příklady	73
Tabulka 30: Příklady předložek dle slučitelnosti s pády.....	75
Tabulka 31: Větné a slovní vztahy dle sémantické charakteristiky s příklady spojek a dalších spojovacích výrazů	78
Tabulka 32: Hlavní typy morfémů (hrbáček, 1995, s. 7).....	83

Seznam obrázků

Obrázek 1: Symboly slovních druhů používané v Montessori školách	7
Obrázek 2: Ten rikša s tou rikšou, ten lilek brambor, ten/ta brambora, ten pásek, ta lepicí a kazetová páska	13
Obrázek 3: Pohoří evropy, Jižní Ameriky, nejvyšší pohoří světa.	17
Obrázek 4: Atraktivní skalní reliéfy u Lipnice nad Sázavou tvořící tzv. Památník odposlechu. .	19
Obrázek 5: Divadlo S + H v budově i před budovou	22
Obrázek 6: K. J. Erben: ilustrace z knihy, portrét a pamětní deska na domě v Michalské.....	23
Obrázek 7: Bazilika sv. Jiří a socha sv. Jiří (Pražský hrad), znak města Vysoké Mýto se sv. Jiřím	28

Obrázek 8: Okurky, drak, zámecké arkády, lanovka, stadion.....	32
Obrázek 9: Pythagoras, Sokrates, Platón	33
Obrázek 10: Spektrum barev	34
Obrázek 11: Z. Svěrák, J. Uhlíř a společné album Nemít prachy, nevadí.....	38
Obrázek 12: Carl Linné, linnaea borealis zimozel severní, náhrobek bratří Preslů (Vyšehrad) .	40
Obrázek 13: Specifická jazyková stránka administrativního stylu.....	45
Obrázek 14: Nejslavnější matematici	51
Obrázek 15: Systém české deklinace (skloňování) se vzory a podvzory.....	52
Obrázek 16: Benjamin S. Bloom (1913–1999)	54
Obrázek 17: Ukázka písemného vyjádření důležitosti 1. osoby.....	57
Obrázek 18: Slavné osobnosti současnosti s příjmením dle události	60
Obrázek 19: Ukázka písně a zdroje.....	63
Obrázek 20: Vladislav Vančura, pamětní deska na jeho domě, dílo pro děti.....	65
Obrázek 21: Ukázka onomatopoeie (Raymond Queneau).....	81
Obrázek 22: Ukázky zvukomalebných citoslovců zvuků zvířat v anglickém jazyce	82
Obrázek 23: Výtvarné ztvárnění slovních druhů.....	85

Zdroje obrázků

Obr. 1 Montessori stavebnice:

https://www.google.com/search?q=montessori+pom%C5%AFcky+slovn%C3%AD+druhy&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=SudYP1e4hNXAtM%252CwVp-cvazlUbd3M%252C_&vet=1&usg=AI4_-kScTZU4JUK6v1SeKzNy0VOsIMpHBA&sa=X&ved=2ahUKEwif7_PpkozuAhVGwAlHHBvzBywQ9QF6BAgDEAE&biw=1024&bih=462#imgrc=SudYP1e4hNXAtM

Montessori tabulka:

https://www.google.com/search?q=montessori+pom%C5%AFcky+slovn%C3%AD+druhy&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=SudYP1e4hNXAtM%252CwVp-cvazlUbd3M%252C_&vet=1&usg=AI4_-kScTZU4JUK6v1SeKzNy0VOsIMpHBA&sa=X&ved=2ahUKEwif7_PpkozuAhVGwAlHHBvzBywQ9QF6BAgDEAE&biw=1024&bih=462#imgrc=j3kQz2nm7HcbJM

Obr. 2 Ten rikša s tou rikšou:

https://www.google.com/search?q=rik%C5%A1a&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjjuGV4JjuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=XyRelE2GK_BmxM

ten lilek brambor:

https://www.google.com/search?q=brambor&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjogbmw4pjuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=4YqUpjZoNiB0ZM

Ten/ta brambora:

https://www.google.com/search?q=brambor&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjogbmw4pjuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=tDC6zszvfQu-GM

Pásek:

https://www.google.com/search?q=p%C3%A1sek&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwIQI9W345juAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=OH4v6X5iCnBihM

Páska lepicí:

https://www.google.com/search?q=p%C3%A1ska&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjQrL7f45juAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=SowHMGPbdABbZM

Páska (kazetová):

https://www.google.com/search?q=p%C3%A1ska&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjQrL7f45juAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=yUw-RZ322FOzgm

Obr. 3 Pohoří Evropy:

https://www.google.com/search?q=Alpy%20mapa&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwj42M748ZjuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=EJRugtXCkok4XM

Pyreneje:

https://www.google.com/search?q=Pyreneje&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjovqvz8JjuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=ITZbFJZKUrq_0M

Alpy:

https://www.google.com/search?q=Alpy&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjw3-S08ZjuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=3WWOyJhXnolUcM

Himaláje,

https://www.google.com/search?q=himal%C3%A1je%20mapa&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwiYtuTy85juAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=enI3XtjapmBynM

XtjapmBynM

Andy:

https://www.google.com/search?q=mapa%20andy&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjg0o2r8pjuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=-9O_sW1_v6yXsM,

9O_sW1_v6yXsM,

Kordillery:

https://www.google.com/search?q=mapa%20kordillery&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjY1cjm8pjuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=7mFj2OAvg crtXM

Obr. 4 Foto autorka

Obr. 5 Divadlo S+H:

https://www.google.com/search?q=spejbl%20hurv%C3%ADnek&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwj41JqV4pnuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=EFJOkX9SXUd91M

Lavička před Divadlem S+H:

https://www.google.com/search?q=spejbl%20hurv%C3%ADnek&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwj41JqV4pnuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=DFinXfa9Kj12hM

Obr. 6 Ilustrace z knihy Zlatovláska:

https://www.google.com/search?q=karel+jarom%C3%ADr+erben+zlatovl%C3%A1ska&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwid0ZLb1J3uAhVJAhAIHbBHDYwQ_AUoAXoECAQQAw&biw=1024&bih=462#imgrc=0J5OEnltnbJwEM

K. J. Erben (portrét):

https://www.google.com/search?q=karel%20jarom%C3%ADr%20erben&tbm=isch&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&hl=cs&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjg_2h2p3uAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=ojRR080Qjq6xWM

2h2p3uAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=ojRR080Qjq6xWM

K. J. Erben (pomník):

<https://www.google.com/search?q=erben&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwiwwu2E1J3uAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=CmleODaFCcEqHM>

Obr. 7 Bazilika sv. Jiří:

<https://www.google.com/search?q=bazilika%20svat%C3%A9ho%20ji%C5%99%C3%AD&tbm=isch&tbs=il:cl&hl=cs&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjY1cGhzaPuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=jkW2dC9p tbCj6M>

Socha sv. Jiří:

https://www.google.com/search?q=socha%20svat%C3%A9ho%20ji%C5%99%C3%AD&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjA393PzaPuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=_L0rKQY-E8zDZM

Znak Vysokého Mýta:

https://www.google.com/search?q=vysok%C3%A9+m%C3%BDto+znak&tbm=isch&ved=2ahUKEwjNwbjzzaPuAhWKD-wKHY4KAKsQ2-cCegQIABAA&oq=znak.+vysok%C3%A9+m%C3%BDto&gs_lcp=CgNpbWcQARgAMgYIABAIEB5QgSRYwSZgkTRoAHAAeACAaVeiAasBkgEBMpgBAKABAoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&scient=img&ei=bYMEYI3XIIqfsAeOIJYBA&bi

cCegQIABAA&oq=znak.+vysok%C3%A9+m%C3%BDto&gs_lcp=CgNpbWcQARgAMgYIABAIEB5QgSRYwSZgkTRoAHAAeACAaVeiAasBkgEBMpgBAKABAoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&scient=img&ei=bYMEYI3XIIqfsAeOIJYBA&bi

h=448&biw=1010&hl=cs#imgsrc=llqdgzoXuOE8LM

Obr. 8 Znojmia okurky:

https://www.google.com/search?q=znojmia&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwiY7-iK_aTuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgsrc=-eptBqh3pmSb_MBrněnský drak:

https://www.google.com/search?q=brn%C4%9Bnsk%C3%BD%20drak&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjgq77_aTuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgsrc=iFbsLdemQjXw-M

Opočno zámek:

https://www.google.com/search?q=opo%C4%8Dno&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwiAxCt_qTuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgsrc=fpezY084gMoDBM

Lanovka na Větruši:

https://www.google.com/search?q=%C3%BAst%C3%AD%20nad%20labem%20lanovka%20na%20v%C4%9Btru%C5%A1i&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjolrXdgqXuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgsrc=AlkghBxR3nrh9M

Nové Město na Moravě:

https://www.google.com/search?q=nov%C3%A9%20m%C4%9Bsto%20na%20morav%C4%9B%20biatlon&tbm=isch&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&hl=cs&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwig5LakhaXuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgsrc=UEWA7mOZ33ZtRM

Obr. 9 Pythagoras:

https://www.google.com/search?q=pythagoras&tbm=isch&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&hl=cs&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjwoovciKXuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgsrc=4cB5Wp86B4UBJM

Sokrates:

https://www.google.com/search?q=sokrates&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjgtdDFiaXuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgsrc=Ubf9eA7fvUMeUM

Platon:

https://www.google.com/search?q=platon&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjQtPf1iaXuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgsrc=JtnYYRAF2_EOTM

Obr. 10 Spektrum barev:

https://www.google.com/search?q=odst%C3%ADny%20barev&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwi4yvLokqXuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgsrc=i3nC Oorm83cx0M

Obr. 11 Zdeněk Svěrák:

https://www.google.com/search?q=sv%C4%9Br%C3%A1k%20zden%C4%9Bk&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjwocK8raXuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgsrc=XylfeYr2bKbnAM

Jaroslav Uhlíř:

https://www.google.com/search?q=jaroslav%20uhl%C3%AD%C5%99&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjI8rL2raXuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgsrc=1xPvHS2by9rfTM

CD nemít prachy, nevdát:

https://www.google.com/search?q=ninini+hodina+zp%C4%9Bvu+sv%C4%9Br%C3%A1k&tbm=isch&ved=2ahUK EwjY_q3PrqXuAhUL2qQKHS5SBX0Q2-cCegQIABAA&oq=ninini+hodina+zp%C4%9Bvu+sv%C4%9Br%C3%A1k&gs_lcp=CgNpbWcQDFDAMli3PmCPUGgAcAB4AIBVogBiASSAQE3mAeAoAEBqgELZ3dzLXdpei1pbWFAAQE&scient=img&ei=D28FYJi7M4u0kWWupJXoBw&bih=402&biw=1010&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&hl=cs#imgsrc=NLznnED2HkqMnM

Obr. 12 Carl Linné:

https://www.google.com/search?q=CARL%20LINN%C3%89&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwigyPCKoKXuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgsrc=3DISvyi0UxiOIM

Linnaea borealis (zimozel severní):

https://www.google.com/search?q=Linnaea%20zimozel&tbm=isch&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&hl=cs

cs&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjI4rWCoaXuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=lwhjprke
TMmeM

Jan Svatopluk Presl, Bořivoj Presl

https://www.google.com/search?q=bo%C5%99ivoj+presl&tbm=isch&ved=2ahUKEwiKn8nZoqXuAhXH_IUKHebDI0Q2-

cCegQIABAA&oq=bo%C5%99ivoj+presl&gs_lcp=CgNpbWcQAzoGCAAQCBAeOggIABAHEAUQHjoCAAQCBAHEB5
QhYQEWm6MBGDLkgRoAHAAeACAAVqlAbAEkgEBN5gBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&scient=img&ei=k
GIFYIqXAsf5lwTmk7PoCA&bih=402&biw=1010&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&hl=cs#imgrc=yb09ccrePaQctM

Obr. 13 Administrativní styl:

https://www.google.com/search?q=firma&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwiozfH2wqXuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=yQFsD6V9IdogqM

Obr. 14 Isaac Newton:

https://www.google.com/search?q=Isaac%20Newton&tbm=isch&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&hl=cs&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjkuDf76XuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=HvBAK53P48gh3M

Archimedes:

https://www.google.com/search?q=ARCHIMEDES&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwiwkpGJ8KXuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=BPPwNYU-GoBqeM

Eukleides:

https://www.google.com/search?q=Eukleid%C3%A9s&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjW_Yi58KXuAhUoposKHf4EA4kQ_AUoAXoECAoQAw&biw=1024&bih=416#imgrc=XhD1m9PCqJrROM

Pythagoras:

https://www.google.com/search?q=pythagoras&tbm=isch&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&hl=cs&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjg3KWf8aXuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=bNMWC6-39BMgfM

Descartes:

https://www.google.com/search?q=o%09Ren%C3%A9%20Descartes&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwiohsTv8aXuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=-b1LzjoCn1YWJM

Pierre de Fermat:

https://www.google.com/search?q=Pierre%20de%20Fermat&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwi4_vCs86XuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=9KYCwN2of8pVBM

Gottfried Wilhelm Leibniz:

https://www.google.com/search?q=o%09Leibniz&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwigqNX386XuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=p1HJtO6TLE6tOM

Obr. 15 vlastní

Obr. 16 Benjamin Bloom:

https://www.google.com/search?q=benjamin%20bloom&tbm=isch&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&hl=cs&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwiI9a-PILXuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=PnOclWxGaiqIMM

Obr. 17 foto autorka

Obr. 18 Miroslav Donutil:

https://www.google.com/search?q=donutil%20miroslav&tbm=isch&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&hl=cs&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjwq-L8mqbuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=cFbNNKX1xJ7dCM

Bohumil Hrabal:

https://www.google.com/search?q=bohumil%20hrabal&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwiA9dqbm6buAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=PPXZebKZVEECVM

Gabriela Koukalová:

https://www.google.com/search?q=Gabriela%20Koukalov%C3%A1&tbm=isch&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&hl=cs&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwiovKbrm6buAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=2IS3Zf3k8IFjhM

Jan Musil:

https://www.google.com/search?q=jan%20musil&tbm=isch&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&hl=cs&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwiw3pq8nKbuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=rxhMGEK9rfANTM

Jan Potměšil:

https://www.google.com/search?q=jan%20potm%C4%9B%C5%A1il&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwiQmK6KnqbuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=pY253Ec8xtuctM

Jan Vyčítal:

https://www.google.com/search?q=jan%20vy%C4%8D%C3%ADtal&tbm=isch&hl=cs&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwiAxM-pnqbuAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=402#imgrc=QVRKfn7xN61DdM

Věra Chytilová:

https://www.google.com/search?q=v%C4%9Bra+chytilov%C3%A1&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwiY477RoKbuAhUpX4sKHbN2BuQQ_AUoAXoECACQAw&biw=1024&bih=416#imgrc=NUiHJ4ltdltOiM

Obr. 19 foto autorka

Obr. 20 Vančura (portrét):

https://www.google.com/search?q=van%C4%8Dura&tbm=isch&ved=2ahUKEwjOotHnwazuAhXL44UKHVhIBzOQ2-cCegQIABAA&oq=van%C4%8Dura&gs_lcp=CgNpbWcQAzICCAAYAggAMgIIADIECAAQZiCCAAyAggAMgIIADIGCAAQBxAeMgYIABAHEB4yBggAEAcQHIDepwlyj7MJYMy-CWgCcAB4AIABXogBXPiBATGYAQcGAAQgAQtnD3Mtd2l6LWltZ8ABAQ&scIent=img&ei=tS4JIY70C8vHlwTYyp3oAw&bih=757&biw=1423&hl=cs#imgrc=FZ1EtJcCD3jIUM

Vančura (deska):

https://www.google.com/search?q=vladislav%20van%C4%8Dura&tbm=isch&tbs=il:cl&hl=cs&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwjw6_u0KzuAhUAAAAAHQAAAAAQAw&biw=1423&bih=757#imgrc=keRJY700Pi5anM

Kubula a Kuba Kubikula (obal):

https://www.google.com/search?q=kubikula&tbm=isch&ved=2ahUKEwiNrqm7w6zuAhUK5hoKHR7-DjYQ2-cCegQIABAA&oq=kubikula&gs_lcp=CgNpbWcQDDICCAAYBggAEAcQHjIGCAAQBxAeMgYIABAHEB4yBggAEAcQHjIGCAAQBxAeMgYIABAHEB5QwCVY-zFgzxoxAXAAeACAAUuIAUuSAQExmAeAoAEBqgELZ3dzLXdpei1pbWfAAQE&scIent=img&ei=cTAJYM2xClrMa578u7AD&bih=757&biw=1423&hl=cs#imgrc=8JWztmbX-B7c6M

Obr. 21 2x foto autorka;

Raymond Queneau):

https://www.google.com/search?q=raymond%20queneau&tbm=isch&tbs=il:cl&rlz=1C1CHVO_csCZ584CZ584&hl=cs&sa=X&ved=0CAAQ1vwEahcKEwigjMaLra_uAhUAAAAAHQAAAAAQAg&biw=1010&bih=448#imgrc=Tx7ibfZr2BuCAM

Obr. 22 vlastní

Obr. 23 Kresba Zuzana Vykoukalová©

Název	Český jazyk - morfologie
Autor	PhDr. Věra Vykoukalová, Ph.D.
Vydavatel	Technická univerzita v Liberci Studentská 1402/2, Liberec
Schváleno	Rektorátem TUL dne 21. 5. 2021, čj. RE 18/21
Vyšlo	v květnu 2021
Vydání	1.
Rok prvního vydání	2021
ISBN	978-80-7494-569-4
Č. publikace	55-018-21

Tato publikace neprošla jazykovou úpravou

Edice Lanovka Katedry primárního vzdělávání Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci vydává učební materiály na podporu studia učitelství pro 1. stupeň základní školy a studia učitelství pro mateřské školy.

Studijní materiály jsou vydávány v základní řadě (řada A), zaměřené na minimální požadovaný rozsah informací z hlediska studovaného oboru, a doplňkové řadě (řada B), která poznatky oboru dále rozšiřuje a prohlubuje.

K hladkému uchopení předkládané problematiky studujícími přispívá strukturace materiálů na základní text a čtyři specifické bloky (definice, příklady, síť a otázky) při respektování zásad přehlednosti, praktických příkladů, provázanosti s jinými obory a aktuálnosti poznatků.

Věříme, že stejně jako kabinová lanovka patří k symbolům univerzitního města Liberce a dopravuje už téměř 100 let návštěvníky na vrchol Ještědu, podpoří naše stejnojmenná edice dosažení co nejvyšší úrovně profesních dovedností studentů.

Lanovka